

ISSN 2307-8049 (PRINT)
ISSN 2663-2799 (ONLINE)
DOI 10.32999/KSU2307-8049

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
м. Івано-Франківськ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія:
ЮРИДИЧНІ НАУКИ
Випуск 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Стратонов Василь Миколайович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, Україна

Відповідальний секретар:

Гавловська Аліна Олександрівна, кандидатка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, Україна

Члени редакційної колегії:

Агапова Олена Валеріївна, доктор юридичних наук, вчений секретар, Науково-дослідний центр незалежних судових експертиз Міністерства юстиції України, Україна

Леоненко Максим Іванович, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права, Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Леоненко Тетяна Євгенівна, доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права, Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Маковій Віктор Петрович, кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, Одеський державний університет внутрішніх справ, Україна

Манько Денис Григорович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін, Міжнародний гуманітарний університет, Україна

Слінько Дмитро Сергійович, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових дисциплін, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Слінько Тетяна Миколаївна, кандидат юридичних наук, професор, завідувачка кафедри конституційного права України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Сотула Олександр Сергійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, Україна

Спіцина Ганна Олександрівна, докторка юридичних наук, професорка, перший заступник директора, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса», Україна

Шепітько Михайло Валерійович, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри кримінального права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Хуан Карлос Риофрфо Мартінез-Виллалба, доктор юридичних наук, професор, декан факультету права, Universidad de Los Hemisferios, Еквадор

Збірник наукових праць включено до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща)

**Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Херсонського державного університету
(протокол від 24.02.2025 р. № 10)**

Реєстрація в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення:
Рішення № 2944 від 24.10.2024 (Ідентифікатор медіа R30-05621).

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, болгарська, румунська.

Електронна сторінка видання – <http://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj>

ISSN 2307-8049 (PRINT)
ISSN 2663-2799 (ONLINE)

© Херсонський державний університет, 2025
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Зверховська В.Ф. ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ЛЮДИНИ..... 5

СЕКЦІЯ 2

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Гаврилюк О.О. ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН:
МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВІДНОСНОСТІ..... 10

СЕКЦІЯ 3

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Ivanova R.Yu. THE FUNCTION OF THE INTERNATIONAL ORGANIZATIONS
IN THE FRAMEWORK OF LEGAL FINANCIAL RELATIONS..... 18

Письменна О.П., Панасюк А.В. ЕТИКА ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ:
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА ВИКЛИКИ..... 23

СЕКЦІЯ 4

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Chaika R.A. ORGANIZED ENVIRONMENTAL CRIME AND WAR CRIMES AGAINST
THE ENVIRONMENT: CONTEMPORARY CHALLENGES
AND LEGAL RESPONSE MECHANISMS..... 30

СЕКЦІЯ 5

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Стратонов В.М. АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ
ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 36

СЕКЦІЯ 6

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО. ПРАВО ЄС. ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОНАВСТВО

Каптан М.В. ДВОСТОРОННІ БЕЗПЕКОВІ УГОДИ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ: ПРАВОВА ОЦІНКА..... 42

РЕЦЕНЗІЇ

Гавловська А.О. РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
«TRANSFORMATION OF THE LEGAL SYSTEM AND HUMAN RIGHTS PROTECTION UNDER
THE INFLUENCE OF MARTIAL LAW» ЗА ЗАГАЛЬНОЮ РЕДАКЦІЄЮ В. М. СТРАТОНОВА..... 53

CONTENTS

SECTION 1

CONSTITUTIONAL LAW; MUNICIPAL LAW

Zverkhovska V.F. THE IMPACT OF MARTIAL LAW ON THE CONSTITUTIONAL RIGHTS OF CITIZENS.....	5
---	---

SECTION 2

ECONOMIC LAW; ECONOMIC PROCEDURAL LAW

Gavryliuk O.O. EFFICIENCY OF LEGAL REGULATION OF ECONOMIC RELATIONS: METHODOLOGICAL PROBLEMS OF RELATIVITY.....	10
--	----

SECTION 3

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCIAL LAW; INFORMATION LAW

Ivanova R.Yu. THE FUNCTION OF THE INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN THE FRAMEWORK OF LEGAL FINANCIAL RELATIONS.....	18
---	----

Pysmenna O.P., Panasyuk A.V. ETHICS AND LEGAL REGULATION OF PUBLIC SERVICE: INTERCONNECTION AND CHALLENGES.....	23
--	----

SECTION 4

CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; PENAL LAW

Chaika R.A. ORGANIZED ENVIRONMENTAL CRIME AND WAR CRIMES AGAINST THE ENVIRONMENT: CONTEMPORARY CHALLENGES AND LEGAL RESPONSE MECHANISMS...	30
---	----

SECTION 5

CRIMINAL PROCESS AND FORENSIC SCIENCE; FORENSIC EXAMINATION

Stratonov V.M. CURRENT DIRECT VICTORY OF ELECTRONIC INFORMATION SYSTEMS IN THE MINDS OF THE MILITARY STAN.....	36
---	----

SECTION 6

INTERNATIONAL LAW. EU LAW. COMPARATIVE LAW

Kaptan M.V. UKRAINE'S BILATERAL AGREEMENTS AS A TOOL TO COUNTER RUSSIAN AGGRESSION: LEGAL ASSESSMENT.....	42
--	----

REVIEWS

Havlovska A.O. REVIEW OF THE MONOGRAPH "TRANSFORMATION OF THE LEGAL SYSTEM AND HUMAN RIGHTS PROTECTION UNDER THE INFLUENCE OF MARTIAL LAW" UNDER THE GENERAL EDITORSHIP OF V. M. STRATONOV.....	53
--	----

СЕКЦІЯ 1 КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.7:355.271-042.3(477)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-1-1>

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ЛЮДИНИ

Зверховська Валентина Францівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри судової медицини та права
Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова
artemlove2005@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0738-6746

Мета наукової статті полягає у дослідженні впливу воєнного стану на циркуляцію конституційних прав громадян в Україні, а також пошук правових механізмів, які б могли забезпечити баланс між обмеженням прав та необхідністю захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки. Крім цього, також сформовано загальні принципи вдосконалень правового регулювання з приводу окресленого питання.

Методи, що застосовані під час дослідження цієї теми, – це насамперед системний аналіз та метод порівняння, логічного та структурного аналізу, що залучались для вивчення механізмів обмеження прав в умовах воєнного стану. Також було використано міждисциплінарний підхід, що включає аналіз норм Конституції України та спеціального законодавства про правовий режим воєнного стану.

Результатом статті стало проведення аналізу з приводу правового режиму воєнного стану в Україні, що має чіткі нормативно-правові основи, які дозволяють обмежувати певні права громадян для забезпечення безпеки держави. Також виокремлено підстави та мету введення воєнного стану, його особливості проведення та порядок запровадження. Зазначено специфіку обмеження прав та свобод осіб та виокремлено, які права категорично не можуть бути обмеженими. Проаналізовані різні думки наукової спільноти та виокремлено позицію автора з приводу цього питання. Аналіз практики показав важливість дотримання принципів законності, пропорційності та легітимності у разі впровадження обмежень. Також важливим результатом є й те, що порівняння з міжнародним досвідом виявило можливості для вдосконалення українського законодавства через адаптацію найкращих практик.

Висновки. Питання воєнного стану є досить актуальним для сьогодення та стає чималим викликом для правової системи України, адже необхідно балансувати між забезпеченням громадянам захисту прав та свобод та потребою в захисті й національних інтересів. Тому для ефективного регулювання зазначених питань необхідно вдосконалення законодавчих механізмів шляхом правотворчості, що сприятиме лише зміцненню принципу верховенства права та захисту конституційних прав, що мають та гарантуються громадянам такої країни.

Ключові слова: обмеження прав, верховенство права, законність, збройна агресія, права і свободи громадян, пропорційність.

THE IMPACT OF MARTIAL LAW ON THE CONSTITUTIONAL RIGHTS OF CITIZENS

Zverkhovska Valentyna Frantsivna,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Forensic Medicine and Law Department
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya
artemlove2005@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0738-6746

The purpose of the scientific article is to study the impact of martial law on the circulation of constitutional rights of citizens in Ukraine, as well as legal mechanisms that could ensure a balance between the restriction of rights and the protection of state sovereignty, territorial integrity and national security. In addition, general principles for improving legal regulation regarding the outlined issue have also been formed.

The methods used in the study of this topic are primarily system analysis and methods of comparison, logical and structural analysis, which were used to study the mechanisms of rights restriction under martial law. An interdisciplinary approach was also used, including the analysis of the norms of the Constitution of Ukraine and special legislation on the legal regime of martial law.

The result of the article was an analysis of the reason for the legal regime of martial law in Ukraine, which has clear normative and legal foundations that allow limiting certain rights of citizens to ensure the security of the state. The basis and purpose of introducing martial law, its specifics and the procedure for implementation are also highlighted. The specifics of the restriction of the rights and freedoms of individuals are indicated, and the rights that cannot be restricted categorically are highlighted. Different opinions of the scientific community are analyzed and the author's position on this issue is highlighted. The analysis of practice showed the importance of observing the principles of legality, proportionality and legitimacy when implementing restrictions. Also, the result is that the comparison with international experience revealed opportunities for improving Ukrainian legislation through the adaptation of best practices.

Conclusions. The issue of martial law is quite relevant for today and becomes a significant challenge for the legal system of Ukraine, however, it is necessary to balance between ensuring protection of rights and freedom of citizens and the need to protect national interests. Therefore, for the effective regulation of these issues, it is necessary to improve the legislative mechanisms through law-making, which will only contribute to the strengthening of the principle of the rule of law and the protection of the constitutional rights that citizens of this country have and are guaranteed.

Key words: *limitation of law, rule of law, legality, armed aggression, rights and freedoms of citizens, proportionality.*

Вступ. Захист прав і свобод людини є одним із ключових завдань будь-якої демократичної держави. Відповідно, на рівні фундаментального законодавства тієї чи іншої держави закріплюються базові принципи свободи, рівності та гідності, які стають безпосередньо важливим фактором суспільного розвитку. В Україні таким фундаментальним законом є Конституція, де передбачений перелік прав та свобод громадян. Але, з іншого боку, також існують і норми, які окреслюють, що в умовах надзвичайних ситуацій, таких як війни або техногенні катастрофи, держави часто змушені тимчасово обмежувати раніше зазначені права людей задля збереження національної безпеки та забезпечення суспільного порядку. Прикладом такого правового механізму обмеження прав є воєнний стан, що у своїй сутності дозволяє реалізовувати комплекс заходів для захисту від зовнішньої агресії або внутрішньої дестабілізації.

Актуальність вибраної теми зумовлена особливістю регулювання воєнного стану та важливістю того, що введення такого стану впливає на широкий спектр конституційних прав громадян, зокрема свободу пересування, свободу слова, право на мирні зібрання тощо. За таких умов необхідністю є дотримання принципів верховенства права та забезпечення пропорційності між обмеженнями прав і потребами національної безпеки. Російське вторгнення на територію України лише підсилює важливість та новизну дослідження такого правового режиму та визначення того, наскільки пропорційно та ефективно діє така система. Саме з цих причин окреслена тема є, безумовно, актуальною та потребує глибокого дослідження з урахуванням аналізу українського законодавства, міжнародного досвіду і зазначення можливості вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Проблематика впливу воєнного стану на конституційні права громадян є об'єктом вивчення як у наукових, так і в практичних дослідженнях. Чимала кількість учених намагається глибоко дослідити це питання та знайти загальний підхід до розв'язання питання, а з кожним роком лише збільшується кількість наукових праць на зазначену тематику. Проблеми пропорційності обмеження

прав під час воєнного стану висловлювали такі вчені, як: Ю. Закомірн, Д. Тихомиров, Д. Сокол, А. Калінюк, Д. Гета, К. Кисильова, Я. Ковач, С. Цебенко, А. Гаврик, В. Свердліченко, М. Соболев, В. Орленко, А. Моца, В. Моца та чимало інших. Особлива увага наукової спільноти до цього питання виникла нещодавно, з моменту військової агресії зі сторони Російської Федерації, але насправді питання й досі потребує дослідження та аналізу, щоб визначити найкращий підхід до визначення балансу між поняттям воєнного стану та обмежених прав громадян.

Методологічну основу цієї наукової статті становить міждисциплінарний підхід, що включає аналіз положень Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та міжнародних практик, а також порівняльно-правовий метод, системний метод та аналіз.

Метою роботи є дослідження впливу правового режиму воєнного стану на конституційні права людини шляхом поетапного аналізу українського законодавства у цій сфері, вивчення міжнародного досвіду обмеження прав під час надзвичайних ситуацій, а також у результаті дослідження формулювання рекомендаційних висновків щодо вдосконалення правового регулювання для забезпечення балансу між національною безпекою та дотриманням основних прав громадян.

1. Загальна характеристика правового режиму воєнного стану

Будь-яка демократична держава рано чи пізно стикається з питанням введення на території надзвичайного або воєнного стану, натрапляючи при цьому на проблеми обмеження прав громадян. Безумовно, права людини є невід'ємною основою сучасного суспільства, де гарантуються свобода, рівність, повага до честі та гідності. Це базові правові принципи, які є вагомими у теперішньому світі. Зазначені вище права забезпечують свого роду баланс між свободою індивіда та інтересами суспільства, а їх захист є одним із ключових обов'язків держави. В Україні права і свободи людини та громадянина закріплені у Конституції, де зазначається у ст. 21, що всі люди є вільні й рівні у своїй гідності та правах, або у ст. 24 передбачається, що громадяни мають рівні конституційні права

і свободи та є рівними перед законом, або ст. 27 окреслює право на життя, а ст. 34 – право на свободу слова та інформації (Конституція України, 1996). Усі ці та багато інших прав, які зазначаються у другому розділі Конституції, є невідчужуваними та непорушними.

Однак за певних надзвичайних обставин, таких як збройний напад або загроза національному суверенітету, держави можуть запроваджувати тимчасові обмеження певних прав з метою захисту безпеки та громадського порядку. І воєнний стан є прикладом такого правового механізму, що дозволяє державі адаптувати свої правові інструменти до кризових умов. З огляду на те, що такого роду стан вносить значний вплив на суспільство та правову систему, розуміння сутності, підстав і характеристик воєнного стану є надзвичайно важливим.

Першочергово необхідно зазначити визначення цього поняття, яке закріплено у Законі України «Про правовий режим воєнного стану», де сказано, що воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (Закон України «Про правовий режим воєнного стану», 2015).

Такий правовий режим покликаний забезпечити ефективну реакцію держави на виникнення загрози, які можуть поставити під сумнів її стабільність та національну безпеку. Важливим аспектом є те, що запровадження воєнного стану регулюється як Конституцією України, так і спеціальними нормативно-правовими актами. Усе це створює правову базу для впровадження обмежень, які, попри свій винятковий характер, мають бути чітко визначеними та відповідати принципам пропорційності й законності.

Підставами для запровадження воєнного стану є обставини, що несуть лише реальну загрозу суверенітету чи територіальній цілісності держави, прикладом таких дій може бути: збройний напад, загроза військової агресії, диверсійна діяльність або внутрішні збройні конфлікти. Важливим фактом є те, що для такого стану необхідна обґрунтованість потреби в введенні його в дію, усі причини та підстави зазначаються в Указі Президента України.

Не менш складною є й процедура впровадження воєнного стану. Такий порядок закріплений у статті 5 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Першим етапом є внесення пропозиції про введення воєн-

ного стану, яка подається Радою національної безпеки й оборони України Президенту, який у разі ухвалення відповідного позитивного рішення видає указ та звертається до Верховної Ради для його затвердження. Після затвердження указ набирає чинності разом із відповідним законом щодо затвердження такого указу Президента України. Також варто зауважити, що воєнний стан може застосовуватись як на всій території України, так і в окремих місцевостях (Закон України «Про правовий режим воєнного стану», 2015).

Загалом з усього викладеного можна зрозуміти, що воєнний стан є багатограним правовим механізмом, який передбачає цілу низку специфічних заходів. До ключових ознак цього явища належать насамперед тимчасовість його запровадження, тобто такий режим може вводиться на визначений строк, але також може бути продовжений за необхідності. Не менш важливою ознакою є й пропорційність обмежень прав та свобод, що мають відповідати рівню загрози, що виникла. Ну і, звісно, легітимність усіх дій, що безпосередньо повинні відповідати нормам законодавства, з обов'язковим дотриманням принципу верховенства права.

Нині всі загальні характеристики воєнного стану вже викладені та варто зазначити, що питання впровадження воєнного стану є важливим не лише для національного рівня, але й для міжнародного права, відіграє чималу роль. Різні країни мають власний досвід і правові механізми реагування на надзвичайні ситуації, які виникають в умовах воєнної агресії або загрози національній безпеці. Та насправді дослідження різних досвідів допоможе знайти вдосконалення для національного законодавства, адже Україна є частиною міжнародної спільноти.

Звісно, варто взяти до уваги таку країну, як США, але насправді введення воєнного стану там застосовується досить рідко та зазвичай це відбувається не на федеральному рівні, а на рівні штату, тобто локально. Але зазначена країна є досить досвідченою у введенні надзвичайного стану у відповідь на епідемії, кризи або природні катастрофи. Попри нечасте впровадження воєнного стану, там це питання досить чітко регламентовано на законодавчому рівні.

У США федеративний устрій забезпечує розподіл влади між федеральним урядом і окремими штатами. Це означає, що в умовах надзвичайного стану, включаючи воєнний стан, рішення можуть прийматися на рівні штатів, що має значний вплив на реалізацію заходів. Наприклад, під час Другої світової війни та після терористичних атак 11 вересня 2001 року штати мали можливість впроваджувати власні обмеження та заходи безпеки, які доповнювали федеральні рішення (Власенко, 2024: 399). Такий підхід допомагає врегулювати питання регіональної автономії та забезпечити оперативну реакцію на локальні виклики, що виникають під час надзвичайних ситуацій.

Насправді в Україні також передбачена можливість введення воєнного стану у регіонах і практика така також існує, а саме

Указ Президента України від 26 листопада 2018 року про введення воєнного стану терміном на 30 днів, але лише в десяти областях, розташованих поблизу кордону з Російською Федерацією, узбережжя Чорного та Азовського морів. Це сталося після інциденту в Керченській протоці, де російські військові захопили українські кораблі та моряків (Указ Президента України, 2018). Але потрібно зазначити, що закон дає широкі повноваження центральним органам влади, зокрема Президенту України та уряду, для забезпечення оборони країни та підтримання громадського порядку. А от стосується регіонального рівня, місцеві органи влади можуть здійснювати деякі управлінські функції, але їхня роль є досить обмеженою. Варто зауважити досвід такої країни, як США, та вдосконалити питання введення воєнного стану на локальному рівні, що дозволить більш ефективно та швидко реагувати на різного роду обставини, при цьому зберігаючи загальнодержавну координацію.

На думку автора, запровадження більш гнучких механізмів для регіонального управління в умовах воєнного стану дозволить враховувати локальні особливості та специфіку загроз, зокрема в прикордонних або стратегічно важливих районах, що потребують оперативного реагування на місцевому рівні.

2. Особливості обмеження конституційних прав громадян під час воєнного стану

Як уже вдалося дослідити раніше, воєнний стан – це правовий режим, запровадження якого потребує балансу між забезпеченням національної безпеки та дотриманням конституційних прав і свобод громадян. В умовах підвищеної загрози державному суверенітету та територіальній цілісності можуть виникати ситуації, коли окремі права тимчасово обмежуються задля захисту суспільства. Варто більш детально дослідити природу таких обмежень та їхню пропорційність і відповідність усім загальновідомим принципам.

Стаття 64 Конституції України передбачає, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Та одразу друга частина такої статті окреслює так звані випадки обмежень, тобто в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень, але не менш важливим є й те, що не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 (Конституція України, 1996).

Також не менш важливим є звернення до норми у міжнародному акті, а саме Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де у ч. 2 ст. 11 вказано, що здійснення прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб (Європейська конвенція з прав людини, 1950). Хоча ця норма і визначає допустимість обмежень, але цікавим є межа поняття «необхідність», адже немає чіткого тлумачення, що створює простір для різних правових підходів та судових рішень у визначенні законності таких обмежень. Однак із цього можна зробити висновок, що будь-які обмеження

прав і свобод громадян повинні бути не лише обґрунтованими, але і строго обмеженими рамками, встановленими як національним, так і міжнародним правом. Тому першим поліпшенням та вдосконаленням національного законодавства України є окреслення поняття «необхідність», що своєю чергою створить і певні рамки для обмежень.

Надалі доцільно детальніше розглянути конкретні приклади обмежень прав і свобод громадян, які запроваджуються під час воєнного стану, аналізуючи їх відповідність принципам пропорційності та правомірності. Першим вагомим обмеженням, яке необхідно зазначити, є право на вільне пересування, це виражається у кількох формах, тобто військове командування має повне право на обмеження пересування та заборону руху транспорту, а також пересування осіб, що значно обмежене під час комендантської години. Під час воєнного стану людина також може бути фактично позбавлена права власності шляхом відчуження або вилучення майна в установленому законом порядку з подальшою повною компенсацією, що закріплено у Законі України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» (Закон України, 2012). Далі також варто зауважити й заборону проведення виборів та референдумів, що у результаті позбавляє громадян права на участь у прийнятті рішень та впливу на державні органи. До цієї низки обмежених політичних прав і свобод можна також віднести заборону проведення масових зборів та акцій. Такого роду обмеження більше націлені на збереження громадського порядку під час воєнного стану задля більш стабільної ситуації в країні. Воєнний стан також передбачає суттєве втручання у сферу приватного життя громадян шляхом здійснення контролю за засобами зв'язку, перевірку особистих речей, документів, транспортних засобів та житла. Насправді це лише частина з тих прав, які обмежуються, до цього списку також можна додати й обмеження трудових відносин, а саме на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених статтями 43, 44 Конституції України, що встановлено Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (Закон України, 2022).

Усі ці та багато інших заходів обмежень, хоча й обґрунтовані необхідністю забезпечення безпеки та порядку, мають бути чітко врегульовані законом і відповідати принципу пропорційності, тобто не перевищувати межі, необхідні для досягнення поставлених цілей. Тому вважається за потрібне внесення змін до Закону про правовий режим воєнного стану, де буде чітко передбачено, які саме права можуть обмежуватися та якою мірою. Визначення меж таких обмежень та їх прозорі впровадження сприятимуть дотриманню балансу між безпекою держави та свободами громадян навіть в умовах надзвичайних ситуацій. Але автор також вважає важливим забезпечити належну поінформованість громадян про їхні права та можливі обмеження, щоб мінімізувати ризик порушення прав людини та зберегти довіру до органів влади. Це не лише зробить суспільство більш правовізнаним, але й водночас дасть шанс запобігти можливим зловживанням законом, коли обмеження використовуються не за призначенням або з порушенням правових норм.

Висновки. Питання впливу воєнного стану на конституційні права громадян є надзвичайно актуальним для України в умовах сучасних викликів, зокрема збройної агресії Російської Федерації. Воєнний стан як особливий правовий режим покликаний забезпечити національну безпеку та територіальну цілісність держави, водночас ставить перед суспільством і правовою системою чималий виклик – забезпечити баланс між захистом прав і свобод громадян та потребами держави у кризовий період.

У статті автором досліджено основні аспекти правового регулювання воєнного стану, порядок його введення, а також обмеження прав і свобод, які взагалі існують за таких умов. А також зацентровано увагу на необхідності дотримання принципів законності та пропорційності під час впровадження таких обмежень. Порівняльний аналіз міжнародного досвіду, зокрема США, засвідчив можливість використання найкращих практик для вдосконалення українського законодавства, а саме важливість запровадження більш гнучких механізмів для регіонального управління в умовах воєнного стану, що дозволить враховувати локальні особливості та специфіку загроз.

Важливим висновком стало розуміння того, що обмеження прав у межах воєнного стану має бути чітко врегульованим і прозорим, тобто першим етапом є розтлумачення понять необхідних та достатніх обмежень прав та поширення такої правової інформації у суспільстві, щоб підвищити рівень правосвідомості громадян. Необхідним вдосконаленням є внесення змін до Закону про правовий режим воєнного стану, де буде чітко передбачено, які саме права можуть обмежуватись та якою мірою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Власенко Д.А. Зарубіжний досвід забезпечення реалізації заходів правового режиму воєнного стану та можливості його використання в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. Вип. № 2 (32). Ст. 396-404.

4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 26.11.2018. № 393/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018#Text>

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

6. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>

7. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

REFERENCES:

1. Konstytutsiia Ukrainy (1996) [*Constitution of Ukraine*]: Law of June 28, 1996 № 254k/96-VR. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>.
2. On the legal regime of martial law (2015). [*On the legal regime of martial law*]: Law of Ukraine of May 12, 2015 No. 389-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Vlasenko, D.A. (2024). Zarubizhnyi dosvid zabezpechennia realizatsii zakhodiv pravovoho rezhymu voiennoho stanu ta mozhlyvosti yoho vykorystannia v Ukraini [Foreign experience of ensuring the implementation of measures of the legal regime of martial law and the possibility of its use in Ukraine]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. Issue No. 2 (32), pp. 396–404.
4. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini (2018) [*On the introduction of martial law in Ukraine*]: Decree of the President of Ukraine of November 26, 2018 No. 393/2018. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018#Text>.
5. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (1950) [*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*]: Council of Europe Convention of November 4, 1950. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
6. Pro peredachu, prymusove vidchuzhennia abo vyluchennia maina v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho chy nadzvychainoho stanu (2012) [*On the transfer, forced alienation, or seizure of property under the martial or state of emergency regime*]: Law of Ukraine of May 17, 2012 No. 4765-VI. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>.
7. Pro orhanizatsiiu trudovykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu (2022) [*On the organization of labor relations under martial law*]: Law of Ukraine of March 15, 2022 No. 2136-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2025
The article was received 13 January 2024

СЕКЦІЯ 2 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 001.891:346.1-027.236
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-1-2>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВІДНОСНОСТІ

Гаврилюк Олександр Олександрович,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Мамутова Національної академії наук України»
gavryliukscience@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6925-7793

Метою статті є визначення граней відносності категорії ефективності правового регулювання господарських відносин залежно від ракурсу юридичного погляду на відповідну характеристику господарського права як у контексті наукових досліджень, так і практики правотворчості, правореалізації та правозастосування з метою окреслення можливих особливостей її аналізу у конкретних умовах і з точки зору можливих цілей господарсько-правового регулювання.

Методологічною основою дослідження виступають загальнонаукові методи аналізу та синтезу, а також індуктивний та дедуктивний методи. Комбінація історичного, аксіоматичного та системно-функціонального методів дозволила сформувати методологічний концепт засобу визначення ефективності правового регулювання господарських відносин.

Результати. Автор висвітлює не розглянуті раніше у межах вітчизняних юридичних досліджень аспекти відносності ефективності правового регулювання господарських відносин за темпоральною глибиною (горизонтально), а також за характером (обсягом) спричинюваних наслідків не лише для визначеної мети, проте також і для суміжних правовідносин, врегульованих як нормами певної галузі, так й інших галузей права (вертикально).

Висновки. Результатом осмислення порушеної проблеми виступило формування автором основних положень методологічної рамки або базового концепту методу визначення ефективності правового регулювання господарських відносин з урахуванням відносності відповідного показника. В основу пропонованого конструкту покладається причинно-наслідкова схема «засіб правового регулювання – наслідок (результат)», яка забезпечує можливість аналізу інструмента, тобто правового засобу регулювання господарських відносин, а також наслідків його застосування.

Встановлюється, що втілення сформованого концепту у кінцевому методологічному продукті може бути забезпечене лише подальшою науковою розробкою зазначеної моделі із втіленням у ній чітких вимірюваних критеріїв, що окреслять гносеологічний потенціал відповідного методу і сферу, тобто предметний діапазон його можливого застосування.

Ключові слова: господарське право, господарсько-правові відносини, ефективність права, ефективність правового регулювання, ефективність юридичної діяльності, методологія, економіка права, економічна ефективність, оцінка ефективності, результативність.

EFFICIENCY OF LEGAL REGULATION OF ECONOMIC RELATIONS: METHODOLOGICAL PROBLEMS OF RELATIVITY

Gavryliuk Oleksandr Oleksandrovych,
Candidate of Juridical Sciences,
Senior Scientists at the Department of Economic and Legal Research
of Economic Security Problems,
State Organisation “V. K. Mamutov Institute of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine”
gavryliukscience@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6925-779

***Purpose** of the article is to outline the facets of relativity of the category “efficiency of economic relations legal regulation” in dependence of the angle of analysis of appropriate economic law problem particularly during its consideration either from the point of view of scientific research or law-making, law-realization and law-enforcement with the purpose to reveal the possible features of its comprehension in specific terms and taking into consideration the variety of possible aims of economic law regulation.*

***The methodological basis of the research** is formed by general scientific methods of analysis and synthesis, as well as inductive and deductive methods. At the same time the combination of historical, axiomatic and system-functional methods allowed to form the methodological concept of the instrument for determination of the efficiency of economic relations regulation.*

***Results.** The author highlights not considered before in the juridical researches aspects of relativity of economic relations legal regulation efficiency according to temporal depth (horizontally) as well as the character (volume) of consequences caused not only for defined aim, but also for adjacent legal relations regulated by legislative provisions of one or a few fields of law (vertically).*

***Conclusions.** The results of comprehension of the problem has embodied in author’s formulation of the main provisions of methodological frame that is the basic concept of the method of determination of economic relations regulation efficiency taking into account the relativity of appropriate indicator. The proposed construct is based on the cause and effect scheme “mean of legal regulation – consequence (result)” that allows to analyze the instrument, namely the legal mean of economic relations regulation, as well as consequences of its application.*

It is determined that embodiment of above-mentioned concept in final methodological product can be provide only by further scientific development of outlined model with its concretization by clear measurable criteria which in total will delineate thegnoseological potential of appropriate method as well as the sphere namely the subject range of its application.

***Key words:** economic law, economic legal relations, efficiency of law, efficiency of legal regulation, efficiency of juridical activity, methodology, law economy, economic efficiency, evaluation of efficiency.*

Вступ. Чіткість, однозначність і системний характер понятійно-категоріального апарату господарського права виступає якщо не визначальним, то принципово важливим аспектом розвитку господарсько-правової науки. При цьому йдеться як про мінімізацію різночитань, так і про налагодження ефективної змістовно-інформаційної комунікації всередині окремих блоків юридичної діяльності, зокрема правотворчості, правореалізації, правозастосування та наукових досліджень, а також між цими блоками загалом.

Сучасні наукові дослідження дозволяють укорінитися у думці, що функціонування права, основною формою якого виступає правове регулювання, забезпечується посередництвом руху інформації. Це прямо впливає з природи елементів механізму правового регулювання, зокрема норм права, правових актів, суб’єктивних прав та обов’язків тощо, які у сутності є ідеальними об’єктами, обрамленими матеріальною формою знакової системи – мови, що наділяє їх природою інформації. Більше того, саме посередництвом такої системи забезпечуються статичні та динамічні аспекти правової реальності (Яковлев, 2021: 22).

Також, як обґрунтовано стверджує М.І. Любченко, об’єктивнація права у зрозумілій знаковій системі є необхідною умовою виконання правом свого головного призначення, яким виступає правове регулювання (Любченко, 2015: 13).

У зв’язку з цим поняття, терміни і категорії сучасного права виступають його інтегральним компонентом, який пронизує усі види юридичної діяльності і при цьому зв’язує між собою у всьому діапазоні горизонтальних та вертикальних взаємозв’язків як системні елементи всередині галузей права, так і галузі між собою у рамках єдиного системного конструкту логіко-мовних феноменів. У зв’язку з цим чіткість елементів такої системи безпосередньо впливає на всі види юридичної діяльності.

У цьому сенсі категорія «ефективність», ренесанс розгляду якої детермінується у тому числі сучасними економічними та екологічними викликами, постає як один із символів переходу до нової методології аналізу права і юридичних процесів, що відбуваються у суспільстві та державі.

При цьому її специфіка і значення для правового регулювання господарських

відносин полягає у тому, що вона не належить до частини мовного інструментарію, посередництвом якого забезпечується правовий вплив на суспільні відносини, а характеризує якість цього процесу.

Однак, незважаючи на це, звернення до сучасних наукових поглядів на ефективність правового регулювання демонструє, з одного боку, занадто загальний зміст цієї категорії, що не відповідає сучасним потребам оцінки рівня адресності правового впливу, а з іншого – певну «лінійність» її розуміння в аспекті конкретних обставин застосування, що у сукупності створює перешкоду у визначенні чітких пререквізитів, які окреслюють можливу комбінаторику умов використання методів оцінки правового регулювання господарських відносин, як власне певного діапазону налаштувань такого застосування з огляду на мету використання регулятивних інструментів.

У зв'язку з цим окреслення можливих рівнів відносності ефективності правового регулювання господарських відносин виступає однією з базових умов з'ясування самої сутності методології визначення ефективності господарсько-правового регулювання суспільних відносин.

1. Загальні положення відносності ефективності

У сучасних юридичних дослідженнях ефективність правового регулювання осмислюється у контексті його мети (Білоус, 2018: 14; Волохов, 2024: 25) та результатів (Волохов, 2023: 115; Іщенко, 2011: 93; Тарахонич, 2010а: 12) або навіть у контексті співвідношення між метою та результатами (Наконечна, 2020: 228), у чому знаходять прояв уже методологічні аспекти визначення ефективності правового регулювання господарських відносин в умовах практики.

Поряд із цим проблема постає у контексті концепції самого методологічного підходу до визначення ефективності.

Насамперед необхідно розуміти, що правове регулювання господарських відносин здійснюється посередництвом системи правових засобів (Лепех, 2013: 320; Тарахонич, 2010б: 10), що досягають визначеної мети, перебуваючи у взаємозв'язку та взаємодії між собою (Тарахонич, 2010в: 13). Такими засобами виступають юридичні норми, правовідносини та правові приписи (Гольцова, 2013: 48), у яких втілюються дозволи, заборони та позитивні зобов'язування (Заяць, 2016: 205; Тарахонич, 2011: 38) щодо поведінки потенційних учасників господарських правовідносин. Комбінаторика правових засобів, своєю чергою, характеризує конкретний спосіб правового регулювання (Ванчук, 2014: 10).

З телеологічної точки зору це означає можливість розгляду ефективності правового регулювання господарських відносин з позицій здатності конкретного набору засобів, застосовуваних у визначений спосіб, досягти бажаного результату, тобто визначення ефективності інструмента правового регулювання.

Водночас, з іншого боку, ефективність правового регулювання стосовно визначеної

мети також може мати варіативний характер, зокрема у зв'язку зі складністю або багаторівневістю такої мети, наприклад, охоплення нею одночасно економічних та соціальних цілей (Стаднік, 2017: 107). У такому разі з методологічної точки зору виникає можливість визначення ефективності стосовно кожного результату. Більше того, ефективність самого наслідку залежно від застосованих критеріїв також може визначатися по-різному.

Усі окреслені аспекти діапазону ефективності, а тому і її відносності не ставали предметом окремого комплексного наукового аналізу, хоча саме від їх теоретичного розв'язання залежить у тому числі і формування інструментального змісту та порядку застосування відповідних гносеологічних знарядь.

Однак найбільш важливим є те, що сама концепція застосування методу визначення ефективності господарсько-правового регулювання не отримала повного розкриття. Адже, по суті, йдеться про причинно-наслідкову модель спричинення певним господарсько-правовим засобом визначеного наслідку. З гносеологічної точки зору йдеться про інструмент або «прилад» (знаряддя) юридичного аналізу, тобто своєрідну конструкцію або «рамку», яку можна розширити або звужити як у контексті часового аналізу, тобто як за темпоральною глибиною (горизонтально), так і за характером (обсягом) спричинюваних наслідків не лише для визначеної мети, проте також і для суміжних правовідносин, врегульованих як нормами певної галузі, так й інших галузей права (вертикально).

Таким чином, методологію визначення ефективності правового регулювання можна певною мірою порівняти зі «збільшувальним склом», яке може набувати різної форми залежно від переслідуваної мети аналізу і покладатися на різні фрагменти правової реальності більшого чи меншого обсягу. У всіх цих випадках ефективність набуватиме відносного характеру.

Крім того, слід ураховувати і специфіку використання аналізованого методу пізнання правової реальності на стадіях правотворчості (на якій вона сприяє прогностичному аналізу ефективності правового регулювання), правозастосування (на якій вона дозволяє оцінити і за можливості підкорегувати у спосіб, визначений законом, поведінку суб'єктів правозастосування для посилення ефекту правового регулювання відповідно до визначеної нормою права мети) та правового моніторингу (на якій вона дозволяє визначити реальний (фактичний) рівень ефективності правового регулювання господарських відносин). Своєю чергою на рівні господарсько-правових досліджень аналізований інструмент може бути застосований як в історичному, так і в актуальному і навіть у прогностичному ключі шляхом його «прикладення» на відповідні фрагменти правової реальності.

Розглянемо окреслену проблему у декількох ракурсах, у тому числі історичному, для забезпечення комплексного її аналізу.

В умовах відсутності чітко вимірюваних критеріїв визначення ефективності правового регулювання (Гаврилюк, 2024) звернемося до певною мірою абстрактного, проте поширеного у сучасних юридичних дослідженнях критерію визначення ефективності правового регулювання суспільних відносин, яким виступає ступінь збалансованості групових та індивідуальних інтересів, забезпечений правовим регулюванням (Купіна, 2017: 54).

Продемонструємо це у історичній динаміці.

2. Ефективність в аспекті диференціації приватних інтересів

Вже на ранній стадії розвитку людства, яку, наприклад, В.В. Васильєв називає «доправовою», як відзначає вчений, чітко у контексті табу як первісного засобу регулювання суспільних відносин окреслився майновий компонент. Перші заборони стосувалися підвладності рівня виживаності суспільних груп, а тому пов'язувалися з неможливістю обмеження доступу членів групи до мисливської здобичі. Тобто саме економічний складник суспільних відносин підштовхував людство до формування перших правил поведінки (Васильєв, 2019а: 39–40), а також до еволюції правових форм регулювання суспільних відносин, у ході якої виокремилися звичаї, договори та односторонні акти як регулятивні інструменти. Надалі з утворенням надлишкового продукту, що виступило основою для майновості та соціальної диференціації суспільства, були закладені економічні передумови для виникнення держави й формування позитивістського підходу до права (Васильєв, 2019б: 144–145), який у сутності ознаменував перехоплення державою ініціативи у використанні юридичних інструментів регулювання суспільних відносин.

В окресленому полягає коріння інструментальної природи права, з якою, як зазначає Ю.В. Цуркан-Сайфуліна, пов'язуються дві крайності розуміння зв'язку права із владою, а саме «зав'язаність» влади права на наявних інститутах суспільства або ж його розгляд як автономної сфери соціального владарювання, відірваного від інституційної структури суспільства (Цуркан-Сайфуліна, 2017: 71). Хоча, насправді, це лише дві крайні точки діапазону розгляду інструментальної природи права, яка повною мірою розкривається саме у «середньому положенні» між зазначеними крайніми позиціями. Це особливо чітко демонструється на рівні форм встановлення норм права державою, якими, як зазначає А.В. Мохонько, є закріплення норми внаслідок безпосередньої державної правотворчості або ж внаслідок санкціонування (закріплення) державою вже наявних у суспільстві приписів чи забезпечення їх певним ступенем обов'язковості (Мохонько, 2010: 47).

Порушена проблема ефективності господарського права отримує вирішення саме у контексті діалектичної єдності двох окреслених підходів у межах їх виваженого поєднання.

Наприклад, на ранніх етапах розвитку людства ефективним можна було вважати право, яке задовольняє інтереси окремої

особи та групи, у якій вона перебуває. Проте у зв'язку з тим, що ці інтереси повністю збігалися і будувалися на економічних потребах індивіда, які він міг систематично задовольнити лише переважно перебуваючи у групі (Див.: Хаустова, 2010: 55), ефективність мала досить простий характер. Тобто ефективними могли вважатися норми, які забезпечують інтереси індивіда у межах парадигми господарювання, характерної відповідному етапу розвитку суспільства.

Згодом внаслідок утворення майнових надлишків як результату винайдення нових засобів виробництва і способів ведення господарства було закладено основу для розмежування інтересів індивідів і виникнення у майбутньому конфлікту між ними. Водночас право у властивій йому інструментальній природі було покликано збалансувати відповідні інтереси.

Проте з переходом людства на якісно нову стадію самоорганізації і остаточним виникненням держави було розмежовано приватний та публічний інтерес. При цьому в основі обох видів інтересу, хоча і лежали у тому числі економічні підвалини, вони все ж таки розбавилися у системі нових детермінант, зокрема безпекових (оборонних), соціальних тощо.

При цьому у контексті еволюції права та правового регулювання господарських відносин простежується відхід від переважно санкціонування державою усталених правил поведінки до власне їх формування у ході безпосередньої державної правотворчості, у чому навіть можна побачити поступовий відхід від юснатуралістичного праворозуміння до позитивістського. Звідси ж витікає і те, що в історичній ретроспективі у разі застосування у ході аналізу ефективності права та правового регулювання методів пізнання, адекватних конкретному рівню розвитку права, тобто використання у тому числі історичного методу, можна дійти висновку, що ефективність правового регулювання можна розглядати з точки зору як приватних, так і публічних інтересів.

Інакше кажучи, на ранніх стадіях людства, коли держава лише переважно санкціонувала вже усталені норми поведінки ефективним у цілому безвідносно конкретних критеріїв, можна було вважати те регулювання господарських відносин, у ході якого закріплювалися усталені моделі.

Однак у ході «викристалізування» публічного інтересу і переходу ініціативи правового регулювання до держави, внаслідок чого вона отримала можливість встановлювати нові правила поведінки, проблема ефективності набула особливого значення.

Для прикладу наведемо один із перших спогадів про застосування міжнародних засобів економічного впливу, так звану «Мегарську псефізму». У 432 році до н.е. Афіняк морський союз заборонив торгівлю місту Мегари у містах і гаванях Союзу у зв'язку з переховуванням у місті афінських рабів-утікачів (Янакаєва, 2015: 53). Постає проблема ефективності такого правового регулювання у контексті приватних та публічних інтересів.

На рівні інтересів власників рабів слід припустити, що відповідний крок може вважатися ефективним з прогностичної на момент його здійснення точки зору (адже на момент встановлення заборони можна лише спрогнозувати досягнення ним певної мети). Однак з точки зору споживачів товарів відповідного міста, які втратили можливість задовольнити свої інтереси відповідними майновими благами, питання ефективності відповідного кроку набуває неоднозначного змісту. В обох випадках ідеться про приватні інтереси, проте розширення рамки методології визначення ефективності демонструє спричинення певних супутніх і при цьому протилежних наслідків для інших правовідносин, що також підлягає врахуванню у визначенні ефективності.

З іншого боку, застосування відповідного методологічного концепту з доктринальних позицій сьогодення дозволяє вченим-правникам розширити відповідний фрейм (від. англ. *frame*, тобто «рамку») горизонтально (темпорально), тобто з урахуванням реально спричинених ним наслідків, і поставити під сумнів його ефективність з огляду на реально досягнуті результати (Янакаєва, 2015: 53).

Тобто це приклад одночасно вертикального та горизонтального застосування методологічного концепту визначення ефективності.

3. Ефективність в аспекті диференціації приватних та публічних інтересів

Водночас звернення до публічних інтересів ще більше ускладнює порушену проблему. Адже, незважаючи на те, що цей вид інтересу має самостійне значення, вчені-юристи справедливо відзначають, по-перше, присутність приватно-правового початку у тому числі і у публічно-правових галузях (Бірюкова, 2018: 79), у яких, як відомо, проблема забезпечення балансу приватних та публічних інтересів завжди стоїть актуально, а по-друге, те, що реалізація публічних інтересів хоча і непрямо, проте може призводити до задоволення приватних інтересів (Доценко, 2011: 300).

Прикладом у тому числі є колективізація суспільства перед обличчям загрози війни чи економічних криз, яка характеризується відмовою від індивідуальних цінностей на користь колективних (Білан, 2015: 190), у чому отримує відображення форма набуття публічного характеру сукупністю приватних інтересів, що дозволяє стверджувати про формування окремих публічних інтересів сукупністю приватних.

Однак навіть стосовно такої здавалося б гармонійної картини співвідношення приватних та публічних інтересів можна навести яскравий приклад, пов'язаний з регулюванням економічних відносин, коли, з одного боку, приватні інтереси певної частини населення становили основу публічного інтересу, тоді як приватні інтереси іншої залишилися незабезпеченими. Ідеться про експропріацію або ж націоналізацію майна, яка завжди безпосередньо пов'язана з проблемою балансу приватних і публічних інтересів (Спесівцев, Гофман, 2024: 47) і яка у найбільш агресивній за масштабами і механізмами реалізації формі була проведена у радянській державі на ранніх стадіях її розвитку (Vasyliiev,

2024: 110–111), внаслідок чого практично увесь сектор господарювання (фабрики, заводи, мануфактури, обслуговуючі товариства, банки) перейшов у державну власність.

Чи був такий регулятивний крок ефективним і стосовно чиїх інтересів? Очевидно, що прямим наслідком його «ефективності» стало порушення прав власників відповідних господарських структур, які не отримали жодної компенсації за позбавлення їх права власності, що і сьогодні порушує питання ретроспективної соціальної відповідальності держави (Ольшанченко, 2021: 171) перед відповідними особами або їх спадкоємцями.

Очевидно, що «у пилу реформ» відповідні рішення зумовлювалися політичною, а не економічною доцільністю. Однак навіть у такому разі питання господарсько-правової ефективності такого кроку було сумнівним у момент його здійснення. Тобто у цьому випадку вже порушувалася проблема ефективності у темпоральному, тобто горизонтальному вимірі, зокрема які саме цілі і коли повинні бути досягнені? І чи виправдовувала їх ефективність неефективність такого рішення для інтересів приватних осіб? І чи було це рішення ефективним загалом, зважаючи на те, що перенесення нині методологічної рамки на наступні історичні етапи розвитку економіки продемонстрували подальшу денационалізацію підприємств, у тому числі і націоналізованих у радянський період? І якщо таке регулятивне рішення було ефективним, то чи було воно більш ефективним, ніж збереження ринкових механізмів функціонування відповідних суб'єктів господарювання?

При цьому ми говоримо лише про інтерес, а не про альтернативні критерії вимірювання ефективності, які можуть мати більш чіткий характер, а тому здатні продемонструвати справжні масштаби наслідків, спричинених відповідним підходом, у тому числі економічні наслідки.

Тут же порушується проблема співвідношення ефективності конкретного засобу стосовно визначеної мети, яка у подібному ключі нині розглядається щодо ефективності засобів судового захисту суб'єктивних прав (Спесівцев, 2020: 112–114), тобто йдеться про рівні ефективності різних засобів стосовно визначеної мети або ж правильне визначення ефективності як результату застосування певного засобу і обрання для цього оптимального інструмента досягнення відповідної мети, про що ми говорили на початку дослідження.

Прикладом застосування аналізованої нами методологічної концепції у вертикальному ракурсі, тобто у контексті обсягу спричинюваних наслідків для суміжних галузей права, може виступати аналіз ефективності проекту Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період», зареєстрованого у Верховній Раді України 09 вересня 2021 року за № 6013, яким зокрема Господарський кодекс України визнається таким, що втратив чинність з дня набрання чинності зазначеним Законом (ВРУ, 2021).

Ефективність такого кроку, як видається, підлягає окремому з'ясуванню, у тому числі у міжгалузевому ключі. При цьому це, ймовірно, один із прикладів того, коли ефективність нормативно-правового акта визначалася вкрай обмежено через суто інструментальні, тобто «технічні» показники функціонування самого механізму правового регулювання суспільних відносин, а не спричинюваних таким механізмом наслідків.

Висновки. Підбиваючи підсумок під викладеним вище, необхідно зазначити, що відносний характер ефективності як характеристики певного процесу у разі її осмислення у контексті господарського права та інструментально-телеологічних особливостей його впливу на суспільні відносини дозволяє окреслити логічну методологічну рамку (*frame*) як певний пререквізитний конструкт або ж базовий концепт методу визначення ефективності правового регулювання господарських відносин.

Ії використання виступає умовою правильного визначення інструментального змісту методу встановлення ефективності господарсько-правового регулювання суспільних відносин, а також операційних особливостей його застосування у конкретних обставинах і з конкретною гносеологічною або практичною метою та з урахуванням різноманіття засобів правового регулювання господарських відносин, а також діапазону характеру та обсягу спричинюваних ними юридичних наслідків у різних рівнях структури правової системи.

Таким конструктом (фреймом) виступає причинно-наслідкова схема «засіб правового регулювання – наслідок (результат)», яка забезпечує можливість аналізу інструмента, тобто правового засобу регулювання господарських відносин, а також наслідків його застосування у межах реалізованих або прогнозованих правовідносин і встановлювати співвідношення наслідків застосування різних правових засобів щодо визначеної мети.

Інакше кажучи, відносність ефективності як характеристики процесу, у тому числі правового регулювання господарських відносин, передбачає певне зіставлення отриманого результату із запланованою метою (Наконечна, 2020: 228).

Такий підхід дозволяє визначити заплановану мету (наслідок) стосовно причини, тобто засобу господарсько-правового регулювання суспільних відносин у всьому його діапазоні. Крім того, окреслений фрейм дає змогу визначити різні характеристики темпоральної глибини таких наслідків (горизонтальний вимір ефективності), а також їх обсягу стосовно інших суспільних відносин, що не є безпосереднім об'єктом правового регулювання або ж щодо декількох видів суспільних відносин (вертикальний вимір ефективності), які методологічно охоплені відповідною причинно-наслідковою моделлю на стадії правотворчості.

Діапазон можливостей використання цього фрейму як у наукових, так і практичних цілях є надзвичайно широким.

Насамперед його можна використовувати у ході юридичної дослідницької роботи,

а також на стадії нормотворчості. У такому сенсі він передбачає моделювання комбінаторики причинно-наслідкових зв'язків для визначення найбільш ефективного засобу правового регулювання (характеру норми та запроваджуваної нею моделі правовідношення) стосовно бажаної мети.

Використання окресленого концепту на стадії правозастосування дозволятиме суб'єкту застосування нормативного положення визначити рівень ефективності відповідного правового засобу стосовно переслідуваної мети в умовах конкретних, можливо неохоплених моделлю факторів, або виникнення специфічних практичних обставин з можливістю корегування у зв'язку з цим у рамках, визначених законом, правозастосування у конкретній практичній ситуації з метою посилення ефекту правового регулювання.

Застосування відповідної методологічної рамки на стадії моніторингу ефективності правового регулювання дозволятиме вносити чіткість у питання співвідношення прогнозованих та фактичних наслідків правового впливу на господарські відносини.

Поряд із цим, як ми зазначали, йдеться про певний пререквізитний конструкт або ж базовий концепт методу визначення ефективності правового регулювання господарських відносин. Його втілення у кінцевому методологічному продукті може бути забезпечене лише подальшою науковою розробкою окресленої моделі, у ході якої характеристика ефективності набудуватиме більшої конкретності, у тому числі посередництвом визначення чітких вимірюваних критеріїв, що окреслять гносеологічний потенціал відповідного методу і сферу, тобто предметний діапазон його можливого застосування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Яковлев Д.О. Договір про конфіденційність в цивільному праві України : дис. ... д-ра філософії. Спец. : 081 «Право». Харків, 2021. 221 с.
2. Любченко М.І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : монографія. Харків : ТОВ «Видавництво Права людини», 2015. 280 с.
3. Білоус О.В. Ефективність права у світлі концепції людиноцентризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. № 34. С. 12–14.
4. Волохов О.С. До питання визначення поняття «ефективність законодавства» та його використання. *Актуальні проблеми політики*. 2024. Вип. 73. С. 25–30.
5. Волохов О. Окремі підходи до визначення поняття ефективності правових норм. *Публічне право*. 2023. № 2 (50). С. 109–116.
6. Іщенко І.А. Спеціальні ознаки правового регулювання: проблеми визначення поняття, сутності та їх співвідношення. *Держава і право*. Київ, 2011. Вип. 53. С. 92–98.
7. Тарахонич Т.І. Ефективність правового регулювання (питання теорії). *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 11–13.
8. Наконечна А. Ефективність впливу правового регулювання на задоволення людських потреб та інтересів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 227–231.
9. Лепех Л.Л. Зміст та особливості «правове регулювання». *Митна справа*. 2013. № 5 (89). Ч. 2, кн. 2. С. 314–321.
10. Тарахонич Т.І. Правове регулювання та правотворчість: співвідношення понять. *Держава і право*. Київ, 2010. Вип. 49. С. 9–16.

11. Тарахонич Т.І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право*. Київ, 2010. Вип. 50. С. 12–18.

12. Гольцова О. Є. Нетипові соціальні регулятори як специфічні норми в системі соціального регулювання. *Держава і право*. Київ, 2013. Вип. 60. С. 46–52.

13. Заяць Н. Сутнісна характеристика правових засобів у механізмі правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 202–205.

14. Тарахонич Т.І. Змістова характеристика правових засобів: сучасні погляди. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 36–39.

15. Ванчук І.Д. Спосіб правового регулювання: окремі аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*: електрон. наук. фахове вид. 2014. № 1. С. 8–11. URL: http://lsej.org.ua/1_2024/3.pdf (дата звернення: 25.01.2025).

16. Стадник І.В. Ефективність механізму господарсько-правового регулювання. *Право і суспільство*. 2017. № 5, ч. 2. С. 104–108.

17. Гаврилук О. Як підвищити ефективність державного управління. *Економічна правда* (8 травня 2024 року). URL: <https://epravda.com.ua/columns/2024/05/08/713351/> (дата звернення: 20.01.2025).

18. Купіна Л.Ф. Критерії ефективності правових норм. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 18. Право*. 2017. Вип. 32. С. 51–57.

19. Васильєв В.В. Табу як засіб саморегулювання майнових відносин у первісному суспільстві. *Приватне та публічне право*. 2019. № 4. С. 38–41.

20. Васильєв В. Еволюція правових засобів саморегулювання майнових цивільних відносин. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 142–148.

21. Куркан-Сайфуліна Ю.В. Владні засади права: філософсько-правове дослідження: дис. д-ра юрид. наук. : 12.00.12 «Філософія права». Одеса, 2017. 381 с.

22. Мохоцько А.В. Місце норм права у системі соціальних норм. *Держава і право*. Київ, 2010. Вип. 48. С. 44–49.

23. Хаустова М. Структура правової системи суспільства. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1 (60). С. 49–58.

24. Янакаєва К.М. Історичні аспекти становлення інституту санкцій у міжнародному праві. *Право і суспільство*. 2015. № 5–2, ч. 3. С. 52–57.

25. Бірюкова А.Г. Співвідношення приватного та публічного права: дуалістичний аспект. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 76–80.

26. Доценко О.М. Природа права на особисте життя. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1 (52). С. 296–302.

27. Білан О.П. Обмеження договірної свободи публічним порядком та моральними засадами суспільства (порівняльний аналіз). *Держава і право*. Київ, 2015. Вип. 67. С. 188–202.

28. Спесівцев Д.С., Гофман Ю.Б. Поняття і види націоналізації майна. *Історико-правовий часопис*. 2024. № 2 (23). С. 40–50.

29. Vasyliiev V. Self-Regulation of Property Civil Relations With the Participation of State-Owned Enterprises: Shortcomings of the Soviet Approach. *Danube*. 2024. Vol. 15, Issue 2. P. 108–118.

30. Ольшанченко В.І. Цивільно-правова відповідальність держави Україна перед суб'єктами підприємницької діяльності: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2021. 230 с.

31. Спесівцев Д. Ефективність способу судового захисту суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно. *Юридичний вісник* 2020. № 4. С. 109–116.

32. Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період: проект Закону № 6013, зареєстрований у Верховній Раді України 09.09.2021 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707 (дата звернення: 28.01.2025).

REFERENCES:

1. Yakovlev, D.O. (2021). *Dohovir pro konfidentsiinst v tsyvilnomu pravi Ukrainy [Confidentiality agreement in civil law of Ukraine]: dysertatsiia doktora filosofii*, Yaroslav Mudryi National Law University. 221 s. [in Ukrainian].

2. Liubchenko, M.I. (2015). *Yurydychna terminolohiia: poniattia, osoblyvosti, vydy [Legal terminology: concepts, features, types]*. TOV «Vydavnytstvo Prava liudyny» [in Ukrainian].

3. Bilous, O.V. (2018). Efektyvnist prava u svitli kontseptsii liudynotsentryzmu [Law effectiveness in the light of the anthropocentric concept]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitar-noho universytetu. Seriia: YurySprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Jurisprudence*, 34, 12–14 [in Ukrainian].

4. Volokhov, O.S. (2024). Do pytannia vyznachennia poniattia «efektyvnist zakonodavstva» ta yoho vykorystannia [On the question of defining the concept “effectiveness of legislation” and its use]. *Aktualni problemy polityky – Actual problems of politics*. 73, 25–30 [in Ukrainian].

5. Volokhov, O. (2023). Okremi pidkhody do vyznachennia poniattia efektyvnosti pravovykh norm [Separate approaches of determining the concept of effectiveness of legal norms]. *Publichne pravo – Public Law Magazine*, 2(50), 109–116 [in Ukrainian].

6. Ishchenko, I.A. (2011). Spetsialni oznaky pravovoho rehu-liuvannia: problemy vyznachennia poniattia, sutnosti ta yikh spivvidnoshennia [Special features of legal regulation: problems of defining the concept, essence and their relationship]. *Derzhava i pravo – State and Law*, 53, 92–98 [in Ukrainian].

7. Tarakhonich, T.I. (2010). Efektyvnist pravovoho rehuliu-vannia (pytannia teorii) [Effectiveness of legal regulation (a question of theory)]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Law Review of Kyiv University of Law*, 2, 11–13 [in Ukrainian].

8. Nakonechna, A. (2020). Efektyvnist vplyvu pravovoho rehuliu-vannia na zadovolennia liudskykh potreb ta interesiv [Effectiveness of the influence of legal regulation on the satisfaction of human needs and interests]. *Pidpriemnytstvo, hospo-darstvo i pravo – Entrepreneurship, Economy and Law*, 10, 227–231 [in Ukrainian].

9. Lepekh, L.L. (2013). Zmist ta osoblyvosti «pravove rehu-liuvannia» [Content and features of “legal regulation”]. *Mytna sprava – Customs*, 5(89), 314–321 [in Ukrainian].

10. Tarakhonich, T.I. (2010). Pravove rehuliu-vannia ta pravot-vorchist: spivvidnoshennia poniat [Legal regulation and law-mak-ing: the relationship between concepts]. *Derzhava i pravo – State and Law*, 49, 9–16 [in Ukrainian].

11. Tarakhonich, T.I. (2010). Mekhanizm dii prava, mekhan-izim pravovoho rehuliu-vannia, mekhanizm realizatsii prava: osoblyvosti vzaiemodii [Mechanism of action of law, mechanism of legal regulation, mechanism of law implementation: features of interaction]. *Derzhava i pravo – State and Law*, 50, 12–18 [in Ukrainian].

12. Holtsova, O.Ye. (2013). Netypovi sotsialni rehuliatory yak spetsyficni normy v systemi sotsialnoho rehuliu-vannia [Atypical social regulators as specific norms in the system of social regulation]. *Derzhava i pravo – State and Law*, 60, 46–52 [in Ukrainian].

13. Zaiats, N. (2016). Sutnisna kharakterystyka pravovykh zasobiv u mekhanizmi pravovoho rehuliu-vannia [Essential characteristics of legal means in the mechanism of legal regulation]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, Economy and Law*, 12, 202–205 [in Ukrainian].

14. Tarakhonich, T.I. (2011). Zmistovna kharakterystyka pravovykh zasobiv: suchasni pohliady [Substantive characteristics of legal remedies: modern views]. *Chasopys Kyivskoho uni-versytetu prava – Law Review of Kyiv University of Law*, 2, 36–39 [in Ukrainian].

15. Vanchuk, I.D. (2014). Sposib pravovoho rehuliu-van-nia: okremi aspekty [Method of legal regulation: some aspects]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Juridical scientific and electronic journal*, 1, 8–11. http://lsej.org.ua/1_2024/3.pdf [in Ukrainian].

16. Stadnik, I.V. (2017). Efektyvnist mekhanizmu hospo-darsko-pravovoho rehuliu-vannia [The effectiveness of the eco-nomic and legal regulation mechanism]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, 5(2), 104–108 [in Ukrainian].

17. Havryliuk, O. (2024, 8 travnia). Yak pidvyshchyty efektyvnist derzhavnoho upravlinnia [How to improve the efficiency of public administration]. *Ekonomiczna prava – Economic truth*. Retrieved from: <https://epravda.com.ua/columns/2024/05/08/713351/> [in Ukrainian].

18. Kupina, L.F. (2017). Kryterii efektyvnosti pravovykh norm [Criteria for the effectiveness of legal norms]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu*

- imeni M.P. Dragomanova. Seriya 18. Pravo – Scientific journal of the Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University. Series 18. Law, 32, 51–57 [in Ukrainian].
19. Vasyliiev, V.V. (2019). Tabu yak zasib samorehuliuivannia mainovykh vidnosyn u pervisnomu suspilstvi [Taboo as mean of self-regulation proprietary relationships in primitive societies]. *Pryvatne ta publichne pravo – Private and Public Law*, 4, 38–41 [in Ukrainian].
20. Vasyliiev, V. (2019). Evoliutsiia pravovykh zasobiv samorehuliuivannia mainovykh tsyvilnykh vidnosyn [Evolution of legal means of self-regulation of property civil relationships]. *Yurydychnyi visnyk – Law Herald*, 4, 142–148 [in Ukrainian].
21. Tsurkan-Saifulina, Yu.V. (2017). *Vladni zasady prava: filosofsko-pravove doslidzhennia [Power Grounds of Law: Philosophical and Legal Research]*: dysertatsiia doktora yurydychnykh nauk, National University “Odesa Law Academy”. 381 s. [in Ukrainian].
22. Mokhonko, A.V. (2010). Mistse norm prava u systemi sotsialnykh norm [The place of legal norms in the system of social norms]. *Derzhava i pravo – State and Law*, 48, 44–49 [in Ukrainian].
23. Khaustova, M. (2010). Struktura pravovoi systemy suspilstva [The structure of the legal system of society]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy – Journal of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 1(60), 49–58 [in Ukrainian].
24. Yanakaieva, K.M. (2015). Istorychni aspekty stanovlennia instytutu sanktsii u mizhnarodnomu pravi [Historical aspects of the formation of the institution of sanctions in international law]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, 5–2(2), 52–57 [in Ukrainian].
25. Biryukova, A.G. (2018). The relationship between private and public law: a dualistic aspect [The relationship between private and public law: a dualistic aspect]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, 4, 76–80 [in Ukrainian].
26. Dotsenko, O.M. (2011). Pryroda prava na osobyste zhyttia [The nature of the right to privacy]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, 1(52), 296–302 [in Ukrainian].
27. Bilan, O.P. (2015). Obmezhenia dohovirnoi svobody publichnyim poriadkom ta moralnymy zasadamy suspilstva (porivnialnyi analiz) [Restrictions on contractual freedom by public order and moral principles of society (comparative analysis)]. *Derzhava i pravo – State and Law*, 67, 188–202 [in Ukrainian].
28. Spiesivtsev, D.S., Hofman Yu.B. (2024). Poniattia i vydy natsionalizatsii maina [The concept and types of property nationalization]. *Istoryko-pravovyi chasopys – History and Law Journal*, 2(23), 40–50 [in Ukrainian].
29. Vasyliiev, V. (2024). Self-Regulation of Property Civil Relations With the Participation of State-Owned Enterprises: Shortcomings of the Soviet Approach. *Danube*. 15(2), 108–118 [in English].
30. Olshanchenko, V.I. (2021). *Tsyvilno-pravova vidpovidalnist derzhavy Ukraina pered subiektamy pidpriemnytskoi diialnosti [The civil liability of the state of Ukraine to the subjects of economic activity]*: dysertatsiia kandydata yurydychnykh nauk, Yaroslav Mudryi National Law University. 230 s. [in Ukrainian].
31. Spiesivtsev, D. (2020). Efektyvnist sposobu sudovoho zakhystu subiektivnykh tsyvilnykh prav na nerukhome maino [The efficiency of judicial way of protection of subjective civil rights on immovable property]. *Yurydychnyi visnyk – Law Herald*, 4, 109–116 [in Ukrainian].
32. Pro osoblyvosti rehuliuivannia pidpriemnytskoi diialnosti okremykh vydiv yurydychnykh osib ta yikh obiednan u perekhidnyi period [On the peculiarities of the regulation of entrepreneurial activity of certain types of legal entities and their distribution in the transitional period]: Bill No. 6013 of 09.09.2021. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.02.2025
The article was received 03 February 2024

СЕКЦІЯ 3 АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

UDC 061.1/.2(100):341.232.2
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-1-3>

THE FUNCTION OF THE INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN THE FRAMEWORK OF LEGAL FINANCIAL RELATIONS

Ivanova Roksolana Yuriivna,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of International and European Law
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law
kemenyash.roksolana@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8257-4486

With the advent of globalization, the relevance of states in the formulation of international relations regarding finances has augmented. The main aim is understanding the roles of international organizations within the context of legal regulation of finances. In an era of globalization, maintaining financial security, ensuring transparency, and proper oversight has become extremely important. International organizations such as the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank, the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), and the Bank for International Settlements (BIS) have important responsibilities in the development of financial laws and maintenance of economic security. These institutions provide funds, set up rules, and enable international cooperation to make sure that a country's financial system is protected during to economic downturns.

The study uses such research methods as combination of normative-legal analysis, comparative legal analysis, and a systemic approach to assess the performance of these international organizations in the area of legal financial governance.

The results show that there is significant contribution of international organizations towards financial stabilization; however, issues of regulatory imbalance, economic independence, and enforcement of compliance are clear problems. It is noted that many countries especially developing economies find it difficult to bring their national laws to compatibility with the international legal regime.

Conclusions in this research are described in the articles elucidate that promoting cooperation in relation to financial international institutions and national regulatory authorities is a prerequisite to achieve efficient and equitable global finance. Moreover, progress in the relations of transparency, accountability, and law alignment within global financial systems would strengthen and make financial management more sustainable. It can be concluded that the activity of international organizations with regard to financial law is central for achieving world economic order and balanced financial progress.

Key words: international organizations, financial governance, economic stability, legal frameworks, regulatory compliance, financial law, monetary policy, economic integration, financial transparency.

ФУНКЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РАМКАХ ПРАВОВИХ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН

Іванова Роксолана Юріївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
kemenyash.roksolana@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8257-4486

З появою глобалізації зростає актуальність держав у формуванні міжнародних відносин щодо фінансів. Основною метою є розуміння ролі міжнародних організацій у контексті правового регулювання фінансів. В епоху глобалізації підтримання фінансової безпеки, забезпечення прозорості та належного нагляду стало надзвичайно важливим. Такі міжнародні організації, як Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і Банк міжнародних розрахунків (BIS), несуть відповідальність за розробку фінансового законодавства

та підтримку економічної безпеки. Ці інституції надають кошти, встановлюють правила та забезпечують міжнародну співпрацю, щоб забезпечити захист фінансової системи країни під час економічних спадів.

У дослідженні використовуються такі **методи дослідження**, як поєднання нормативно-правового аналізу, порівняльно-правового аналізу та системного підходу для оцінки діяльності цих міжнародних організацій у сфері правового фінансового управління.

Результати показують, що є значний внесок міжнародних організацій у фінансову стабілізацію; однак питання нормативного дисбалансу, економічної незалежності та забезпечення відповідності є очевидними проблемами. Відзначається, що багатьом країнам, особливо економікам, що розвиваються, важко привести свої національні закони у відповідність до міжнародних правових режимів.

Висновки цього дослідження, описані у статті, пояснюють, що сприяння співпраці між фінансовими міжнародними установами та національними регуляторними органами є необхідною умовою для досягнення ефективних і справедливих глобальних фінансів. Більше того, прогрес у відносинах прозорості, підзвітності та правового узгодження в глобальних фінансових системах зміцнить і зробить управління фінансами більш стійким. Можна зробити висновок, що діяльність міжнародних організацій у сфері фінансового права є центральною для досягнення світового економічного порядку та збалансованого фінансового прогресу.

Ключові слова: міжнародні організації, фінансове управління, економічна стабільність, правова база, нормативна відповідність, фінансове право, монетарна політика, фінансова, економічна інтеграція, фінансова прозорість.

Introduction. As the most important actors in the financial legal order, states both develop the domestic legal order and engage in international treaties and legal integration. At this level, states have the capacity to create norms through legislation and diplomacy, thereby regulating the global economy as they envisage it, in correspondence with their own policies and standards of legal systems. The financial system is functioning through the intersection of multilateral treaties, national laws, and the legal regulations of international trade, balance of payments, investment, and economic development. This paper focuses on the role of states in international financial relations, with regard to assistance, legislative activities, and negotiating international treaties, as well as unifying national legislation with international legal requirements. It also proves how national legal systems influence international financial relations with the focus on systemic financial issues like taxation, forex control, and anti-financial crime legislation.

At the center of the first structural branch of the global economic system are the United Nations (UN), The World Bank, The International Monetary Fund (IMF), and The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). As these institutions have proven crucial to the underpinning of global financial governance, they are, arguably, the central actors in the system of legal structures that regulates economics. The institutions core functions go beyond supervision and control as they advocate for multilateral approaches and promote communication between countries to help synchronize international strategies that foster development, reduce poverty, and promote financial sustainability.

Nongovernmental organizations (NGOs), such as Transparency International and World Wildlife Fund (WWF), have emerged as core actors among other intergovernmental institutions to champion transparency, accountability, and social responsibility within financial relations. They promote global standards of financial integrity, assist in fighting corruption, and work towards ensuring that the financial systems meet

the needs of all parts of the society including the neglected ones. NGOs help in Law creation, monitor activities, and advocate for particular issues for the sake of a more just and inclusive financial system around the world.

Even with these actors having a global or regional scope, sub-national actors more specifically local governments have participated more in global financial affairs. They serve as the essential link for international agencies when it comes to the actual execution of international financial aid programs, implementation of sustainable regional development projects, and modernization of infrastructure with support from international institutions. There are expectations that international financial resources will be put to productive use at a local level in a way that will benefit grassroots communities and strengthen the economies of the regions.

1. States as Primary Subjects in International Financial Relations

States remain central players in developing the structure of the international financial legal order. They formulate legal structures for the regulation of their own financial markets and participate actively in the formulation of international financial law. These powerful actors control legal infrastructure for international financial flow and participate actively in multilateral treaties that shape the international economic order. In exercising their legal, diplomatic, and financial powers, states have a dominant influence over both domestic and international economic relations.

Creating the Legal Structures Required to Converge Domestic Laws with the International Framework: Given the globalization of national and international financial markets, countries have tended to adjust their international regimes to develop national legal systems. This alignment guarantees that domestic legal provisions do not hinder global commerce and investment. For instance, there is a movement towards the adoption of the Basel III framework which prescribes minimum capital and liquidity requirements for banks. These rules have been adopted by several countries especially in the EU, in order to remain competitive in

the internationalized financial markets (Bank for International Settlements, 2011).

National legislation's influence on international financial legal relations

The effectiveness of international financial relations depends significantly on national legislation. Inconsistencies in the national legal systems can pose formidable hindrances to foreign economic relations and impact the international financial market. This is most noticeable in taxation, foreign exchange regulations, and legislation against financial offences.

In conclusion, the states are still the most important actors in the international financial legal relations. They elaborate and implement national regulatory systems, participate in multilateral financial treaties, and seek to harmonize the internal legislation with international law. However, these states do play a central role and have gaps in national legal systems that may negatively affect the operation of international financial markets. The issues of tax competition, foreign exchange control, and the diversity of anti-financial crime measures pose great problems for international financial cooperation. In order to find ways to deal with these issues, it is important that the states make joint efforts through international organizations and agreements so that their legislation conforms with the international standard. The continuous revision of national legal systems as well as those of international origin is intended not only to safeguard prevailing financial order, but also other issues like the development of international commerce, and the sustainable growth of the economy. The joint action of the states through international means remains salient in building the future of the global financial system.

2. Analysis of intergovernmental organizations: functions and regulatory mechanisms

Intergovernmental organizations like the International Monetary Fund and the World Bank are instrumental in global finance and relations. They provide a needed service to their member states by obtaining multilateral assistance, monitoring policies, and recommending reforms.

These international organizations established by multiple laws and treaties serve as legal venues for national cooperation and work towards looking for ways to ensure monetary stability and order during a crisis. Their relevance could be measured by the fact that such tools are needed for influencing national policies, providing financial aid, and advising on the much-needed structural changes at micro levels. This part describes the mechanisms and functions of IGOs with regard to providing assistance for the maintenance of financial stability, giving relief from debt, funding development projects, as well as increasing the degree of openness and responsibility of the international financial systems.

For instance, Intergovernmental organizations like the World Bank and Forbes provide veritable aid and skill to needy states during and especially after economic crises and when reforms in their financial systems are fundamentally needed. The global economy's infrastructure is enhanced by all of these actions.

1. Supporting the Development of Member States Legally and Economically

Member countries of the IMF and World Bank are under no obligation to remain self-sufficient in the payment balance of their economic fraternity, and so they turn to these two institutions for assistance in case they have balance payment deficit, financial problems in their economies, or facing other developmental issues. The IMF, for instance, offers financial support in the form of 'economic assistance' which consists of rapid-response loans to address a member country's excel payment shortage and policy reforms aimed at restoring macroeconomic stability. On the other hand, the World Bank concentrates on the long-term projects to modify existing or initiate new debt contracts for developmental and economic purposes. Both institutions have sophisticated lending techniques that allow them to support countries in distress with professional solutions geared toward positive outcomes for both sides (International Monetary Fund, 2020).

2. Monitoring and Assessing Economic and Financial Policies

One of the major functions of these intergovernmental institutions is the examination of economic and financial policies of a country. By means of the Article IV consultations, the Fund performs periodic surveillance of the global economy and the economic activity of the member countries. These consultations are used to pinpoint macroeconomic vulnerabilities and recommend appropriate policies. A similar exercise is carried out by the World Bank, in which, instead of the World Development Indicators, the global development progress is reported on in periodic reports. Likewise, by means of these reports, it is possible to examine economic and social development around the world. By monitoring national policies, these organizations ensure appropriate alignment of national fiscal, monetary, and financial republican practices with global standards which helps achieve economic stability (International Monetary Fund, 2019).

3. Creating proposals for structural system changes

International Governmental Organizations (IGOs) interact for the division of structural changes within the member states, providing advice and expertise on economy restructuring, financial sector modification, and governance improvement. The IMF requires the implementation of structure adjustment programs (SAPs) or other similar plans that liberalizes economies so that funding can be made available. These plans usually embody fiscal cuts, market deregulation, and the selling of public enterprises. The World Bank, besides funding, aids countries to put in place systems that allow for economic growth by concentrating on structural changes in health, education, and even public works. Through technical assistance and recommendations, IGOs contribute to the growth of self-sustaining national economies with a competitive edge in the global economy (World Bank, 2020).

4. Supporting the Execution of Programs for Financial Stability

The implementation of programs aimed at restoring balance and growth in the economy is

facilitated by the World Bank and IMF's financial stability programs. The fund's role in crisis management is significant, as it provides support and policies to countries experiencing extreme economic imbalances. Through resources such as stand-by arrangements and extended fund facilities, the IMF lends money to help economies that are in deep financial crisis. These programs are offered with stringent conditions that require countries to implement fiscal, monetary, and structural changes to gain economic balance. In a similar manner, the World Bank provides stability by financing projects that improve governance, strength the financial systems, and promote transparency (International Monetary Fund, 2021).

The fund's role in maintaining financial stability

Inter-governmental organizations, such as the World Bank and IMF, also have an important role in maintaining global financial stability in times of economic crises. Their roles do not just encompass funding and policy supervision, but also include aiding in financial restructuring, sustainable development activities, and modernization of financial systems.

1. Mitigating debt pressure via debt modification

Mitigating debt pressure through debt modification is a primary activity of intergovernmental organizations. The IMF and World Bank provide external debt restructuring for national economies by providing debt relief facilities and debt rescheduling terms. They enable those fragile countries to lessen their debt service through negotiations with creditor countries or even private lenders which in the long run augments their fiscal sustainability. For example, the IMF's debt service relief programs covering the Highly Indebted Poor Countries (HIPC) Initiative and the Multilateral Debt Relief Initiative (MDRI) have positively affected the debt obligations of many developing countries (International Monetary Fund, 2020).

2. Financing sustainable development projects

The World Bank specializes in the funding of projects that promote sustainable development that aid in growth and economic development over the long term. These projects usually include civically important sectors like infrastructure, education, healthcare, and environmental protection. Such funding rendered by the World Bank enables immediate and long-term investments in building the foundations of a resilient economy leading to job creation, reduction of poverty, and sustainable development. The World Bank lends money at low interest rates and provides free grants through the International Development Association (IDA) to the poorest countries in the world to ensure that they can afford to finance projects aimed at enhancing the living standards of their people (World Bank, 2020).

3. Updating financial systems and improving transparency and accountability

In this regard, the IMF and World Bank have a role in updating the financial systems in Member States to allow for improvements in governance,

accountability, and transparency. It is the case that the IMF provides technical assistance and helps countries build their capacity to improve their collections of tax revenue and their public fiscal management systems, as well as strengthen the anti-corruption systems. In a similar approach, the World Bank collaborates with countries on the technical aspects of improving financial governance by providing advice, assistance in building capacity, and supporting the reforms on the financial side that make it easier to govern financial transactions. These decoupling activities improve the effectiveness of financial systems and make economies more stable and secure, which in turn enhances investor confidence and contributes to the stability of international financial systems (World Bank, 2020).

Subnational actors in Ukraine's international financial relations

The leap in cooperation between subnational actors and international financial relations in Ukraine has grown due to the multiple local programs being funded by international aid and the active regional development initiatives. The local authorities of Ukraine are increasingly participating in the international financial assistance projects that focus on infrastructure improvement and sustainable regional development.

Local programs of international aid:

Ukraine has managed to acquire substantial foreign assistance due to the cooperation aimed at rebuilding infrastructure and sustainable development. Local authorities are to a large extent key in implementing the programs and ensuring that aid is being utilized for its intended purposes. Furthermore, this local engagement ensures that the international aid given addresses the needs of the community without it being a top-down operation (World Bank, 2020). Local authorities of Ukraine have the ability to influence how the aid is used which enables the community to self-develop and determine how their needs can be best met.

Initiatives focused on sustainability of regional development:

Ukrainian local governments are becoming active participants in international cooperation in order to promote sustainable regional development. Improving governance on a regional level, increasing competitiveness and innovation are some of the most important things that Ukraine aims to achieve in the long run as they integrate into the global and European economies. Sometimes, the regional development programs are complemented with efforts related to the improvement of local economies, building human capital, and addressing regional disparity. These best practices inevitably foster economic development within Ukraine, as well as place Ukraine at the forefront of sustainable development standards in regional governance.

Collaborative efforts with foreign agencies for infrastructure development:

Infrastructure development is of primary concern to both local and global stakeholders in Ukraine. There is hope surrounding the joint action of Ukrainian local governments with this international community including the European Union and the World Bank on the development

of energy, transportation, and urban infrastructure. There are often attempts to include capacity building effort to improve governance structures so that infrastructure projects are sustainably and effectively bi-passed. By modernizing infrastructure, Ukraine stands to gain significantly, both at regional and global levels, by promoting economic growth.

Conclusions. From the typology of non-governmental international organizations, regional financial institutions, and subnational actors there is a deep and multi-faceted tapestry of influence at play in international financial relations. Investment nonprofits that are engaged in transparency promotion and corruption prevention assist in strengthening governance and policy structures that ensure improved performance of partnership development. In Ukraine, however, subnational actors, especially local authorities, take a more active role in international financial relations and are now pivotal in the management of international assistance programs and in promoting sustainable regional development. It will be important to monitor the interaction between these actors, as it is one of the potential responses to the global economic development and governance issues. Their cooperation is of utmost importance to Ukrainians, where these concerns need to be addressed by both local and foreign based actors in order to attain the much sought after sustainable regional growth and integration.

ЛІТЕРАТУРА:

1. International Monetary Fund. *Financial Assistance Overview*. IMF, 2020. URL: <https://www.imf.org/en/about/what-we-do> (дата звернення: 29.01.2025).
2. International Monetary Fund. *Article IV Consultations*. IMF, 2019. URL: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Article-IV-Consultations> (дата звернення: 29.01.2025).
3. World Bank. *Structural Reforms for Growth and Development*. World Bank, 2020. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/structuralreforms> (дата звернення: 29.01.2025).
4. International Monetary Fund. *Crisis Lending*. IMF, 2021. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/crisis-lending> (дата звернення: 29.01.2025).
5. International Monetary Fund. *Debt Relief Under the HIPC Initiative*. IMF, 2020. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/debt-relief> (дата звернення: 29.01.2025).

6. World Bank. *Sustainable Development Goals and Projects*. World Bank, 2020. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/sustainabledevelopment> (дата звернення: 29.01.2025).
7. World Bank. *Financial Sector Reforms and Transparency*. World Bank, 2020. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector> (дата звернення: 29.01.2025).
8. OECD. *Public Governance Directorate: Policy Recommendations for Public Financial Management*. OECD, 2020. URL: <https://www.oecd.org/gov> (дата звернення: 29.01.2025).
9. European Parliament. *The Markets in Financial Instruments Directive (MiFID)*. European Union, 2019.
10. Bank for International Settlements. *Basel III: International Regulatory Framework for Banks*. Basel, 2011. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs189.htm> (дата звернення: 29.01.2025).

REFERENCES:

1. International Monetary Fund. (2020). *Financial Assistance Overview*. IMF. Retrieved from: <https://www.imf.org/en/about/what-we-do> (accessed on January 29, 2025) [in English].
2. International Monetary Fund. (2019). *Article IV Consultations*. IMF. Retrieved from: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Article-IV-Consultations> (accessed on January 29, 2025) [in English].
3. World Bank. (2020). *Structural Reforms for Growth and Development*. World Bank. Retrieved from: <https://www.worldbank.org/en/topic/structuralreforms> (accessed on January 29, 2025) [in English].
4. International Monetary Fund. (2021). *Crisis Lending*. IMF. Retrieved from: <https://www.imf.org/en/Topics/crisis-lending> (accessed on January 29, 2025) [in English].
5. International Monetary Fund. (2020). *Debt Relief Under the HIPC Initiative*. IMF. Retrieved from: <https://www.imf.org/en/Topics/debt-relief> (accessed on January 29, 2025) [in English].
6. World Bank. (2020). *Sustainable Development Goals and Projects*. World Bank. Retrieved from: <https://www.worldbank.org/en/topic/sustainabledevelopment> (accessed on January 29, 2025) [in English].
7. World Bank. (2020). *Financial Sector Reforms and Transparency*. World Bank. Retrieved from: <https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector> (accessed on January 29, 2025) [in English].
8. OECD. (2020). *Public Governance Directorate: Policy Recommendations for Public Financial Management*. OECD. Retrieved from: <https://www.oecd.org/gov> (accessed on January 29, 2025) [in English].
9. European Parliament. (2019). *The Markets in Financial Instruments Directive (MiFID)*. European Union [in English].
10. Bank for International Settlements. (2011). *Basel III: International Regulatory Framework for Banks*. Basel. Retrieved from: <https://www.bis.org/publ/bcbs189.htm> (accessed on January 29, 2025) [in English].

Стаття надійшла до редакції 30.01.2025
The article was received 30 January 2024

УДК 17:[342.98:35.08]

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-1-4>

ЕТИКА ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА ВИКЛИКИ

Письменна Олена Пилипівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, історії держави і права та філософії права
Донецького національного університету імені Василя Стуса
o.pysmenna@donnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-8688-1894

Панасюк Альона Вікторівна,
магістр факультету інформаційних і прикладних технологій
Донецького національного університету імені Василя Стуса
panasyuk234@ukr.net
orcid.org/0009-0002-2573-5874

У цій статті **поставлено за мету** проаналізувати взаємозв'язок між етичними та правовими компонентами у професійній діяльності державних службовців і визначити ефективні шляхи їх інтеграції для покращення управлінської ефективності та підвищення довіри громадян до державних інституцій. Дослідження актуальне через зростаючу потребу у створенні прозорої, доброчесної та відповідальної системи державного управління, що відповідає сучасним викликам.

Методи дослідження включають комплексний аналіз нормативно-правових актів України, які регулюють діяльність державних службовців, а також вивчення міжнародного досвіду етичного регулювання державної служби. Застосовано порівняльний, системний та індуктивний методи для виявлення сильних і слабких сторін у впровадженні етичних стандартів у державне управління. Значну увагу приділено аналізу наукових публікацій із питань доброчесності, запобігання конфлікту інтересів, відповідальності службовців, а також механізмів забезпечення прозорості в державному секторі.

Результати дослідження вказують на те, що більшість сучасних праць фокусуються на окремих аспектах, таких як уникнення корупційних ризиків, вирішення конфліктів інтересів чи відповідальність посадових осіб. Натомість цілісна інтеграція етичних та правових стандартів у державне управління залишається не досить дослідженою. Виявлено, що відсутність системного підходу у впровадженні етичних принципів обмежує ефективність державної служби. У статті запропоновано низку практичних рекомендацій включно зі створенням спеціалізованих навчальних програм з етики для державних службовців, посиленням внутрішнього та зовнішнього контролю, а також удосконаленням кадрової політики для залучення до державного сектору висококваліфікованих і доброчесних спеціалістів.

Висновки свідчать, що інтеграція етичних і правових компонентів є ключовою умовою підвищення ефективності управлінських процесів та забезпечення прозорості у роботі державних органів. Це не лише сприяє підвищенню довіри громадян, але і створює основу для інституційної стійкості та підвищення загального рівня доброчесності у державному секторі. Запропоновані рекомендації можуть бути адаптовані до умов різних країн та інституцій з урахуванням особливостей їх правового й етичного середовища.

Перспективи подальших досліджень включають глибший аналіз методів професійної підготовки службовців у провідних країнах світу, вивчення впливу цифрових технологій на формування етичної культури в державному секторі, а також розробку ефективних механізмів контролю для забезпечення дотримання етичних і правових норм. Крім того, важливим напрямом є оцінка впливу запропонованих реформ на ефективність державної служби та рівень довіри громадян до державних інституцій.

Ключові слова: державна служба, етичні стандарти, правове регулювання, доброчесність, інтеграція, права, розвиток.

ETHICS AND LEGAL REGULATION OF PUBLIC SERVICE: INTERCONNECTION AND CHALLENGES

Pysmenna Olena Pylypivna,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory, History of State and Law,
and Philosophy of Law
Vasyl Stus Donetsk National University
o.pysmenna@donnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-8688-1894

Panasyuk Alyona Viktorivna,
Master Student at the Faculty of Information and Applied Technologies
Vasyl Stus Donetsk National University
panasyuk234@ukr.net
orcid.org/0009-0002-2573-5874

This article aims to analyze the relationship between ethical and legal components in the professional activities of civil servants and to identify effective ways to integrate them to enhance administrative efficiency and increase public trust in government institutions. The research is relevant due to the growing need to establish a transparent, ethical, and accountable public administration system that meets modern challenges.

The research methods include a comprehensive analysis of Ukrainian regulatory and legal acts governing the activities of civil servants and an examination of international experience in ethical regulation of public service. Comparative, systematic, and inductive methods were applied to identify the strengths and weaknesses in the implementation of ethical standards in public administration. Significant attention was given to the analysis of scholarly publications on integrity, prevention of conflicts of interest, responsibility of public officials, and mechanisms to ensure transparency in the public sector.

The research findings indicate that most contemporary studies focus on specific aspects, such as avoiding corruption risks, resolving conflicts of interest, or the accountability of officials. However, the holistic integration of ethical and legal standards into public administration remains insufficiently explored. It was found that the lack of a systemic approach to implementing ethical principles limits the effectiveness of public service. The article offers several practical recommendations, including the development of specialized ethics training programs for civil servants, strengthening internal and external control, and improving personnel policies to attract highly qualified and ethical professionals to the public sector.

The conclusions demonstrate that the integration of ethical and legal components is a key condition for improving the efficiency of administrative processes and ensuring transparency in the work of public institutions. This not only contributes to increased public trust but also lays the foundation for institutional resilience and a higher overall level of integrity in the public sector. The proposed recommendations can be adapted to the conditions of different countries and institutions, taking into account their specific legal and ethical environments.

The prospects for further research include a deeper analysis of professional training methods for civil servants in leading countries, studying the impact of digital technologies on the formation of ethical culture in the public sector, and developing effective control mechanisms to ensure compliance with ethical and legal norms. Furthermore, an important direction is assessing the impact of the proposed reforms on the effectiveness of public service and the level of public trust in government institutions.

Key words: civil service, ethical standards, legal regulation, integrity, integration, law, development.

Вступ. Етика в державному управлінні України є ключовим фактором забезпечення ефективного функціонування публічних інституцій та захисту інтересів громадян. У сучасному українському законодавстві питання етики регулюються низкою нормативно-правових актів, зокрема Конституцією України (Verkhovna Rada Ukrainy, 1996), Законом України «Про державну службу» (Verkhovna Rada Ukrainy, 2015), антикорупційним законодавством (Verkhovna Rada Ukrainy, 2014) і Кодексом етичної поведінки державних службовців (Ministerstvo iustytzii Ukrainy, 2016). Ці документи окреслюють основні принципи поведінки посадових осіб, спрямовані на дотримання прав і свобод людини, забезпечення прозорості, відповідальності

й підзвітності в діяльності органів державної влади.

Принцип прозорості закріплений у статті 3 Конституції України, де проголошено, що людина, її життя, честь і гідність є найвищою соціальною цінністю. Цей принцип конкретизується в Законі України «Про доступ до публічної інформації» (Verkhovna Rada Ukrainy, 2011), який забезпечує громадянам доступ до даних про діяльність органів влади. Прозорість сприяє зміцненню довіри між громадянами та державою, а також є механізмом запобігання корупції.

Відповідальність державних службовців передбачена Законом України «Про державну службу». Стаття 37 цього Закону визначає обов'язок службовців діяти відповідно

до закону, ухвалювати рішення в інтересах суспільства й уникати ситуацій, що можуть викликати сумніви у їхній неупередженості. Підзвітність передбачає регулярне звітування перед громадянами та органами вищого рівня, що дозволяє контролювати якість виконання службових обов'язків.

Етична поведінка державних службовців повинна ґрунтуватися на дотриманні прав і свобод громадян. Цей принцип закріплений у Конституції України (статті 21–24), де йдеться про рівність усіх перед законом і недопущення дискримінації. Закони України, такі як «Про захист персональних даних» (Verkhovna Rada Ukrainy, 2010), також регламентують повагу до приватного життя громадян, що є важливим аспектом етики.

Конфлікт інтересів є поширеною проблемою, з якою стикаються посадові особи. Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» (Natsionalne ahentstvo z pytan derzhavnoi sluzhby Ukrainy, 2025) конфлікт інтересів визначається як суперечність між особистими інтересами службовця та його службовими обов'язками, що може вплинути на неупередженість рішень. Для його уникнення передбачено механізми декларування майнового стану та звітування про потенційні конфлікти.

Корупція, як одна з найбільших загроз етичному управлінню, регулюється тим самим законом. Серед інструментів боротьби з корупцією – впровадження електронного декларування, громадський моніторинг і дисциплінарна відповідальність за порушення.

Важливим елементом підтримки етичної поведінки є Кодекс етичної поведінки державних службовців, затверджений Кабінетом Міністрів України. Він визначає правила поведінки, що включають повагу до громадян, чесність, неупередженість і добросовісність. Для забезпечення виконання етичних норм важливо здійснювати регулярне навчання службовців, створювати етичні комітети та проводити незалежний моніторинг.

Етика в державному управлінні – це не лише дотримання норм закону, але й внутрішнє усвідомлення відповідальності перед суспільством (Tsentralno-Ukrainskyi rehionalnyi tsentr pidvyshchennia kvalifikatsii, 2025). Вона сприяє формуванню довіри між державою й громадянами, зміцнює авторитет державних інституцій і є запорукою стабільного розвитку суспільства.

Метою цього дослідження є аналіз взаємозв'язку між етичними нормами та правовим регулюванням у сфері державної служби, а також ідентифікація викликів, які виникають у процесі їхньої інтеграції у практику державного управління.

Для досягнення поставленої мети визначені такі завдання:

1. Провести критичний аналіз сучасного стану правового регулювання державної служби в контексті забезпечення етичних стандартів, базуючись на міжнародному досвіді та національних нормативно-правових актах.

2. Дослідити основні підходи до формування етичної культури державних службов-

ців з урахуванням практик країн Європейського Союзу та України.

3. Визначити ключові виклики та перешкоди, які виникають у процесі впровадження етичних норм у державному управлінні.

4. Розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення взаємодії етичних і правових компонентів у діяльності державних службовців.

5. Обґрунтувати роль навчання та професійної підготовки у формуванні етичних цінностей працівників державної служби.

Поставлені мета і завдання базуються на необхідності усунення не досить вивчених аспектів, таких як взаємодія правового регулювання з етичними стандартами у державному секторі, та націлені на розробку інноваційних рішень для подолання наявних викликів. Дослідження покликане закласти основи для подальшого наукового і практичного опрацювання цієї важливої проблеми.

1. Сутність етики та правового регулювання

У сучасній науковій літературі проблема етики та правового регулювання державної служби досліджується з різних перспектив. Це питання є важливим через його вплив на ефективність управління, суспільну довіру до державних інституцій та забезпечення справедливості у відносинах між державою та громадянами. Аналіз наукових праць показує, що, хоча багато аспектів цієї теми вже вивчені, залишаються прогалини, які вимагають додаткового дослідження. Роботи зарубіжних учених, таких як Майкл Макаулі (Michael, 2020), розглядають етичні виклики в публічному управлінні, зокрема в контексті Нової Зеландії. Він акцентує увагу на проблемах токсичних організаційних культур, що сприяють порушенням етичних норм у державному секторі. Дослідження базується на даних семирічного спостереження, зокрема результатах міжнародного проекту Whistling While They Work 2, який вивчав механізми викривання етичних порушень (Independent Commission Against Corruption, 2025). Автор пропонує доповнити наявні етичні моделі етикою турботи, наголошуючи на необхідності створення культур, орієнтованих на взаємопідтримку та відповідальність. У роботі Еміль Колтофф (Kolthoff, Huberts, & Heuvel, 2007) досліджується питання етичної відповідальності та інтеграції етичних стандартів у державному управлінні. Автори аналізують еволюцію підходів до етики на державній службі, підкреслюючи необхідність переходу від нормативного виконання (compliance) до побудови культури інтегративної чесності (integrity).

У статті автори акцентують, що однією з головних проблем сучасного державного управління є формування механізмів, які одночасно відповідають етичним нормам і сприяють ефективності. Вони пропонують концепцію «етичного лідерства», яка базується на відкритості, співпраці та професійній підзвітності, як основоположну для вирішення етичних викликів у державному секторі. Проте ці дослідження досереджуються переважно на конкретних регіональних прикладах

і недостатньо враховують відмінності правового регулювання в інших країнах, зокрема в умовах трансформаційних суспільств, таких як Україна.

Українські науковці також активно досліджують цю проблематику. Зокрема, праці Н.Г. Сорокіної (Sorokina, 2020) присвячені аналізу сучасного стану впровадження етичних норм у практику державного управління в Україні. У роботі розглядаються законодавчі засади, міжнародні стандарти та їх адаптація до умов вітчизняного державного сектору. Автор досліджує, як принципи прозорості, підзвітності та етичної поведінки впливають на якість надання державних послуг, а також виділяє ключові бар'єри, які стримують розвиток етичної культури.

Автор акцентує увагу на важливості навчання етичних стандартів державних службовців, вказуючи на необхідність створення спеціалізованих освітніх програм. Праця дає практичні рекомендації щодо вдосконалення етичних механізмів у державному управлінні.

М.І. Рудакевич (Rudakevych, 2007) досліджує взаємозв'язок між етичними принципами та ризиками корупційних проявів у державному секторі. Автор аналізує вплив реформ на етичний клімат у державних установах. Особливу увагу приділено розгляду практик боротьби з корупцією через розвиток етичної культури та впровадження систем моніторингу поведінки посадових осіб.

У роботі М.І. Рудакевич також наголошується на важливості формування суспільної довіри до інституцій державної влади, що залежить від їхньої етичної відповідальності та прозорості. Автор пропонує нові підходи до оцінювання ефективності антикорупційних програм у контексті дотримання етичних стандартів, обговорюється розвиток етичних норм у контексті реформи державного управління.

Однак більшість досліджень зосереджена на нормативному аспекті етики, без глибокого аналізу її практичного впровадження. Наприклад, М.І. Рудакевич наголошує на необхідності гармонізації національних стандартів з європейськими, але не дає відповіді на питання, як ці стандарти впливають на ефективність роботи державних службовців. Аналіз наукової літератури дозволяє визначити кілька ключових аспектів, які залишаються не досить вивченими. По-перше, зарубіжні дослідження вказують на важливість цього зв'язку, але наводять приклади переважно з розвинених країн із усталеними інституційними системами. В Україні з її перехідною економікою та змінними політичними умовами це питання залишається відкритим. По-друге, окремі дослідження щодо створення кодексів етики залишаються незрозумілими, невідомо наскільки вони впливають на зниження корупції та покращення управління в Україні та подібних країнах. По-третє, вивчення європейських та американських моделей, таких як британський кодекс етики чи підходи до навчання державних службовців у Канаді, може бути корисним, але аналіз їхньої адаптації до українських реалій поки що є обмеженим (Korchak, Larina, & Komakha, 2023).

Поглиблене вивчення взаємозв'язку між етикою та правовим регулюванням у державній службі має вагомe значення, адже воно:

- сприяє зниженню корупційних ризиків, що є ключовою проблемою в Україні;
- дозволяє підвищити довіру громадян до державних інституцій;
- допомагає розробити дієві рекомендації для підвищення ефективності роботи державних службовців.

Таким чином, необхідність проведення цього дослідження зумовлена як науковою, так і практичною цінністю отриманих результатів, а також потребою у створенні адаптованих до українських реалій підходів на основі міжнародного досвіду.

2. Методи визначення етичних та правових норм

Для проведення дослідження було використано комплекс матеріалів, які охоплюють як теоретичний, так і емпіричний аспекти питання. Для вивчення основних теоретичних положень були використані актуальні наукові статті з періодичних видань у галузі державного управління та права. Для аналізу правових аспектів використовувалися актуальні законодавчі тексти, що регулюють діяльність державної служби в Україні. До них належать Закон України про державну службу, Конвенція ОЕСР про боротьбу з корупцією та інші нормативно-правові документи міжнародного та національного рівнів.

У процесі дослідження були проаналізовані звіти Світового банку, ОЕСР та інших міжнародних інституцій. Ці матеріали містять дані про ефективність етичних стандартів у державному управлінні та їх вплив на якість адміністративних процесів у різних країнах світу. Для максимального охоплення та актуальності джерел було використано ресурси наукової періодики у відкритому доступі, зокрема Кокнарівську бібліотеку, де були знайдені численні дослідження у галузі етики та правового регулювання в державному управлінні.

Для досягнення поставлених завдань у цьому дослідженні були застосовані кілька методів, що охоплюють теоретичний та практичний аспекти. Для вивчення взаємозв'язку між етичними та правовими аспектами в діяльності державної служби застосовувався метод системного аналізу. Цей метод дозволяє розглядати проблему як цілісну систему, де кожен компонент взаємодіє з іншими, створюючи синергію. Аналіз системи включав у себе вивчення взаємодії законодавчих актів, стандартів етичної поведінки та управлінських практик. Було проведено детальний огляд актуальних наукових джерел для визначення основних теоретичних засад досліджуваної проблеми та виявлення прогалин у знаннях. Критичний аналіз включав як аналіз робіт вітчизняних дослідників, так і закордонних авторів. Для цього використовувались наукові бази даних та журнали з високими показниками цитування. Досліджувались міжнародний досвід (Європа, США) та вітчизняний контекст (Україна). Це дозволило виявити сильні та слабкі сторони системи, а також адаптувати іноземний досвід до особливостей української адміністративної системи.

3. Взаємозв'язок етики та правового регулювання в державній службі

На основі детального аналізу нормативно-правових актів та міжнародного досвіду було визначено, що в Україні необхідно створити більш інтегровану систему регулювання етичних стандартів. Сучасне законодавство має досить положень про доброчесність та відповідальність державних службовців, однак у ньому бракує конкретних механізмів ефективного контролю та відповідальності за порушення цих положень. Міжнародні джерела, наприклад, дослідження О.М. Штир'юва, А.В. Степаненка (Shtyriov & Stepanenko, 2016), показують, що в європейських країнах акцент робиться на прозорості та громадському контролі, що дозволяє уникати корупційних проявів та підтримувати високі етичні стандарти.

Результати дослідження вказують на те, що ключовими елементами формування етичної культури серед державних службовців є навчання та внутрішнє стимулювання моральних цінностей. У прикладі європейських країн було помічено ефективність систем тренінгів та семінарів, де особлива увага приділяється питанням доброчесності, відповідальності та прозорості. Водночас в Україні необхідно адаптувати ці методи до локальних особливостей, зокрема з урахуванням культурних та адміністративних особливостей українського суспільства (рис. 1).

Однією з основних проблем, що впливають на впровадження етичних норм у державному управлінні, є недостатнє усвідомлення законодавчих положень серед державних службовців. Багато службовців не знайомі з етичними кодексами та відповідними законами, що призводить до порушень у повсякденній діяльності. Також було виявлено значну роль корупції, яка спотворює етичні норми та руйнує адміністративну ефективність. Наші результати підтвердили необхідність більш жорсткого інституційного контролю та впровадження систем незалежного аудиту.

Розбіжності між нашими результатами та висновками інших дослідників свідчать про необхідність більш детального аналізу локального контексту. Наприклад, О.В. Серіх (Serikh, 2021) у своїх дослідженнях стверджувала, що етичні стандарти у державній службі в Україні частково не досить розроблені через нестачу ресурсів та неефективну адміністративну структуру. Такі розбіжності показують, що необхідно адаптувати закордонний досвід до українських умов з урахуванням особливостей культури та інституційної структури.

Результати дослідження можуть бути використані для створення інтегрованих етичних кодексів, які враховуватимуть як міжнародний досвід, так і локальні особливості українського суспільства. Вони повинні бути чітко структурованими, доступними для розуміння та адаптованими до специфіки законодавства України. Є значна необхідність запровадження механізмів незалежного аудиту й громадського контролю для моніторингу дотримання етичних та правових норм. Незалежні аудиторські комісії, створені за участю громадських організацій і професійних експертів, можуть стати інструментом забезпечення прозорості. Крім того, платформи громадського контролю дозволять громадянам брати активну участь у моніторингу роботи державних службовців, що сприятиме підвищенню підзвітності та відкритості державних органів. Усі ці заходи разом сприятимуть гармонізації етичних та правових аспектів у державній службі, а також створенню більш прозорого, відповідального та доброчесного державного управління.

Проте варто враховувати культурні особливості та специфіку українського суспільства, які впливають на реалізацію іноземного досвіду у практичному контексті.

На основі отриманих результатів можна сформулювати такі рекомендації. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на порівняльний аналіз ефективності іноземних і локальних моделей протидії корупції. Особливу увагу слід приділити адаптації цих

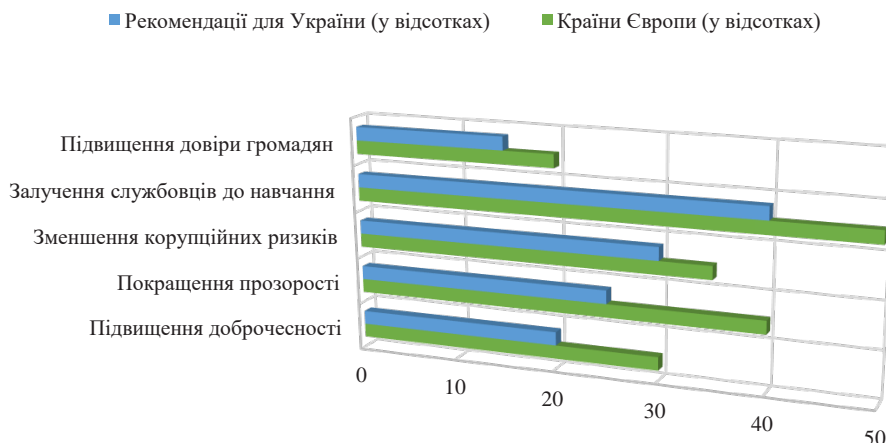

Рис. 1. Ефективність систем тренінгів та семінарів у країнах Європи та рекомендації для адаптації цих методів в Україні

методів до українського державного управління з урахуванням специфіки правового середовища та соціокультурних умов.

Необхідно розробити навчальні програми, які включають інтеграцію теоретичних знань про етичні та правові стандарти з практичними кейсами. Такі програми допоможуть державним службовцям краще розуміти принципи доброчесності й відповідальності, а також ефективніше застосовувати їх у своїй діяльності.

Варто дослідити шляхи залучення громадських організацій до процесів моніторингу державної діяльності. Спільна робота державних установ і громадянського суспільства сприятиме підвищенню прозорості та ефективності адміністративних процесів.

Отже, результати дослідження підтвердили необхідність комплексного підходу до поєднання етичних та правових компонентів у діяльності державних службовців, підкреслили важливість адаптації закордонного досвіду до українських умов та відкрили потенціал для подальших наукових досліджень у сфері державного управління.

Обмеження проведеного дослідження зумовлюються кількома факторами. Насамперед варто зазначити, що використані в роботі емпіричні дані обмежуються доступними публічними джерелами, такими як нормативно-правові акти та офіційні документи. Це може створювати певний інформаційний вакуум щодо регулювання етики в контексті специфічних ситуацій чи практик, що залишаються поза межами відкритого доступу. Крім того, аналіз переважно зосереджується на досвіді конкретних юрисдикцій, що обмежує можливість прямого перенесення результатів дослідження на державні служби інших країн із відмінними правовими системами та культурними особливостями. Слід також звернути увагу на складність вимірювання етики, яка має суб'єктивний характер. Це ускладнює об'єктивну оцінку впливу етичних норм на правове регулювання та вимагає використання теоретичних і методологічних припущень.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері є багатограничними та спрямовані на розширення теоретичного і практичного осмислення етики та правового регулювання державної служби. Одним із ключових напрямів є порівняльний аналіз, який дозволяє дослідити етичні стандарти та правові підходи в різних країнах. Це сприятиме виявленню найкращих практик і їхньому впровадженню в національні правові системи. Не менш важливим є проведення емпіричних досліджень, які включатимуть опитування державних службовців для оцінки реальної ефективності етичних кодексів та відповідних правових норм. У сучасному контексті окрему увагу варто приділити впливу цифровізації на регулювання етичних норм, зокрема вирішенню питань кіберетики, прозорості та забезпечення етичності в умовах використання цифрових технологій.

Висновки. 1. У результаті проведеного дослідження було здійснено комплексний аналіз взаємозв'язку етики та правового регулювання у сфері державної служби, що

дозволило отримати значущі наукові результати та сформулювати конкретні рекомендації для вдосконалення системи управління. На основі аналізу міжнародного досвіду та національних нормативно-правових актів було визначено, що багато аспектів у сфері забезпечення етичності на державній службі в Україні потребують подальшого вдосконалення. Зокрема, необхідність у більш чітких законодавчих положеннях щодо прозорості, доброчесності та відповідальності державних службовців є актуальною. Міжнародний досвід демонструє, що інтеграція етичних стандартів у правову сферу дозволяє значно покращити ефективність державного управління та мінімізувати ризики корупції. 2. Було встановлено, що основною умовою формування етичної культури є систематичне навчання та професійна підготовка державних службовців. Практики країн ЄС показують успішність комплексного підходу до розвитку морально-етичних цінностей серед працівників державного управління через регулярні тренінги, освітні програми та внутрішні комітети з етики. 3. Дослідження показало, що найбільшими викликами у впровадженні етичних стандартів у державному управлінні є відсутність ефективного внутрішнього контролю, недостатня інституційна підзвітність, а також корупційні практики та недостатнє розуміння законодавчих положень серед самих службовців. Крім того, психологічні та соціальні фактори, як-от корупційна культура або вплив неформальних груп, також суттєво впливають на ефективність впровадження етичних принципів. 4. Отримані результати дозволяють сформулювати практичні рекомендації для державних органів. Це включає розробку комплексної стратегії інтеграції етичних принципів у кадрову політику, посилення контролю за дотриманням доброчесності та розвитку системи навчання для службовців. Впровадження рекомендацій може сприяти підвищенню ефективності роботи державних служб, покращенню рівня довіри громадськості та загальному покращенню інституційної стабільності в країні. Хоча результати дослідження є значущими, необхідно враховувати певні обмеження. Зокрема, дослідження базувалося на доступних даних та результатах публічної літератури, а також на порівняльному аналізі практик лише кількох країн. У майбутньому необхідно проводити більш глибокі дослідження з участю експертів та інтерв'ю з державними службовцями для отримання більш детальних та специфічних результатів. 5. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку та тестування ефективних методик підвищення рівня доброчесності серед державних службовців через інтеграцію етики та права в управлінську практику. Також важливим буде проведення масштабних досліджень, які включають співпрацю між міжнародними експертами та національними антикорупційними органами. Інтеграція цих результатів у навчальні програми для майбутніх державних службовців може сприяти формуванню більш етичного та ефективного управлінського середовища в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.01.2025).
2. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. зі змінами і доповненнями № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 02.01.2025).
3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. зі змінами і доповненнями № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 03.01.2025).
4. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : Наказ НАДС України від 05.08.2016 р. № з1203-16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text> (дата звернення: 03.01.2025).
5. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. зі змінами і доповненнями № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 03.01.2025).
6. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. зі змінами і доповненнями № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 04.01.2025).
7. Етичний кодекс державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. URL: <https://nads.gov.ua/news/etichnij-kodeks-derzhavnih-sluzhbovciv-ta-posadovih-osib-miscevogo-samovryaduvannya> (дата звернення: 04.01.2025).
8. Професійно-етичні вимоги до поведінки осіб сфери державного управління. Основні етичні принципи державного управління. URL: <https://center.kr-admin.gov.ua/News/Lazareva.pdf> (дата звернення: 05.01.2025).
9. Michael M. Towards a New Public Ethics. Victoria University of Wellington Library, 2020, 16 (1), 12–64.
10. Whistling While They Work 2. URL: <https://www.icac.nsw.gov.au/newsletter/issue54/ombudsman.html> (дата звернення: 05.01.2025).
11. Koltzoff E., Huberts L., Heuvel H. The ethics of new public management: is integrity at stake? *Public Administration Quarterly*, 2007, 30 (4). DOI: 10.1177/073491490703000402.
12. Сорокіна Н.Г. Морально-етичні основи публічної служби в умовах трансформації влади в Україні : монографія. Дніпро : ГРАНІ, 2020. 224 с.
13. Рудакевич М.І. Професійна етика державних службовців: теорія і практика формування в умовах демократизації державного управління : монографія. Тернопіль : Вид-во АСТОН, 2007. 400 с.
14. Корчак Н.М., Ларіна Н.Б., Комаха Л.Г. Професіоналізація державної служби: вітчизняні виклики та європейські орієнтири. *Матеріали Міжнародного круглого столу до Дня державної служби* (Київ, 20 черв. 2023 р.). Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2023. 200 с.
15. Штиргов О.М., Степаненко А.В. Зарубіжний досвід здійснення громадського контролю під час надання управлінських послуг. *Наукові праці. Державне управління*, 2016, № 255 (267). С. 193–197.
16. Серих О.В. Професійна етика державних службовців: поняття, особливості. *Актуальні проблеми публічного права. Нове українське право*, 2021, № 4, С. 104–111. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.4.16>.

REFERENCES:

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (1996). Konstitutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. No. 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine No. 254k/96-VR, adopted on June 28, 1996]. Kyiv, Ukraina: Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved January 2, 2025, from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada Ukrainy. (2015). Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 10.12.2015 r. No. 889-VIII [On Civil Service: Law of Ukraine No. 889-VIII, adopted on December 10, 2015, with amendments]. Kyiv, Ukraina: Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved January 2, 2025, from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada Ukrainy. (2014). Pro zapobihannya koruptsii: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 r. No. 1700-VII

[On Prevention of Corruption: Law of Ukraine No. 1700-VII, adopted on October 14, 2014, with amendments]. Kyiv, Ukraina: Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved January 3, 2025, from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> [in Ukrainian].

4. Ministerstvo iustytisii Ukrainy. (2016). Pro zatverdzhennia Zahalnykh pravyl etichnoi povedinky derzhavnykh sluzhbovtziv ta posadovykh osob mistsevoho samovriaduvannya: Nakaz Ukrainy vid 05.08.2016 r. No. z1203-16 [On Approval of the General Rules of Ethical Conduct for Civil Servants and Local Government Officials: Order of Ukraine No. z1203-16, adopted on August 5, 2016]. Kyiv, Ukraina: Ministerstvo iustytisii Ukrainy. Retrieved January 3, 2025, from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text> [in Ukrainian].

5. Verkhovna Rada Ukrainy. (2011). Pro dostup do publichnoi informatsii: Zakon Ukrainy vid 13.01.2011 r. No. 2939-VI [On Access to Public Information: Law of Ukraine No. 2939-VI, adopted on January 13, 2011, with amendments]. Kyiv, Ukraina: Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved January 3, 2025, from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> [in Ukrainian].

6. Verkhovna Rada Ukrainy. (2010). Pro zakhyst personalnykh danykh: Zakon Ukrainy vid 01.06.2010 r. No. 2297-VI [On Personal Data Protection: Law of Ukraine No. 2297-VI, adopted on June 1, 2010, with amendments]. Kyiv, Ukraina: Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved January 4, 2025, from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> [in Ukrainian].

7. Natsionalne ahentstvo z pytan derzhavnoi sluzhby Ukrainy. (n.d.). Etichnyi kodeks derzhavnykh sluzhbovtziv ta posadovykh osob mistsevoho samovriaduvannya [Ethical Code of Civil Servants and Local Government Officials]. Kyiv, Ukraina: Natsionalne ahentstvo z pytan derzhavnoi sluzhby Ukrainy. Retrieved January 4, 2025, from: <https://nads.gov.ua/news/etichnij-kodeks-derzhavnih-sluzhbovciv-ta-posadovih-osib-miscevogo-samovryaduvannya> [in Ukrainian].

8. Tsentralno-Ukrainskyi rehionalnyi tsentr pidvyshchennia kvalifikatsii. (n.d.). Profesiino-etychni vymohy do povedinky osob sfery derzhavnoho upravlinnia. Osnovni etichni pryntsyipy derzhavnoho upravlinnia [Professional and Ethical Requirements for the Behavior of Public Administration Officials. Basic Ethical Principles of Public Administration]. Kropyvnytskyi, Ukraina: Tsentralno-Ukrainskyi rehionalnyi tsentr pidvyshchennia kvalifikatsii. Retrieved January 5, 2025, from: <https://center.kr-admin.gov.ua/News/Lazareva.pdf> [in Ukrainian].

9. Michael, M. (2020). Towards a new public ethics. Victoria University of Wellington Library, 16(1), 12–64 [in English].

10. Independent Commission Against Corruption (ICAC). (n.d.). Whistling while they work 2. Sydney, Australia: ICAC. Retrieved January 5, 2025, from: <https://www.icac.nsw.gov.au/newsletter/issue54/ombudsman.html> [in English].

11. Koltzoff, E., Huberts, L., & Heuvel, H. (2007). The ethics of new public management: Is integrity at stake? *Public Administration Quarterly*, 30(4). <https://doi.org/10.1177/073491490703000402> [in English].

12. Sorokina, N.H. (2020). Moralno-etychni osnovy publichnoi sluzhby v umovakh transformatsii vlady v Ukraini: monohrafiia [Moral and Ethical Foundations of Public Service in the Conditions of Power Transformation in Ukraine: Monograph]. Dnipro, Ukraina: HRANI [in Ukrainian].

13. Rudakevych, M.I. (2007). Profesiijna etyka derzhavnykh sluzhbovtziv: teoriia i praktyka formuvannya v umovakh demokratyzatsii derzhavnoho upravlinnia: monohrafiia [Professional Ethics of Civil Servants: Theory and Practice of Formation in the Conditions of Democratization of Public Administration: Monograph]. Ternopil, Ukraina: Vyd-vo ASTON [in Ukrainian].

14. Korchak, N.M., Larina, N.B., & Komakha, L.H. (2023). Profesionalizatsiia derzhavnoi sluzhby: Vitczyzniani vyklyky ta yevropeiskii oriiantyry. [Professionalization of Public Service: Domestic Challenges and European Guidelines]. *Materiialy Mizhnarodnoho kruhloho stolu do Dnia derzhavnoi sluzhby* (Kyiv, 20 cherv. 2023 r.) – *Proceedings of the International Round table on the Civil Service Day* (Kyiv, June 20, 2023)]. Kyiv, Ukraina: NNI PUDS KNU [in Ukrainian].

15. Shtyriov, O.M., & Stepanenko, A.V. (2016). Zarubizhnyi dosvid zdiisnennia hromadskoho kontroliu pid chas nadannia upravlinskykh poslug [Foreign Experience in Public Control During the Provision of Administrative Services]. *Naukovi pratsi. Derzhavne upravlinnia*, 255(267), 193–197 [in Ukrainian].

16. Serikh, O.V. (2021). Profesiijna etyka derzhavnykh sluzhbovtziv: poniattia, osoblyvosti [Professional Ethics of Civil Servants: Concepts and Features]. *Aktualni problemy publichnoho prava. Nove ukrainske pravo*, 4, 104–111. <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.4.16> [in Ukrainian].

СЕКЦІЯ 4 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

UDC [343.97+504.61:355.01]:341.4
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-1-5>

ORGANIZED ENVIRONMENTAL CRIME AND WAR CRIMES AGAINST THE ENVIRONMENT: CONTEMPORARY CHALLENGES AND LEGAL RESPONSE MECHANISMS

Chaika Roman Anatoliiovych,
Candidate of Juridical Sciences,
Head of the Department of Law

*The Volyn Viacheslav Lypynskiy Institute of the Private Joint Stock Company
“Higher education institution “The Interregional Academy of Personnel Management””
law_volyn_iapm@ukr.net
orcid.org/0000-0002-9366-832X*

Objective. *The study aims to analyze organized environmental crime and war crimes against the environment, identify major threats to environmental security, assess the effectiveness of legal countermeasures, and justify the need for legislative improvements.*

Methods. *General scientific and specialized legal methods were used: analysis and synthesis – to identify threats; comparative legal method – to examine international experience; statistical analysis – to assess crime trends; criminological method – to study the mechanisms of organized groups operating in the field of natural resource use.*

Results. *It has been established that organized environmental crime adapts to legislative changes and utilizes corruption mechanisms. Illegal logging leads to ecosystem degradation and climate change. The study of international experience confirmed the effectiveness of control mechanisms for the origin of natural resources, particularly the Lacey Act (USA) and EU Regulation No. 995/2010. War crimes against the environment resulting from Russia’s armed aggression include ecosystem destruction, landmining, and water and air pollution. The most severe environmental damage was caused by the destruction of the Kakhovka Hydroelectric Power Plant. The study proposes legislative harmonization, the implementation of the concept of “ecocide” in international law, and the strengthening of anti-corruption measures.*

Conclusions. *Environmental crime poses a threat to global security. The war in Ukraine has highlighted the need to improve international mechanisms for holding perpetrators accountable for ecocide. The further effectiveness of countermeasures will depend on legal harmonization, stricter criminal liability, enhanced international cooperation, and environmental rehabilitation mechanisms.*

Key words: *environmental crime, war crimes against the environment, ecocide, illegal logging, international law, criminal liability, environmental security, corruption mechanisms, armed aggression.*

ОРГАНІЗОВАНА ЕКОЛОГІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ ТА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАГУВАННЯ

Чайка Роман Анатолійович,
кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри права

*Волинського інституту імені В’ячеслава Липинського
ПрАТ «Вищий навчальний заклад “Міжрегіональна Академія управління персоналом”»
law_volyn_iapm@ukr.net
orcid.org/0000-0002-9366-832X*

Мета. *Дослідження спрямоване на аналіз організованої екологічної злочинності та воєнних злочинів проти довкілля, визначення основних загроз екологічній безпеці, оцінку ефективності правових механізмів протидії та обґрунтування необхідності вдосконалення законодавства.*

Методи. *Використано загальнонаукові та спеціально-правові методи: аналіз і синтез – для визначення загроз, порівняльно-правовий – для дослідження міжнародного досвіду, статистичний аналіз – для оцінки тенденцій злочинності, кримінологічний – для вивчення механізмів діяльності організованих угруповань у сфері природокористування.*

Результати. Встановлено, що організована екологічна злочинність адаптується до змін у законодавстві та використовує корупційні механізми. Незаконне лісокористування призводить до деградації екосистем і кліматичних змін. Вивчення міжнародного досвіду підтвердило ефективність механізмів контролю за походженням природних ресурсів, зокрема Закону Лейсі (США) та Регламенту ЄС № 995/2010. Воєнні злочини проти довкілля, спричинені збройною агресією РФ, включають руйнування екосистем, мінування територій, забруднення води та повітря. Найбільші екологічні збитки завдав підрив Каховської ГЕС. Запропоновано гармонізацію законодавства, імплементацію поняття «екоцид» у міжнародне право та посилення антикорупційних заходів.

Висновки. Екологічна злочинність загрожує глобальній безпеці. Війна в Україні актуалізувала потребу вдосконалення міжнародних механізмів притягнення до відповідальності за екоцид. Подальша ефективність боротьби залежатиме від гармонізації законодавства, посилення кримінальної відповідальності, міжнародного співробітництва та механізмів екологічної реабілітації.

Ключові слова: екологічна злочинність, воєнні злочини проти довкілля, екоцид, незаконне лісокористування, міжнародне право, кримінальна відповідальність, екологічна безпека, корупційні механізми, збройна агресія.

Introduction. The relevance of this study is driven by the growing threats posed by organized environmental crime and war crimes against the environment, which significantly impact ecosystems, biodiversity, and global environmental security. In contemporary conditions, environmental crime has acquired a systemic nature, leveraging high levels of corruption, shadow economic mechanisms, and transnational schemes for the illegal circulation of natural resources. Military actions, particularly the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, have resulted in unprecedented environmental losses, manifesting in the destruction of natural ecosystems, pollution of air, soil, and water resources, the mining of territories, and the destruction of critically important infrastructure. Given the international nature of environmental security, a comprehensive approach to analyzing environmental crimes is necessary, encompassing legal, criminological, and international legal aspects of prevention and counteraction. Despite the existence of international and national legal response mechanisms, the effectiveness of combating environmental crimes remains insufficient due to the complexity of their detection, investigation, and prosecution. In this context, the development of new legal instruments, the improvement of Ukraine's criminal legislation, and the implementation of international standards in the field of environmental protection are of particular importance.

Aim. The study aims to analyze organized environmental crime and war crimes against the environment, identify key threats and trends in this field, and assess the effectiveness of existing legal mechanisms for prevention and prosecution of environmental crimes.

1. Organized environmental crime: scale, causes, and counteraction mechanisms

Organized crime is a significant factor in committing environmental offenses due to its stable structure, long-term existence, and ability to effectively manage illegal activities. These groups are particularly dangerous because they minimize the risks of prosecution, ensuring their prolonged operation. The quantitative indicators of criminal offenses do not fully reflect the scale of the threat, as each individual case may indicate systematic criminal behavior on a regional or national scale (Marko & Zaika, 2024).

In the legislation of European Union states, organized crime is defined by its systematic

nature and economic orientation, integrated into the shadow economy. The primary goal of such groups is to obtain economic benefits through planning criminal activities, involving individuals and commercial structures, and establishing extensive criminal networks. These groups engage in various crimes, quickly adapting to changes in legal regulations. Corruption and violence are key tools of their activities, enabling the seamless execution of criminal intentions and significantly complicating their detection. Environmental crimes committed by organized groups are closely linked to economic crime, particularly the laundering of illegally obtained proceeds, necessitating a comprehensive approach to counteracting these phenomena. Environmental crime arises at the intersection of ecological and economic interests, where environmental conservation is overshadowed by the pursuit of economic enrichment. Crimes in this field are highly profitable, contributing to their widespread occurrence on a global scale. The intensification of international trade and the development of digital technologies facilitate the expansion of markets for illegally extracted natural resources, necessitating the implementation of effective international legal mechanisms to curb such activities (Aristova, 2024).

Illegal logging, regulated by Article 246 of the Criminal Code of Ukraine, is one of the most dangerous forms of environmental crime, leading to ecosystem destruction, biodiversity loss, disruption of the water balance, and soil erosion. Given the crucial role of forests in reducing carbon dioxide emissions and mitigating global warming, their large-scale destruction has severe long-term environmental consequences. This complicates the process of forest restoration and necessitates urgent international actions to counter these threats. The prevalence of illegal logging is determined by a combination of natural-geographical and socio-economic factors, including forest area, accessibility of resources, transportation logistics, and the remoteness of forested areas from settlements. The economic situation of the region, employment levels, and the effectiveness of environmental protection agencies and NGOs also significantly influence this issue. A key factor remains the existence of markets for illegally harvested timber, particularly in border regions where transnational distribution channels operate (Kolb & Humin, 2020).

The increasing role of organized criminal groups in illegal logging leads to the displacement of legal businesses and the expansion of shadow timber procurement schemes. The high profitability of this type of criminal activity contributes to the use of corruption mechanisms at various levels of management, significantly complicating the detection and suppression of such offenses. Illegal logging can occur entirely outside the law or through manipulations with logging permits, which formally provide legal grounds for logging but are actually used to launder illegally obtained timber.

The clear division of roles within criminal groups involved in illegal logging complicates the documentation of their activities and the disruption of supply chains. The high mobility of direct perpetrators, the insufficient number of forestry inspectors, and corruption risks hinder the effective prosecution of offenders. After being harvested, the timber is quickly transported and stored at collection points before being moved through illegal trade networks. Effective prosecution of all participants in criminal schemes related to forest exploitation requires the specialization of law enforcement agencies in investigating organized environmental offenses. The lack of a comprehensive approach results in accountability being imposed primarily on direct perpetrators, while organizers and coordinators often evade criminal prosecution. This highlights the need to improve law enforcement practices, enhance international cooperation, and implement anti-corruption mechanisms in the field of natural resource management.

Significant contributions to reducing environmental crime and curbing the illegal timber trade are provided by international and national legislative initiatives aimed at mandatory legalization of timber origin at all stages of its circulation. One of the most important legal acts in this area is the Lacey Act (1900), enacted in the United States, which prohibits the trade of natural resources obtained in violation of the law, including illegally harvested timber. Amendments introduced in 2008 expanded its scope to plant-based products, imposing restrictions on the import of goods made from illegally sourced wood. Harmonization of international legal norms and the establishment of a unified system of logging control are essential conditions for effective combating of illegal forest exploitation. This involves the introduction of international monitoring mechanisms, stricter liability for environmental crimes, and the development of criminal law cooperation between states to halt the activities of transnational criminal groups in this sector. The European Union has implemented effective mechanisms to regulate the timber trade, aimed at preventing illegal logging. Regulation (EU) No. 995/2010 of the European Parliament and Council, which came into force in 2013, mandates compulsory documentary verification of the legality of timber origin before its sale on the internal market (Reznikova, 2020).

A significant factor contributing to the spread of environmental crime is the insufficient level of environmental awareness among the popu-

lation. Developing ecological legal consciousness is a necessary prerequisite for reducing public involvement in illegal activities related to the environment. This requires an interdisciplinary approach that encompasses criminological, sociological, and psychological aspects of environmental offenses. Effective counteraction to environmental crime necessitates a comprehensive state policy aimed at combating organized criminal groups operating in this sphere. An essential legal regulation mechanism is the criminological examination of legislative acts, which helps identify potential legal loopholes that could be exploited to legalize illicit activities. The practice of assessing environmental risks of legislative initiatives, actively applied in the United Kingdom, represents a promising direction for improving environmental law regulation. Enhancing the efficiency of regulatory and supervisory bodies requires improving mechanisms for preventing corruption in environmental law enforcement. Given the transnational nature of modern organized environmental crime, key strategies for combating it include strengthening international cooperation, harmonizing legislation across different countries, and establishing effective mechanisms for monitoring the use of natural resources (Aristova, 2024).

Eliminating the economic foundation of environmental crime is one of the fundamental conditions for combating such offenses. It is crucial to coordinate the activities of law enforcement agencies across different countries to neutralize all stages of environmental crime – from planning and illegal extraction of natural resources to their sale and money laundering. One of the priority areas of international cooperation is the unification of legal norms in the fight against environmental crime, which includes defining offenses, terminology, and sanction systems. The implementation of a coordinated strategy to combat environmental crimes is a key objective for international organizations. The European Union has identified the fight against environmental crimes as one of the priorities of its criminal policy for 2022–2025. Within the framework of the European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats (EMPACT), measures are being implemented to strengthen law enforcement activities in this area, ensuring international coordination in the prevention of environmental offenses.

Improving environmental legislation is a priority for both Ukraine and the international community, given the transboundary nature of environmental crimes. Their effective prosecution requires the harmonization of legal norms, the creation of mechanisms for international information exchange, and the intensification of cooperation in the field of criminal prosecution. These efforts will contribute to environmental preservation, the minimization of ecological risks, and the security of present and future generations.

2. War crimes against the environment: consequences, international legal accountability mechanisms, and recovery strategies

In the context of armed conflicts, environmental security becomes critically important, as military actions not only cause large-scale destruction but also lead to long-term envi-

ronmental threats. The armed aggression of the Russian Federation against Ukraine has resulted in ecocide, necessitating a comprehensive analysis of wartime environmental crimes, the development of legal response mechanisms, and a criminological assessment of the environmental damage caused by the war.

The destruction of natural ecosystems, soil and water contamination, biodiversity loss, forest damage, and the spread of explosive remnants of war have created an unprecedented environmental crisis. The consequences of these processes pose threats not only to Ukraine but also to global environmental security. The use of heavy weaponry, artillery shelling, airstrikes, and the destruction of critical infrastructure have led to the release of toxic substances into the air, soil, and water bodies, causing ecosystem poisoning with carcinogenic compounds, heavy metals, and radioactive particles. An additional environmental hazard is the large-scale landmine contamination. As of 2023, approximately 180.000 km² of Ukraine's territory is potentially contaminated with explosive remnants of war, accounting for nearly 30% of the country's total area. The situation is particularly critical in forested areas, where over 650.000 hectares remain mined, preventing natural regeneration and economic use.

Given the scale of environmental damage caused by armed aggression, there is an urgent need to develop effective international accountability mechanisms for wartime environmental crimes, enhance legal tools for documenting such offenses, and establish international funds to compensate for the environmental damage inflicted. The armed aggression of Russia has caused unprecedented destruction of Ukraine's natural ecosystems, leading to massive declines in wildlife populations, the destruction of protected areas, and the contamination of water resources. In regions affected by hostilities, wildlife losses have reached 40% of pre-war numbers, equivalent to the disappearance of tens of thousands of large mammals, hundreds of thousands of fur-bearing animals, and millions of birds. Approximately 20% of protected natural areas have suffered critical damage, threatening the survival of many species listed in Ukraine's Red Book (Aristova & Klochko, 2024).

Aquatic ecosystems have also suffered severe damage due to the destruction of hydrotechnical infrastructure, oil spills, and the release of toxic chemicals into rivers. The most significant environmental disaster occurred after the destruction of the Kakhovka Hydroelectric Power Plant in 2023, which caused widespread flooding, ecosystem destruction, and irreversible changes in the region's water balance. The war has also led to toxic waste accumulation, significant greenhouse gas emissions, and disruptions to natural ecosystem regeneration processes. The estimated environmental damage exceeds \$60 billion, highlighting the urgent need to develop international mechanisms for compensating environmental losses and holding Russia accountable for ecocide.

The destruction of natural resources, the systematic harm to ecosystems, and the use of the environment as a weapon of war require

criminal-legal classification as serious international crimes. According to Article 441 of the Criminal Code of Ukraine, such actions constitute ecocide, and their investigation and prosecution should take place at both national and international levels.

The widespread destruction of industrial facilities and critical infrastructure, including coke plants, metallurgical enterprises, and power stations, has resulted in severe pollution of the air, soil, and water resources. This significantly complicates environmental recovery efforts and creates long-term risks for both ecosystems and public health. Therefore, it is crucial to strengthen international legal measures to prosecute individuals responsible for environmental crimes and to develop mechanisms for the ecological rehabilitation of affected areas. The destruction of the Kakhovka Hydroelectric Power Plant has caused an environmental catastrophe, leading to the complete collapse of the Kakhovka Reservoir ecosystem, water pollution with petroleum products and toxic substances, and the flooding of industrial sites and agricultural lands. This poses a direct threat to regional food security and the health of millions of people. An additional factor of environmental danger has been the destruction of critical infrastructure, particularly the Kharkiv Institute of Physics and Technology, which houses the nuclear subcritical installation "Neutron Source". This incident has significantly increased the risk of radioactive contamination, posing a threat not only to Ukraine but also to global environmental security. The widespread mining of territories, the entry of rocket fuel and explosive substances into water bodies, and the long-term degradation of ecosystems have made natural recovery impossible for decades. The protection of the environment during wartime is an integral part of international humanitarian law. Additional Protocol I to the Geneva Conventions prohibits methods of warfare that cause long-term and extensive environmental damage. Similarly, the United Nations Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques imposes an obligation on state parties to avoid actions that may lead to significant environmental destruction (Shevchuk, 2024).

The Rome Statute of the International Criminal Court (1998) establishes liability for the intentional infliction of severe environmental damage during armed conflicts, if such actions are disproportionate to military objectives. Ukraine is one of the few countries that has criminalized ecocide at the national level and is actively developing legal mechanisms to hold perpetrators of war-related environmental crimes accountable in cooperation with international institutions. Given the global nature of war-related environmental consequences, a criminological analysis of war crimes against the environment is becoming increasingly relevant. The destruction of natural ecosystems, air, water, and soil pollution, as well as the deliberate targeting of environmentally hazardous facilities, can have long-term effects that extend beyond Ukraine and impact international security (Shevchuk, 2024).

Ukraine has become the first country to conduct a systematic investigation of war crimes against the environment within the framework of national criminal proceedings, setting an important precedent for international law. The documentation of environmental crimes, engagement of international experts, and cooperation with environmental organizations contribute to building a solid evidentiary base for prosecuting perpetrators at both the national and international levels. This creates new opportunities for ensuring legal accountability for ecocide and compensating for environmental damage. Ukrainian legislation is dynamically adapting to modern challenges, particularly in the context of legal responses to environmental crimes linked to armed aggression. A significant step in this direction was the ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court, which enhances Ukraine's ability to pursue justice at the international level, particularly in prosecuting those responsible for environmental crimes. This provides a legal basis for classifying the deliberate destruction of the environment as a war crime under international humanitarian law and enables the initiation of legal proceedings against representatives of the aggressor state. The Rome Statute establishes criminal liability for large-scale, long-term, and severe environmental destruction resulting from armed conflicts.

In this context, the development of effective mechanisms for documenting environmental offenses, ensuring their proper legal qualification, and including recorded damages in international damage registers is of paramount importance. The law enforcement practice regarding environmental crimes during wartime remains complex and requires further adaptation of Ukraine's criminal legislation to new environmental threats. This includes the development of legal mechanisms for prosecuting environmental crimes, as well as a clear distinction between these offenses and crimes against peace, humanity, and international legal order. Additionally, it is essential to establish mechanisms for protecting environmental rights, including the systematic documentation of environmental crimes in accordance with international standards, which would facilitate their consideration in relevant judicial jurisdictions. A critical task is to assess the long-term consequences of war on the natural environment and to develop measures for minimizing environmental risks. The ratification of the Rome Statute marks an important step in strengthening international legal responsibility for war crimes against the environment. The future effectiveness of this mechanism will depend on the integration of international standards into Ukraine's legal system, the expansion of international cooperation, and the enhancement of national mechanisms for criminal prosecution of ecocide.

Conclusions. Organized environmental crime and war crimes against the environment pose a serious threat to both national and global environmental security. The high adaptability of criminal groups to changes in legal regulations, widespread corrupt practices, and strong economic incentives contribute to the systemic

nature of environmental offenses. Illegal logging, extraction of natural resources, and pollution of water and air are among the key areas of criminal activity that cause significant damage to natural ecosystems and lead to irreversible environmental changes. Statistical data indicate a growing number of environmental crimes, highlighting the need to strengthen criminal-law response mechanisms and enhance international cooperation.

In the context of the armed aggression of the Russian Federation, environmental crime has become particularly dangerous, as the war has caused ecosystem destruction, pollution of natural resources, landmining of territories, and damage to protected areas. The destruction of the Kakhovka Hydroelectric Power Plant, the damage to industrial facilities, and the use of environmentally hazardous warfare methods have created long-term threats that extend beyond Ukraine and have transboundary impacts. This underscores the urgent need to improve international criminal law, particularly through the recognition of ecocide as an international crime and the development of an international convention to address such offenses.

The ratification of the Rome Statute provides Ukraine with the opportunity to initiate international judicial proceedings on war crimes against the environment and contributes to the strengthening of international legal mechanisms for holding perpetrators accountable. An essential step is the harmonization of national legislation with international standards, including the establishment of unified criteria for qualifying environmental crimes and investigating them effectively. The development of a comprehensive strategy for combating environmental offenses requires enhanced international cooperation, anti-corruption measures, expansion of criminal liability for environmental crimes, and the creation of mechanisms for compensating environmental damage. The introduction of international oversight over the use of natural resources, the implementation of strict sanctions against environmental criminals, and the advancement of legal enforcement practices will help reduce the level of environmental crime and ensure sustainable development.

BIBLIOGRAPHY:

1. Арістова І.В., Клочко А.М. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні в контексті сталого розвитку та викликів воєнного часу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 558–562. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/133>.
2. Колб О.Г., Гумін О.М. Про деякі кримінологічно значущі ознаки злочинів проти довкілля. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2020. № 60. С. 147–150.
3. Вербеский М.Г., Кулик О.Г., Наумова І.В. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції. 2021 рік. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 340 с.
4. Марко С.І., Зайка С.О. Заходи протидії організованій злочинності проти довкілля в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. № 1 (54). С. 88–92. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2024.17>.
5. Резнікова О.О., Войтовський К.Я., Лепіхов А.В. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України. Київ : НІСД, 2020. 66 с.

6. Орлов Ю., Ступник Ю. Кримінологічний аналіз екологічної злочинності в Україні: від ординарної ситуації до контексту війни. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2 (29). С. 276–288. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.22>.

7. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

8. Ратифікація Римського статуту – можливість притягнути Росію до відповідальності за злочини проти довкілля у Міжнародному кримінальному суді. 21 серпня 2023 р. / Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/ratyfikatsiyarymskogo-statutu-mozhlyvist-prytyagnuty-rosiyu-do-vidpovidalnosti-zazlochynny-protu-dovkillia-u-mizhnarodnomu-kryminalnomu-sudi>.

9. Римський статут Міжнародного кримінального суду. ООН, 1998. / Міжнародний кримінальний суд. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

10. Шевчук Т. Захист довкілля в контексті протидії збройній агресії Росії: кримінологічний вимір. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2. С. 274–282. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.18>.

11. Закон Лейсі (The Lacey Act). 1900. *U.S. Forest Legality Initiative*. URL: <https://forestlegality.org/policy-law/us-lacey-act>.

REFERENCES:

1. Aristova, I.V., & Klochko, A.M. (2024). Kryminalno-pravova okhorona dokillia v Ukraini v konteksti staloho rozvytku ta vyklykiv voiennoho chasu [Criminal-legal protection of the environment in Ukraine in the context of sustainable development and challenges of wartime]. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal*, (8), 558–562. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/133> [in Ukrainian].

2. Kolb, O.H., & Humin, O.M. (2020). Pro deiki kryminolohichno znachushchi oznaky zlochyniv proty dokillia [On some criminologically significant features of crimes against the environment]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Pravo»*, (60), 147–150 [in Ukrainian].

3. Verbenskyi, M.H., Kulyk, O.H., & Naumova, I.V. (2022). Kryminalna sytuatsiia v Ukraini: osnovni tendentsii. 2021 rik [The criminal situation in Ukraine: Key trends. 2021]. Vinnytsia: TVORY [in Ukrainian].

4. Marko, S.I., & Zaika, S.O. (2024). Zakhody protydiv orhanizovani zlochynnosti proty dokillia v Ukraini [Measures to counter organized crime against the environment in

Ukraine]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, (1) 54, 88–92. <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2024.17> [in Ukrainian].

5. Reznikova, O.O., Voitovskyi, K.Y., & Lepikhov, A.V. (2020). Natsionalni systemy otsiniuvannia ryzykiv i zahroz: krashchi svitovi praktyky, novi mozhlyvosti dlia Ukrainy [National risk and threat assessment systems: Best global practices, new opportunities for Ukraine]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

6. Orlov, Y., & Stupnyk, Y. (2023). Kryminolohichnyi analiz ekolohichnoi zlochynnosti v Ukraini: vid ordynarnoi situatsii do kontekstu viiny [Criminological analysis of environmental crime in Ukraine: From an ordinary situation to the context of war]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, (2) 29, 276–288. <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.22> [in Ukrainian].

7. Verkhovna Rada Ukrainy. (1991). Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha: Zakon Ukrainy vid 25.06.1991 № 1264-XII [On environmental protection: Law of Ukraine No. 1264-XII of June 25, 1991]. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» – Legislation of Ukraine database*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> [in Ukrainian].

8. Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine. (2023, August 21). Ratyfikatsiia Rymkoho statutu – mozhlyvist prytyahnuti Rosiiu do vidpovidalnosti za zlochyny proty dokillia u Mizhnarodnomu kryminalnomu sudi [Ratification of the Rome Statute – an opportunity to hold Russia accountable for environmental crimes in the International Criminal Court]. Retrieved from: <https://mepr.gov.ua/ratyfikatsiyarymskogo-statutu-mozhlyvist-prytyagnuty-rosiyu-do-vidpovidalnosti-zazlochynny-protu-dovkillia-u-mizhnarodnomu-kryminalnomu-sudi> [in Ukrainian].

9. International Criminal Court. (1998). Rome Statute of the International Criminal Court. United Nations, ICC. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

10. Shevchuk, T. (2024). Zakhyst dokillia v konteksti protydivi zbroinii ahresii Rosii: kryminolohichnyi vymir [Environmental protection in the context of countering Russia's armed aggression: A criminological dimension]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, (2), 274–282. <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.18> [in Ukrainian].

11. U.S. Forest Legality Initiative. (1900). The Lacey Act. Retrieved from: <https://forestlegality.org/policy-law/us-lacey-act>.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2025
The article was received 30 January 2024

СЕКЦІЯ 5 КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 004.67.77-043.84:[343.98:355.012]
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-1-6>

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стратонов Василь Миколайович,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
Stratonov@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-7548-0630

Статтю присвячено стану і перспективам використання електронних інформаційних систем у розслідуванні воєнних злочинів та військових правопорушень під час дії воєнного стану. Актуальність теми зумовлена потребами практики, оскільки чисельна кількість воєнних злочинів та військових правопорушень значно зросла, про це свідчать показники ЄРДР, а також нагальною необхідністю ефективного розслідування та притягнення до відповідальності винних осіб. Необхідно зауважити, що до таких видів кримінальних правопорушень проявляється високий суспільний інтерес.

Мета. Мета цієї статті полягає у комплексному аналізі актуального стану використання електронних інформаційних систем і перспективних напрямів їх застосування для ефективного розслідування воєнних злочинів у сучасних реаліях воєнного стану.

Методи. З метою отримання достовірних результатів у процесі дослідження були використані такі методи: логічно-структурний, який дозволив логічно та послідовно викласти науковий матеріал, індукції й дедукції, формально-логічний метод та аналізу і синтезу, що дозволили провести певні узагальнення на основі вже проведених досліджень, порівняльно-правовий метод використовувався для формування та закріплення окремих понять, метод логічного узагальнення дозволив сформулювати висновки.

Результати. Автором висвітлено питання визначення категорії «воєнні злочини», здійснено аналіз актуального стану використання електронних інформаційних систем органами розслідування «воєнних злочинів» та «військових правопорушень», а також наведено перспективні напрями потенційного використання цифрових інструментів у розслідуванні воєнних злочинів.

У статті наведено **висновки** щодо активного використання електронних інформаційних систем, які використовуються в процесі розслідування воєнних злочинів та військових правопорушень, зокрема для збирання та зберігання доказів, пошуку та систематизації інформації і складання процесуальних документів тощо. Окрім цього, автором запропоновано розширити сферу використання електронних інформаційних систем, зокрема для застосування технологій хмарного зберігання інформації, проведення розпізнання особи за зовнішністю або голосом, проведення дистанційної комунікації між органами досудового розслідування, судом та міжнародними інстанціями, систематизації та індексування доказів, збирання інформації з відкритих джерел.

Ключові слова: електронні інформаційні системи, воєнні злочини, військові правопорушення, досудове розслідування, кримінальна юстиція, кримінальне провадження.

CURRENT DIRECT VICTORY OF ELECTRONIC INFORMATION SYSTEMS IN THE MINDS OF THE MILITARY STAN

Stratonov Vasyl Mykolayovych,
Doctor of Juridical Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Professor at the Department of National, International Law and Law Enforcement
Kherson State University
stratonov@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-7548-0630

The article is devoted to the study of the current state and prospects of using electronic information systems in the investigation of war crimes and military offenses during martial law. The relevance of the topic is driven

by practical needs, as the number of war crimes and military offenses has significantly increased, as evidenced by the data from the Unified Register of Pre-Trial Investigations. Additionally, there is an urgent necessity for effective investigations and bringing perpetrators to justice. Furthermore, these types of criminal offenses attract high public interest.

Objective. The purpose of this article is to conduct a comprehensive analysis of the current state of electronic information systems and the prospects for their application in the effective investigation of war crimes under the conditions of martial law.

Methods. To obtain reliable results, the study used the following methods: the logical-structural method, which allowed for a logical and sequential presentation of scientific material; induction and deduction; formal-logical methods; as well as analysis and synthesis, which made it possible to generalize the findings of previous studies. The comparative legal method was applied to develop and clarify specific concepts, while the method of logical generalization was used to formulate conclusions.

Results. The author explores the definition of the category of "war crimes", analyzes the current state of electronic information systems used by investigative bodies for war crimes investigations, and highlights promising areas for the potential use of digital tools in such investigations.

The article concludes that electronic information systems are actively utilized in the investigation of war crimes, particularly for collecting and storing evidence, searching for and systematizing information, and drafting procedural documents. Additionally, the author suggests expanding the scope of electronic information systems, particularly through the application of cloud storage technologies, facial or voice recognition systems, remote communication between pre-trial investigation bodies, courts, and international institutions, as well as the systematization and indexing of evidence and the collection of information from open sources.

Key words: electronic information systems, war crimes, military offenses, pre-trial investigation, criminal justice, criminal proceedings.

Вступ. Відповідно до відкритих даних станом на грудень 2024 року на території України скоєно більше 154 000 воєнних злочинів і злочинів агресії за період з початку повномасштабного вторгнення (Офіс Генерального прокурора, 2024).

Не буде перебільшенням сказати, що фокус системи кримінальної юстиції України звернений на ефективне розслідування таких злочинів у найкоротші терміни, однак реалії військового стану в країні створюють такі обставини, за яких надзвичайно важливим є документування і фіксація воєнних злочинів на етапі розслідування задля оптимізації роботи органів кримінальної юстиції.

Застосування електронних інформаційних систем під час розслідування кримінальних правопорушень не є нововведенням, така практика є поширеною і відповідає вимогам часу. Однак питання використання електронних засобів для розслідування воєнних злочинів, природно, стало гостро актуальним після повномасштабного вторгнення. Нині слідчі, експерти та прокурори широко використовують електронні інформаційні системи у досудовому розслідуванні, зокрема ЄРДР, онлайн-платформи для зберігання доказів скоєння воєнних злочинів, ексель-таблиці для систематизації інформації, гугл-диски для її зберігання та інші можливості цифрових інструментів. Актуальність теми цього дослідження вмотивована тим, що ефективне розслідування воєнних злочинів і покарання винних осіб є необхідним процесом для встановлення справедливості, а тому має високий суспільний інтерес.

Стан розробки. Вітчизняні науковці звернули увагу на проблеми розслідування воєнних злочинів саме після початку повномасштабного вторгнення, коли кількість таких правопорушень почала зростати у геометричній прогресії. Серед інших актуальних тем ми виокремлюємо праці, присвячені застосуванню електронних інформаційних систем у розслідуванні воєнних злочинів.

Комплексне дослідження використання електронних інформаційних систем у діяльності експертів-криміналістів під час розслідування воєнних злочинів здійснив В. Шевчук. Цікавою є теза науковця про вимушеність органів досудового розслідування «балансувати між швидкістю та повнотою розслідування, оскільки для обох показників бракує ресурсів та доказів, їх правильного та якісного документування» (Шевчук, 2023).

Висвітлює питання О. Дуфенюк, яка розглядає розслідування воєнних злочинів з точки зору логістичного та криміналістичного забезпечення, зокрема, авторка наголошує на необхідності розробки засад планування розслідування воєнних злочинів, оптимізації роботи з цифровими та документальними джерелами криміналістичної інформації (Дуфенюк, 2022).

Актуальним є дослідження М. Капустіної, Є. Демидової та К. Латиш, яке презентує аналіз електронних інформаційних систем, що використовуються для фіксування і зберігання доказів воєнних злочинів, та онлайн-платформ для документування воєнних злочинів (Капустіна, Демидова, Латиш, 2023).

Досліджує напрями використання штучного інтелекту в розслідуванні воєнних злочинів і В. Орлов, виокремлюючи такі напрями, як: аналіз великих обсягів даних, обробка тексту, розпізнавання образів, аналіз соціальних мереж, автоматизоване розпізнавання обличчя, аналіз аудіо та відео, автоматизоване зіставлення доказів (Орлов, 2023).

Проводить дослідження застосування інформаційних систем Г. Авдеева, яка розглядає їх у межах «цифрової криміналістики», в тому числі для пошуку та аналізу цифрових слідів, аналізу даних, збирання доказової інформації у цифровому середовищі (Авдеева, 2022).

Висвітлені нами наукові праці є дослідженнями певних фрагментів застосування електронних інформаційних систем у розслідуванні воєнних злочинів. Окрім того, необ-

хідно зважати на динамічний характер досліджуваного питання і його високе суспільне значення. Щоб повноцінно розкрити тему статті, перед автором поставили такі завдання: визначити поняття та ключові ознаки воєнних злочинів; розкрити актуальний стан використання інформаційних систем у розслідуванні такої категорії злочинів, окреслити потенційно ефективні напрями розширення застосування електронних інформаційних систем у досудовому розслідуванні воєнних злочинів.

1. Поняття та ознаки воєнних злочинів

Перш ніж перейти безпосередньо до досліджуваного питання, варто окреслити межі об'єкта цього дослідження. Так, Кримінальний кодекс України (надалі – КК) не містить поняття воєнних злочинів, проте Розділ XIX особливої частини КК наводить перелік *військових кримінальних правопорушень* (Кримінальний кодекс України, 2001).

Відзначимо, що у доктрині кримінального права сформувався декілька концептуальних підходів до співвідношення понять «військові злочини» та «воєнні злочини»: вживання поняття «військові злочини» та «воєнні злочини» як синоніми; розуміння поняття «воєнний злочин» як більш загального поняття, що охоплює і поняття «військові злочини»; розмежування понять «військові злочини» та «воєнні злочини» з огляду на різний об'єкт правопорушення (Шевчук, 2023).

У цьому дослідженні ми прихильні до останньої концепції розмежування понять «воєнні злочини» і «військові злочини» як за різним об'єктом правопорушення, так і за суб'єктом складом (склад військових кримінальних правопорушень характеризується спеціальним суб'єктом). Для усунення двозначності зазначимо, що категорія військових кримінальних правопорушень не входить у межі нашого дослідження.

Більшість вітчизняних правників дійшли консенсусу, що під категорію воєнних злочинів підпадають склади кримінальних правопорушень, визначені у статті 438 КК «Порушення законів та звичаїв війни», яка містить у собі перелік чотирьох складів воєнних злочинів, і потім зазначає «та інші порушення законів та звичаїв війни» (Кримінальний кодекс України).

На думку О. Герасімова та інш., це положення відсилає до всього масиву міжнародних правових норм, які нині існують, як у межах гуманітарного права, так і в межах міжнародного права прав людини (Герасимів, Марко, Ряшко, 2023). Своєю чергою О. Кравчук та М. Бондаренко зазначають, що стаття 438 КК є нормою із «бланкетною диспозицією», що містить пряме посилання на міжнародне право та звичаї (Кравчук, Бондаренко, 2022). Таким чином, воєнний злочин можна визначити як серйозне порушення міжнародного гуманітарного права (законів і звичаїв війни), за скоєння якого передбачена кримінальна відповідальність на національному та міжнародному рівнях (Сокурченко, 2023: 8, Стратонов, 2023: 25–56).

Із точки зору правозастосування категорія воєнних злочинів детально розкрита у Стан-

дартах розслідування воєнних злочинів, розроблених під егідою Офісу Генерального прокурора України як методологічне керівництво з розслідування воєнних злочинів для слідчих і прокурорів (Стандарти розслідування воєнних злочинів, 2023).

Відповідно до Стандартів воєнні злочини є одним із чотирьох видів міжнародних найтяжчих злочинів, закріплених у Римському статуті Міжнародного кримінального суду, це серйозні порушення законів та звичаїв, що застосовуються в міжнародних та немежнародних збройних конфліктах у встановлених межах міжнародного права. Зазначається, що КК України замість поняття «воєнні злочини» використовує термін «порушення законів та звичаїв війни» у контексті статті 438 КК України, що підтверджує тезу, висунуту науковою спільнотою.

Так, ця стаття містить невичерпний перелік кримінальних правопорушень, при цьому окремо визначає деякі спеціальні та особливі форми скоєння злочину: а) жорстоке поводження з військовополоненими; б) жорстоке поводження з цивільним населенням; с) вигнання цивільного населення для примусових робіт; d) розграбування національних цінностей на окупованій території; e) застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом; f) ті самі діяння, якщо вони поєднані з умисним вбивством (Стандарти розслідування воєнних злочинів, 2023).

Серед ключових ознак воєнних злочинів науковці відзначають такі:

- не мають терміну давності;
- мають «широку альтернативність кримінально караних дій» (Кравчук, Бондаренко, 2022);
- розслідування воєнних злочинів підпадає під змішану юрисдикцію (національна та юрисдикція МКС);
- процесуальне керівництво досудовим розслідуванням воєнних злочинів здійснює Генеральна прокуратура, злочини реєструються та розслідуються спеціальними підрозділами Служби безпеки, Національної поліції та Державного бюро розслідувань, органами прокуратури (Козьменко, Лебідь, Крапивін, Войнова, Сапожнікова, 2023: 24).

2. Сучасний стан використання електронних інформаційних систем у розслідуванні воєнних злочинів

Розслідування воєнних злочинів пов'язане з деякими особливостями, у тому числі із веденням активних бойових дій та відсутністю доступу до територій, де було скоєно злочини, які ускладнюють роботу правоохоронних органів і зумовлюють виникнення проблем на етапі здійснення досудового розслідування щодо проведення окремих процесуальних дій, прийняття та оформлення процесуальних рішень, відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, удосконалення системи захисту свідків, потерпілих, фахівців, що працюють з такою категорією справ, зміни строків розслідування такої категорії справ (Герасимів, Марко, Ряшко, 2023). Перелічені проблеми можна частково вирішити за рахунок використання електронних інформаційних систем у розслідуванні воєнних злочинів.

Окрім названих факторів, до чинників, які актуалізують використання електронних інформаційних систем під час розслідування воєнних злочинів, ми відносимо:

1. Особливості здійснення кримінального провадження в умовах надзвичайного стану (в тому числі воєнного стану).

Такий чинник говорить про об'єктивні умови здійснення кримінального провадження і фактори, які на нього впливають: фізична небезпека, обмежений доступ і компетенція органів кримінального провадження на непідконтрольних територіях, де вчинено правопорушення, особливості правового регулювання тощо (Гловюк, Дроздов, Тетерятник, Фоміна, Рогальська, Завтур, 2022).

2. Великий обсяг інформації.

Робота слідчого полягає в аналізі інформації і відокремленні з великого масиву даних «криміналістично значущої» (Гловюк, Дроздов, Тетерятник, Фоміна, Рогальська, Завтур, 2022). Інформація повинна мати низку характеристик, одна з яких – системність. Системність інформації означає систематичний збір даних, їх оновлення та упорядкування, створення певних видів обліку інформації (Капустіна, Демидова, Латиш, 2023). Ці процеси значно оптимізуються за рахунок використання електронних інформаційних систем – реєстрів, онлайн-архівів, програм для обробки відео- і аудіоінформації тощо.

3. Брак часу і ресурсів, необхідність економії.

Такий чинник чи не найбільше демонструє ті позитивні зрушення, які створює використання цифрових інструментів у досудовому розслідуванні; до прикладу, економія часу і ресурсів досягається за допомогою використання шаблонів процесуальних документів, автоматичного пошуку інформації за заданими параметрами, використання технологій розпізнавання обличчя, переведення аудіозапису у текстовий формат тощо.

4. Міжнародне співробітництво

Як ми зазначали вище, воєнні злочини підсудні як національним правоохоронним органам, так і міжнародним інстанціям. До прикладу, Міжнародний кримінальний суд 2 березня 2022 року відкрив провадження щодо розслідування воєнних злочинів, які належать до його компетенції, скоєних на території України (International Criminal Court). За таких обставин докази, зібрані українськими правоохоронними органами у процесі досудового розслідування воєнних злочинів, можуть бути використані міжнародними органами кримінальної юстиції. Обмін інформацією здійснюється за допомогою електронних інформаційних систем. Особливості співпраці національних правоохоронних органів із МКС визначено Розділом IX-2 Кримінального процесуального кодексу України (Стратонов, 2024: 617–626).

Нині органи досудового розслідування використовують цифрові системи і платформи у розслідуванні воєнних злочинів, зокрема платформу WarCrimes, розроблену за підтримки Офісу Генпрокурора України (Грачова, Лук'янчиков, 2022). Ця платформа, що також доступна у вигляді мобільного

застосування, зберігає фото- та відеофіксацію будівель, що отримали ураження через вторгнення рф в Україну. По суті, це є електронний архів доказів злочинних дій, які здійснила рф в Україні, які сприятимуть притягненню військового керівництва та солдатів російської армії до юридичної відповідальності за принципами вітчизняного та міжнародного кримінального судочинства (LSE Human Rights Blog, 2023: 324).

Окрім такої платформи, прикладами використання електронних інформаційних систем у розслідуванні воєнних злочинів слугують: інформаційна система «Книга катів українського народу»; електронний реєстр геномної інформації людини; єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин; аналітичний додаток «Воєнні злочинці РФ» (Капустіна, Демидова, Латиш, 2023), та інші онлайн-платформи для фіксації злочинів російської федерації проти цивільного населення України (портал RussianWarCriminals, чат-бот WarCrime Міністерства юстиції України, чат-бот Держекоінспекції для документування злочинів проти довкілля тощо).

Інший влучний приклад – розпізнавання осіб за допомогою американської системи Clearview AI, яка використовує базу даних з 10 млрд фотопортретів (у т.ч. із соціальних мереж) і за допомогою якої встановлено особи окремих злочинців-військових РФ за їхніми фотознімками та фотороботами (Авдеєва, 2022).

Відповідно до Стандартів розслідування воєнних злочинів тривіальними інструментами для упорядкування доказів є: створення спільного робочого простору (наприклад, гугл-диск чи загальна мережева папка в корпоративній мережі); використання ексель-таблиць; використання карти населеного пункту (достатнього масштабу) із нанесенням необхідних відміток про місця скоєння злочинів, зони перебування відповідних військових підрозділів, місця виявлення ключових доказів тощо, відповідних змін за часовий період, що опрацьовується (Стандарти розслідування воєнних злочинів, 2023).

3. Перспективні напрями застосування електронних інформаційних систем

Досудове розслідування воєнних злочинів може доповнюватись іншими прикладами застосування електронних інформаційних систем у перспективі. До прикладу, пошук і обробка даних із відкритих джерел за допомогою спеціальних технологій (наприклад, технології пошуку розвідувальних даних з відкритих джерел – OSINT, програми із визначення GPS локації) є інструментами, які використовують у повсякденній роботі неурядові організації та угруповання дослідників Truth Hounds, Human Rights Watch, Bellingcat тощо. Зібрану інформацію вони передають до правоохоронних органів України і до МКС (Шевчук, Авдеєва, 2023). Такий напрям дослідження інформації і збирання доказів із відкритих джерел є перспективним з точки зору застосування у діяльності органів досудового розслідування, однак потребує розробки і законодавчої регламентації, особливо у частині оцінки таких доказів.

Природно, що одним із перспективних напрямів використання інформаційних систем у розслідуванні воєнних злочинів є застосування штучного інтелекту, про що говорять дослідження українських науковців. Вочевидь, до переваг використання штучного інтелекту можна віднести підвищення ефективності, швидкості й об'єктивності розслідування, забезпечення доступу до великих обсягів даних, виявлення закономірностей, які не очевидні для людини.

Серед основних напрямів використання штучного інтелекту В. Шевчук та Г. Авдєєва визначають аналіз супутникових знімків, аналіз великого обсягу відео- та фотоматеріалів, які були зняті на місцях скоєння воєнних злочинів, ідентифікацію підозрюваних та свідків, аналіз даних з медичних закладів, розпізнавання обличчя (Шевчук, Авдєєва, 2023).

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що електронні інформаційні системи доволі активно використовуються у процесі розслідування воєнних злочинів, зокрема для збирання та зберігання доказів, пошуку та систематизації інформації і складання процесуальних документів.

З нашої точки зору, перспективними напрямками використання електронних інформаційних систем у розслідуванні воєнних злочинів також є:

- застосування технологій хмарного зберігання інформації щодо кримінального провадження з метою швидкого відновлення втраченого провадження відповідно до ч. 14 ст. 615 КПК;

- проведення розпізнавання особи за зовнішністю або голосом, іншими фізіологічними особливостями за допомогою спеціальних застосунків;

- проведення дистанційної комунікації між органами досудового розслідування, судом та міжнародними інстанціями, створення спільної платформи для обміну інформацією, знаннями та досвідом, а також для упорядкування стандартів та методології досудового розслідування воєнних злочинів;

- використання електронних інформаційних систем для систематизації та індексування доказів – складання короткого опису кожного доказу для швидкого пошуку;

- використання цифрових інструментів для збирання інформації з відкритих джерел та її аналізу на предмет доказовості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 10.12.2024).
2. Шевчук В.М. Криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів: цифровізація, інновації, перспективи. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-35> (дата звернення: 10.12.2024).
3. Дуфенюк О.М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*, № 4/2022, с. 369–375. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88> (дата звернення: 10.12.2024).
4. Капустіна М.В., Демидова Є.С., Лагиш К.В. Використання сучасних інформаційних технологій при розслідуванні воєнних злочинів. *Юридичний науковий*

електронний журнал, № 4/2023, с. 564–566. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/134> (дата звернення: 10.12.2024).

5. Орлов В. Застосування штучного інтелекту у розслідуванні воєнних злочинів. *Протидія кримінальним правопорушенням на деокупованих територіях* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), (м. Кропивницький, 27 жовтня 2023 року). Кропивницький, 2023. 172 с. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10474659> (дата звернення: 10.12.2024).

6. Авдєєва Г.К. Проблеми використання засобів цифрової криміналістики при розслідуванні воєнних злочинів. *Використання цифрової інформації в розслідуванні кримінальних правопорушень* : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 12 груд. 2022 р. / електрон. наук. вид., редкол.: В.Ю. Шепітько (голова), Г.К. Авдєєва, М.О. Соколенко; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України, Лаб. «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю». Харків : Право, 2022. 104 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/978-966-998-460-9> (дата звернення: 10.12.2024).

7. Кримінальний кодекс України : Кодекс України, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 28.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n3027> (дата звернення: 08.12.2024).

8. Гарасимів О.І., Марко С.І., Ряшко О.В. Як покарати воєнних злочинців в Україні: механізми відновлення справедливості. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-8> (дата звернення: 10.05.2024).

9. Кравчук О., Бондаренко М. Досудове розслідування воєнних злочинів. 2022. URL: <https://hrvector.org/podiyi/22-03-09-w-s-a> (дата звернення: 10.12.2024).

10. Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з військовою кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : науково-практичний посібник / За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента НАПрН України В.В. Сокурєнка. Харків, 2023. 400 с.

11. Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph. / Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. 876 p.

12. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина. Методологічні рекомендації, 2023. URL: <https://just-group.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya-zagalna-chastyna.pdf> (дата звернення: 10.12.2024).

13. Козьменко А., Лебідь В., Крапивін Є., Войнова Н., Сапожнікова О. Міжнародні злочини в Україні: огляд національного розслідування та судової практики. Київ, 2023. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/International_crim_ukr_A4-DLYA-ONLAYN-PUBLIKAT-SIYI-3.pdf (дата звернення: 10.12.2024).

14. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 2. Дніпро–Львів–Одеса–Харків, 2022. Станом на 03 травня 2022. 80 с.

15. International Criminal Court. Situation in Ukraine. ICC-01/22. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine> (дата звернення: 10.12.2024).

16. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Станом на 12 квітня 2024 року / За заг. ред. Стратонова В.М. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2024. 1208 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/naukovo-praktichniy-komentar-kriminalnogoprocusalnogo-kodeksu-ukrayini.pdf?srsItd=AfmBOorAuoxlglL-WrlyBMzyKyJ3rXbEG5GHeP-VX4XPJSXxbQhZE-v> (дата звернення: 19.12.2024).

17. Грачова О., Лук'янчиков Б. Фіксація та збирання доказів на зруйнованих об'єктах, що постраждали внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції в авторській редакції (м. Кропивницький, 27 жовтня 2022 року). Кропивницький, 2022. 369 с.

18. The role of technology in the exposition of war crimes in Ukraine: how the use of cutting-edge technologies and open-sources investigations can expose human rights violations. February 2, 2023. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/humanrights/2023/02/02/the-role-of-technology-in-the-exposition-of-war-crimes-in-ukraine-how-the-use-of-cutting-edge-technologies-and-open-sources-investigations-can-expose-human-rights-violations/#:~:text=With%20the%20development%20of%20new,alleged%20perpetrators%20and%20victims%2Fsurvivors> (дата звернення: 10.12.2024).

19. Шевчук В.М., Авдєєва Г.К. Використання технологій штучного інтелекту та спеціальних знань у розслідуванні воєнних злочинів. Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану : монографія / редкол.: В.А. Журавель, Н.С. Кузнецова, О.М. Бандурка та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2023. С. 491–503.

REFERENCES:

1. Zlochyiny, vchyneni v period povnomasshtabnoho vtrhnennia RF [Crimes committed during the full-scale invasion of the Russian Federation]. (n.d.). Ofis Heneralnoho prokurora – Office of the Prosecutor General. Retrieved from: <https://www.gp.gov.ua/> [in Ukrainian].

2. Shevchuk, V.M. (n.d.). Kryminalistychnе zabezpechennia rozsliduvannia voiennykh zlochyyniv: tsyfrovizatsiia, innovatsii, perspektyvy [Forensic support for the investigation of war crimes: digitalization, innovations, prospects]. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-35> [in Ukrainian].

3. Dufeniuk, O.M. (2022). Rozsliduvannia voiennykh zlochyyniv: lohistychni, kryminalistychni ta sudovo-medychni pytannia [Investigation of war crimes: logistical, forensic, and forensic-medical issues]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal Scientific Electronic Journal*, 4, 369–375. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88> [in Ukrainian].

4. Kapustina, M.V., Demydova, Ye.Ye., & Latysh, K.V. (2023). Vykorystannia suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii pry rozsliduvanni voiennykh zlochyyniv [The use of modern information technologies in the investigation of war crimes]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal Scientific Electronic Journal*, 4, 564–566. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/134> [in Ukrainian].

5. Orlov, V. (2023). Zastosuvannia shtuchnoho intelektu u rozsliduvanni voiennykh zlochyyniv [The use of artificial intelligence in the investigation of war crimes]. *Protydiia kryminalnym pravoporushenniam na deokupovanykh terytoriiakh: zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii* (m. Kropyvnytskyi, October 27, 2023), 172. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10474659> [in Ukrainian].

6. Avdieieva, H.K. (2022). Problemy vykorystannia zasobiv tsyfrovoy kryminalistyky pry rozsliduvanni voiennykh zlochyyniv [Problems of using digital forensic tools in the investigation of war crimes]. *Vykorystannia tsyfrovoy informatsii v rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen: materialy mizhnarodnoho naukovy-praktychnoho kruhloho stolu* (m. Kharkiv, December 12, 2022). Kharkiv: Pravo. <https://doi.org/10.31359/978-966-998-460-9> [in Ukrainian].

7. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III u red. vid 28.03.2024. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n3027> [in Ukrainian].

8. Harasymiv, O.I., Marko, S.I., & Riashko, O.V. (n.d.). Yak pokaraty voiennykh zlochyntsyv v Ukraini: mekhanizmy vidnovlennia spravedlyvosti [How to punish war criminals in Ukraine: mechanisms for restoring justice]. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-8> [in Ukrainian].

9. Kravchuk, O., & Bondarenko, M. (n.d.). Dosudove rozsliduvannia voiennykh zlochyyniv [Pre-trial investigation of war crimes]. Retrieved from: <https://hrvector.org/podiyi/22-03-09-w-s-a> [in Ukrainian].

10. Sokurenko, V.V. (ed.). (2023). Rozsliduvannia voiennykh zlochyyniv i poviazanykh z viinoiu kryminalnykh pravoporushen: kryminalno-pravovi, kryminalni protsesualni ta kryminalistychni aspekty [Investigation of war crimes and war-related criminal offenses: criminal law, criminal procedural, and forensic aspects]. Kharkiv [in Ukrainian].

11. Military offences and war crimes: background, theory and practice: collective monograph. / Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. 876 p.

12. Standarty rozsliduvannia voiennykh zlochyyniv. Zahalna chastyna (2023). [Standards for the investigation of war crimes. General part]. Retrieved from: https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_zagalna-chastyna.pdf [in Ukrainian].

13. Kozmenko, A., Lebid, V., Krapyvin, Ye., Voinova, N., & Sapozhnikova, O. (2023). Mizhnarodni zlochyiny v Ukraini: ohliad natsionalnoho rozsliduvannia ta sudovoi praktyky [International crimes in Ukraine: review of national investigations and judicial practice]. Kyiv. Retrieved from: https://www.hel-sinki.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/International_crim_ukr_A4-DLYA-ONLAYN-PUBLIKATSIYI-3.pdf [in Ukrainian].

14. Hloviuk, I., Drozdov, O., Teteryatnyk, H., Fomina, T., Rohalska, V., & Zavtur, V. (2022). Osoblyvyi rezhym dosudovoho rozsliduvannia, sudovoho rozghliadu v umovakh voiennoho stanu [Special regime of pre-trial investigation and judicial review under martial law]. 2nd ed. Dnipro–Lviv–Odesa–Kharkiv [in Ukrainian].

15. International Criminal Court. Situation in Ukraine. (n.d.). ICC-01/22. Retrieved from: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>.

16. Stratonov, V.M. (Ed.). (2024). Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Criminal Procedure Code of Ukraine]. Kyiv: Vydavnychi dim «Profesional». Retrieved from: <https://jurkniga.ua/contents/naukovo-praktychniy-komentar-kryminalnogoprotcesualnogo-kodeksu-ukrayini.pdf> [in Ukrainian].

17. Hrachova, O., & Lukianchykov, B. (2022). Fiksatsiia ta zbyrannia dokaziv na zruinovanykh ob'ektakh, shcho postrazhdaly vnaslidok povnomasshtabnoho vtrhnennia RF [Recording and collecting evidence at destroyed objects affected by the full-scale invasion of the Russian Federation]. *Protydiia kryminalnym pravoporushenniam v umovakh voiennoho stanu: zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii* (m. Kropyvnytskyi, October 27, 2022), 369 [in Ukrainian].

18. The role of technology in the exposition of war crimes in Ukraine. (2023, February 2). LSE Human Rights Blog. Retrieved from: <https://blogs.lse.ac.uk/humanrights/2023/02/02/the-role-of-technology-in-the-exposition-of-war-crimes-in-ukraine-how-the-use-of-cutting-edge-technologies-and-open-sources-investigations-can-expose-human-rights-violations/>.

19. Shevchuk, V.M., & Avdieieva, H.K. (2023). Vykorystannia tekhnolohii shtuchnoho intelektu ta spetsialnykh znan u rozsliduvanni voiennykh zlochyyniv [The use of artificial intelligence technologies and special knowledge in the investigation of war crimes]. *Pravnycha nauka ta zakonodavstvo Ukrainy: yevropeiskyi vector rozvytku v umovakh voiennoho stanu: monohrafiia*. Kharkiv, 491–503 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.02.2025

The article was received 10 February 2024

СЕКЦІЯ 6 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО. ПРАВО ЄС. ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОНАВСТВО

УДК 341.24(477:4/9-4)-048.66:(470+571-651.1)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-1-7>

ДВОСТОРОННІ БЕЗПЕКОВІ УГОДИ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ: ПРАВОВА ОЦІНКА

Каптан Максим Вікторович,
підполковник юстиції, магістр права,
старший науковий співробітник науково-дослідного відділу правових проблем у сфері
міжнародного співробітництва науково-дослідного управління проблем ресурсного
забезпечення у воєнній сфері, сфері оборони та військового будівництва
Центру воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України
kaptan.maks@ukr.net
orcid.org/0009-0008-3610-4633

Мета статті – здійснити ґрунтовний аналіз безпекових угод України з ключовими державами світу, зокрема Великою Британією, Німеччиною, Францією, Японією та Сполученими Штатами Америки, у контексті Спільної декларації країн «Групи семи» від 2023 року та розглянути їхню роль у зміцненні оборонного потенціалу України. Слід дослідити характер таких домовленостей, їхні обмеження та можливості в забезпеченні захисту України від російської агресії, особливо з огляду на відсутність повноцінних безпекових гарантій через неможливість швидкого вступу України до НАТО.

Ця стаття також порушує питання ефективності подібних двосторонніх безпекових договорів, аналізуючи історичний досвід підтримки країн, таких як Швеція та Фінляндія, під час їхнього вступу до НАТО, а також аналогії з ізраїльською та корейською моделями безпеки. Важливою частиною є також оцінка поточної ситуації та майбутніх перспектив безпекового партнерства України з іншими державами, зокрема G7, у світлі нових викликів і можливостей, що відкриваються перед Україною в умовах війни та зовнішньої підтримки.

Отже, стаття має на меті окреслити можливі стратегії, які можуть зміцнити захист України, та аргументувати необхідність повноцінних гарантій безпеки як важливого елемента міжнародної системи безпеки, націленого на довгострокову стабільність регіону.

Методологія статті полягає у комплексному підході до дослідження двосторонніх безпекових угод між Україною та міжнародними партнерами, такими як Велика Британія, Німеччина, Франція, Японія та Сполучені Штати Америки, аналізуючи їх внесок в обороноздатність України та зміцнення її позицій у системі міжнародної безпеки. Такий правовий аналіз включатиме декілька взаємопов'язаних методів, які дозволять всебічно дослідити питання, розглядаючи його з історичного, правового та порівняльного поглядів.

Перший аспект методології базуватиметься на порівняльному аналізі – це дослідження основних положень та характеристик різних безпекових угод, укладених між Україною та основними державами-партнерами. Цей метод передбачає детальний огляд структурного складу кожної угоди, умов співпраці, рівня зобов'язань сторін, особливостей правового оформлення та цілей, які ставляться в межах двосторонніх відносин. Наприклад, порівняння умов угоди між Україною та Великою Британією з умовами співпраці між Україною та Японією дозволить виявити спільні підходи та унікальні особливості, які впливають на характер підтримки України. Такий аналіз також сприятиме розумінню того, як кожен з міжнародних партнерів прагне сприяти безпеці України, зважаючи на їхнє геополітичне становище, стратегічні інтереси та можливості.

Другий підхід – це історичний аналіз, спрямований на дослідження розвитку міжнародної безпеки у схожих обставинах в інших країнах, зокрема у Швеції та Фінляндії. Ці держави протягом багатьох десятиліть уклали угоди, що зміцнювали їхню оборонну автономію, але при цьому уникали прямих військових блоків, таких як НАТО. Дослідження їхнього досвіду допоможе зрозуміти, наскільки ефективними були подібні угоди у протидії потенційним загрозам та захисті національної безпеки. Також це допоможе виявити, які аспекти їхніх угод можуть стати взірцем для України у формуванні власної системи безпеки, особливо якщо інтеграція в колективні безпекові союзи залишається обмеженою.

Третій підхід до правового аналізу стане ключовим для оцінки юридичних аспектів угод. Правовий аналіз включатиме дослідження конкретних зобов'язань сторін, встановлених в угодах, аналіз механізмів

їхньої реалізації, а також правових інструментів контролю за дотриманням умов угод. Це допоможе зрозуміти, чи здатні такі угоди забезпечити Україні реальні гарантії безпеки та якою мірою вони узгоджуються з принципами міжнародного права. Наприклад, аналіз Спільної декларації G7 дасть змогу оцінити, наскільки надані обіцянки відповідають нормам міжнародних правових угод і в яких аспектах вони можуть бути змінені або розширені для забезпечення більш ефективного захисту.

Завершальним етапом методології стане синтез отриманих результатів, що включатиме інтеграцію всіх зібраних та проаналізованих даних для формування загальних висновків. Цей етап допоможе створити узагальнену оцінку сучасних безпекових угод України з іншими державами та надати конкретні рекомендації щодо їх подальшого розвитку й адаптації під специфічні умови та потреби України. Таким чином, комплексний підхід до аналізу безпекових угод дозволить охопити правові, політичні, історичні та стратегічні аспекти співробітництва, що стане основою для глибшого розуміння їхньої ролі у зміцненні національної безпеки України.

У **результаті** статті визначено, що двосторонні безпекові угоди між Україною та ключовими міжнародними партнерами мають значний потенціал для зміцнення обороноздатності держави в умовах військових загроз та нестабільної геополітичної ситуації. Аналіз змісту угод із такими країнами, як Велика Британія, Японія, Сполучені Штати Америки, Німеччина та Франція, дозволяє побачити істотні відмінності у форматах співпраці, які дають Україні широкий спектр можливостей, зокрема військову, технічну та економічну підтримку.

Зокрема, угоди зі Сполученими Штатами Америки та Великою Британією спрямовані на надання більш комплексної допомоги, яка охоплює широкий перелік напрямів – від постачання зброї до навчання особового складу та інвестицій у відновлення зруйнованої інфраструктури. Водночас угоди з Японією і Німеччиною мають більш вузькоспеціалізовані рамки, зосереджені на технічній та економічній допомозі, що сприяє розвитку оборонної індустрії України. Завдяки цим угодам Україна отримує можливість адаптувати свої внутрішні структури та оборонні ресурси до нових викликів, які постають у зв'язку з протистоянням агресору.

У контексті історичного досвіду деяких європейських країн, таких як Швеція та Фінляндія, стає очевидним, що подібні двосторонні угоди можуть допомогти Україні розбудувати стійку систему національної безпеки. Швеція і Фінляндія, залишаючись нейтральними, використовували угоди із союзниками для забезпечення власної безпеки, створення внутрішньої оборонної інфраструктури та збереження стратегічної незалежності. Аналіз цього досвіду дає змогу стверджувати, що для України двосторонні безпекові угоди можуть відігравати важливу роль у захисті від зовнішніх загроз, доповнюючи інтеграційні процеси до НАТО, але водночас залишаючи можливості для власних стратегічних рішень.

Важливий аспект дослідження полягає в оцінці правових положень цих угод. Аналіз показує, що більшість із них не містять юридично зобов'язуючих гарантій, натомість обмежуються формулюваннями політичної підтримки та обіцянками співпраці. Це є потенційно ризикованим для України, оскільки в ескаляції конфлікту деякі партнери можуть виявити обмежену готовність до оперативного надання допомоги. Проте такі угоди залишають простір для маневру і дають Україні гнучкість у питаннях зовнішньої політики та безпеки.

На основі вивчених матеріалів було сформульовано прогнози щодо подальшого розвитку безпекових відносин. Передбачається, що найближчим часом Україна приділятиме особливу увагу розвитку двосторонніх угод з урахуванням поточної затримки у процесі повноцінної інтеграції до НАТО. За умов, коли країна вимушена діяти в умовах загроз і брати до уваги обмеження традиційних альянсів, двосторонні угоди можуть стати важливою складовою частиною національної безпеки, що дозволяє Україні зміцнювати співпрацю з окремими партнерами, що вже продемонстрували свою готовність до підтримки.

Практичні рекомендації, що випливають із дослідження, зосереджені на необхідності впровадження моніторингу виконання угод, що дозволить Україні вчасно виявляти можливі недоліки та оптимізувати управління міжнародною співпрацею. Розвиток механізмів контролю дозволить забезпечити максимальну ефективність від кожної угоди. Крім того, доцільним є прагнення до укладення нових угод, що передбачали б конкретні юридичні зобов'язання партнерів та включення додаткових заходів для посилення внутрішнього оборонного потенціалу України на основі досвіду інших держав.

Загальний висновок дослідження свідчить про те, що двосторонні безпекові угоди, незважаючи на відсутність формальних гарантій, мають велике значення для зміцнення національної безпеки України. Вони можуть стати частиною комплексної системи безпеки, яка доповнює стратегічні прагнення України до інтеграції в НАТО, забезпечуючи гнучкість та додаткові можливості для захисту держави в умовах сучасних загроз і викликів.

У **висновку** статті підкреслюється важливість двосторонніх безпекових угод між Україною та ключовими міжнародними партнерами як основи для зміцнення національної безпеки держави в умовах сучасних загроз. Ці угоди, хоча і не завжди, забезпечують юридично зобов'язуючі гарантії, дають Україні можливість отримати підтримку у вигляді військової, технічної та економічної допомоги, що є особливо важливим у нинішніх умовах війни та міжнародної нестабільності. Завдяки таким угодам країна здатна покращити свою обороноздатність, зміцнити інфраструктуру та підтримати стратегічну незалежність.

Правовий аналіз досвіду європейських країн, таких як Швеція та Фінляндія, показує, що навіть без формальної участі у військових альянсах держави можуть ефективно забезпечувати свою безпеку через розбудову двосторонніх відносин з провідними партнерами. Україна може отримати аналогічні

переваги, укладаючи угоди, що сприяють розвитку її оборонної та економічної спроможності, водночас зберігаючи гнучкість у своїй зовнішній політиці.

Незважаючи на значний потенціал цих угод, важливо звернути увагу на юридичні аспекти, адже відсутність чітких гарантій може призвести до ризиків у разі ескалації конфлікту. Однак забезпечення належного моніторингу та контролю за виконанням угод, а також можливість укладення нових угод з чіткими зобов'язаннями стане ключовим для підвищення ефективності цієї співпраці.

Загалом, двосторонні угоди відіграють важливу роль у стратегічному посиленні оборонної спроможності України, зокрема в умовах, коли країна перебуває на шляху інтеграції до НАТО. Вони забезпечують можливість адаптації до поточних викликів та створення національної системи безпеки, здатної до оперативної реакції на зміни в міжнародній ситуації.

Ключові слова: безпекові угоди, гарантії безпеки, міжнародні зобов'язання, правовий аналіз.

UKRAINE'S BILATERAL AGREEMENTS AS A TOOL TO COUNTER RUSSIAN AGGRESSION: LEGAL ASSESSMENT

Kaptan Maksym Viktorovych,
Master of Laws,

Senior Researcher at the Research Department of Legal Problems in the Field
of International Cooperation of the Research Department of Resource Provision
Problems in the Military, Defense and Military Construction Sector

Center for Military-Strategic Studies
National Defense University of Ukraine
kaptan.maks@ukr.net
orcid.org/0009-0008-3610-4633

The purpose of the article is to conduct a thorough analysis of Ukraine's security agreements with key world powers, including the United Kingdom, Germany, France, Japan, and the United States, in the context of the 2023 G7 Joint Declaration and to consider their role in strengthening Ukraine's defense capabilities. The aim is to examine the nature of such agreements, their limitations, and their potential to protect Ukraine from Russian aggression, especially given the lack of full security guarantees due to the impossibility of Ukraine's rapid accession to NATO.

This article also raises the issue of the effectiveness of such bilateral security agreements, analyzing the historical experience of supporting countries such as Sweden and Finland during their accession to NATO, as well as analogies with the Israeli and Korean security models. An important part of the goal is also to assess the current situation and future prospects of Ukraine's security partnership with other states, in particular the G7, in light of new challenges and opportunities that are opening up for Ukraine in the context of war and external support.

Therefore, the article aims to outline possible strategies that can strengthen Ukraine's defense and argue for the need for full security guarantees as an important element of the international security system aimed at the long-term stability of the region.

The methodology of the article is a comprehensive approach to the study of bilateral security agreements between Ukraine and international partners, such as the United Kingdom, Germany, France, Japan and the United States of America, with the aim of in-depth analysis of their contribution to Ukraine's defense capabilities and strengthening its position in the international security system. Such analysis will include several interrelated methods that will allow for a comprehensive study of the issue, considering it from historical, legal and comparative perspectives.

The first aspect of the methodology will be based on comparative analysis – a study of the main provisions and characteristics of various security agreements concluded between Ukraine and the main partner states. This method involves a detailed review of the structural composition of each agreement, the terms of cooperation, the level of obligations of the parties, the features of legal registration and the goals set within the framework of bilateral relations. For example, comparing the terms of the agreement between Ukraine and the United Kingdom with the terms of cooperation between Ukraine and Japan will allow identifying common approaches and unique features that affect the nature of support for Ukraine. Such an analysis will also help to understand how each of the international partners seeks to contribute to Ukraine's security, taking into account their geopolitical position, strategic interests and capabilities. The second approach is a historical analysis aimed at studying the development of international security in similar circumstances in other countries, in particular in Sweden and Finland. These states have for many decades concluded agreements that strengthened their defense autonomy, but at the same time avoided direct military blocs such as NATO. Studying their experience will help to understand how effective such agreements have been in countering potential threats and protecting national security. It will also help to identify which aspects of their agreements can become a model for Ukraine in shaping its own security system, especially if integration into collective security alliances remains limited.

The article concludes that bilateral security agreements between Ukraine and key international partners have significant potential to strengthen the state's defense capabilities in the face of military threats and an unstable geopolitical situation. An analysis of the content of agreements with countries such as

the United Kingdom, Japan, the United States of America, Germany, and France reveals significant differences in the formats of cooperation that provide Ukraine with a wide range of opportunities, including military, technical, and economic support. In particular, agreements with the United States of America and the United Kingdom are aimed at providing more comprehensive assistance, covering a wide range of areas – from the supply of weapons to the training of personnel and investments in the restoration of destroyed infrastructure. At the same time, agreements with Japan and Germany have a more narrowly specialized framework, focused on technical and economic assistance, which contributes to the development of Ukraine's defense industry. Thanks to these agreements, Ukraine is able to adapt its internal structures and defense resources to new challenges arising from the confrontation with the aggressor.

In the context of the historical experience of some European countries, such as Sweden and Finland, it becomes obvious that such bilateral agreements can help Ukraine build a sustainable national security system. Sweden and Finland, while remaining neutral, used agreements with allies to ensure their own security, create an internal defense infrastructure, and maintain strategic independence. An analysis of this experience allows us to argue that for Ukraine, bilateral security agreements can play an important role in protecting against external threats, complementing the integration processes into NATO, but at the same time leaving room for its own strategic decisions. An important aspect of the study is the assessment of the legal provisions of these agreements. The analysis shows that most of them do not contain legally binding guarantees, but are limited to formulations of political support and promises of cooperation. This is potentially risky for Ukraine, since in the event of an escalation of the conflict, some partners may show limited readiness to provide operational assistance. However, such agreements leave room for maneuver and give Ukraine flexibility in matters of foreign policy and security.

Based on the materials studied, forecasts were formulated for the further development of security relations. It is assumed that in the near future Ukraine will pay special attention to the development of bilateral agreements, given the current delay in the process of full integration into NATO. Under conditions where the country is forced to act in conditions of threats and take into account the limitations of traditional alliances, bilateral agreements can become an important component of national security, allowing Ukraine to strengthen cooperation with individual partners that have already demonstrated their readiness to support.

The practical recommendations arising from the study focus on the need to implement monitoring of the implementation of agreements, which will allow Ukraine to identify possible shortcomings in a timely manner and optimize the management of international cooperation. The development of control mechanisms will ensure maximum efficiency from each agreement. In addition, it is advisable to strive to conclude new agreements that would provide for specific legal obligations of partners and include additional measures to strengthen Ukraine's internal defense potential based on the experience of other states.

The overall conclusion of the study suggests that bilateral security agreements, despite the lack of formal guarantees, are important for strengthening Ukraine's national security. They can become part of a comprehensive security system that complements Ukraine's strategic aspirations for NATO integration, providing flexibility and additional capabilities to protect the state in the face of modern threats and challenges.

The article concludes by emphasizing the importance of bilateral security agreements between Ukraine and key international partners as a basis for strengthening the state's national security in the face of modern threats. These agreements, although not always providing legally binding guarantees, provide Ukraine with the opportunity to receive support in the form of military, technical and economic assistance, which is especially important in the current conditions of war and international instability. Thanks to such agreements, the country is able to improve its defense capabilities, strengthen infrastructure and maintain strategic independence.

An analysis of the experience of European countries, such as Sweden and Finland, shows that even without formal participation in military alliances, states can effectively ensure their security through the development of bilateral relations with leading partners. Ukraine can gain similar benefits by concluding agreements that contribute to the development of its defense and economic capabilities, while maintaining flexibility in its foreign policy.

Despite the significant potential of these agreements, it is important to pay attention to the legal aspects, as the lack of clear guarantees can lead to risks in the event of an escalation of the conflict. However, ensuring proper monitoring and control of the implementation of the agreements, as well as the possibility of concluding new agreements with clear obligations, will be key to increasing the effectiveness of this cooperation.

Overall, bilateral agreements play an important role in strategically strengthening Ukraine's defense capabilities, in particular in the context of the country's integration into NATO. They provide the opportunity to adapt to current challenges and create a national security system capable of responding promptly to changes in the international situation.

Key words: security agreements, security guarantees, international obligations, right analysis.

Вступ. Відповідно до Спільної декларації країн «Групи семи» від 12 липня 2023 року Україна уклала 27 угод із питань безпеки та оборони з ключовими державами, зокрема: Великою Британією, Німеччиною, Францією, Японією, США. Водночас слід зауважити, що ці домовленості не є повноцінними гарантіями безпеки, які Україна могла б отримати через членство в НАТО. Після липневого саміту НАТО 2023 року

союзники зобов'язалися укласти двосторонні угоди з Україною за аналогією до підтримки США Ізраїлю. Першу таку угоду підписано з Великою Британією 12 січня 2024 року, згодом аналогічні договори уклали Німеччина та Франція. Інші країни також продовжують переговори, однак ці домовленості лише частково відповідають безпековим потребам України в умовах російського вторгнення в Україну.

«Гарантії безпеки» – це міжнародні зобов'язання, які країни або міжнародні організації надають іншій державі для захисту її територіальної цілісності та суверенітету у разі загрози чи агресії з боку іншої країни. Вони можуть бути політичними, військовими або економічними й передбачають надання допомоги або вступ до військових альянсів для відбиття нападу (Міжнародні гарантії, 2018).

Проблема гарантій безпеки для України виникла майже відразу після початку повномасштабного вторгнення Росії до України у 2022 році. Мета полягає у запобіганні майбутнім агресіям, доки Україна не стане членом НАТО і не отримає захист за статтею 5 про колективну оборону. Як приклад розглядали Швецію та Фінляндію, яким Велика Британія надала гарантії під час їхнього вступу до НАТО.

У 2022 році Україна пропонувала концепцію «Kyiv Security Compact» – документ, розроблений робочою групою за участю Офісу Президента України та колишнього генсека НАТО. Вона передбачала довгострокові зобов'язання західних партнерів у підтримці Збройних сил України, інвестиції в оборону, передачу озброєнь і розвідувальної інформації. Також ішлося про додаткові компоненти, такі як угоди з протиракетної оборони і регіональної безпеки, за участю країн, зокрема США, Великої Британії, Канади, Польщі, Німеччини, Франції, Туреччини та ін. Пропозиції передбачали превентивні заходи та швидку реакцію у разі загрози.

Незважаючи на періодичні оптимістичні заяви партнерів, стало зрозуміло, що західні країни під «гарантіями безпеки» для України мають на увазі довготривалу допомогу, а не повноцінні зобов'язання, запропоновані у «Kyiv Security Compact» (Договір, 2022).

Велика Британія стала першою державою, що уклала з Україною двосторонню безпекову угоду, підписану під час візиту прем'єра Ріші Сунака до Києва 12 січня 2024 року. Документ передбачає розширення військової, морської, кібернетичної та політичної співпраці, включно з наданням сучасного озброєння для ППО та артилерії, допомогою у впровадженні стандартів НАТО та ініціативами для розвитку українського флоту до 2035 року. Велика Британія також зобов'язується сприяти інвестиціям у оборонну промисловість України та впровадженню виробництва на місцевому рівні, забезпечуючи необхідні технології. У сфері кібербезпеки передбачена співпраця для захисту від російських кібератак, а на політичному рівні – підтримка мирного врегулювання конфлікту й посилення санкційного тиску на Росію.

Водночас Україна зобов'язалася здійснити реформи в оборонному секторі, зокрема посилити нагляд над Збройними силами та боротися з корупцією. У разі нової агресії Росії передбачено консультації та оперативну підтримку з боку Британії. Угода розрахована на 10 років або до вступу України в НАТО з можливістю перегляду її умов (Угода, 2024).

16 лютого 2024 року схожу угоду з Україною підписала Німеччина, пообіцявши довгострокову підтримку, спрямовану на захист територіальної цілісності України та її демократичного розвитку.

Від початку повномасштабної агресії Росії Німеччина стала одним із ключових постачальників військової допомоги для України та планує продовжувати підтримку її обороноздатності, щоб сприяти відновленню територіальної цілісності України в межах кордонів 1991 року. Німеччина постачає Збройними силам України сучасне обладнання, проводить підготовку військових та координує закупівлі озброєння разом з іншими європейськими й міжнародними партнерами.

Берлін має на меті створити в Україні боездатні сили, сумісні із системами НАТО, й акцентує увагу на протиповітряній обороні, артилерії та бронетехніці. У рамках співпраці Німеччина також надає навчання для українських військових, Нацгвардії та Держприкордонслужби й продовжує матеріально підтримувати українські правоохоронні органи.

Країни розширюють взаємодію в розвідувальній сфері, включаючи обмін інформацією та координацію контррозвідки. У 2022–2023 роках обсяг німецької військової допомоги Україні сягнув 6,7 млрд євро, а в 2024 році передбачається його збільшення до 7,1 млрд євро з додатковими зобов'язаннями на майбутні роки.

Окрім військової підтримки, Німеччина посилює допомогу у зміцненні енергетичної та критичної інфраструктури України, сприяє розвитку економічної співпраці, а також підтримує зусилля з протидії організованим злочинності та інформаційній безпеці. Обидві країни визнають необхідність створення міжнародного механізму компенсації за збитки, завдані російською агресією, й прагнуть притягнення винних у воєнних злочинах до відповідальності. Німеччина також підтримує рух України до членства в ЄС, надаючи практичні рекомендації та допомогу.

У разі нового нападу Росії на Україну країни-учасниці угоди зобов'язуються провести невідкладні консультації упродовж 24 годин для обговорення подальших дій. Цей механізм дозволить швидко визначити та реалізувати необхідні заходи з підтримки України. Німеччина підтверджує, що в такій ситуації надасть швидку та тривалу безпекову підтримку, включаючи постачання сучасного військового обладнання для захисту у всіх основних військових доменах: на суші, у повітрі, на морі, у кіберпросторі, а також в інших критичних сферах оборони. Окрім військової допомоги, передбачено надання економічної підтримки для збереження стійкості України, а також ініціювання нових санкцій у ЄС проти Росії з метою посилення економічного та політичного тиску.

Німецько-українська угода, як і договір з Великою Британією, укладена на 10 років і набирає чинності з моменту підписання. По закінченні цього терміну сторони можуть ухвалити рішення про продовження угоди залежно від геополітичної ситуації та рівня загроз, що постають перед Україною. Водночас угода містить механізм дострокового припинення: будь-яка зі сторін може вийти з угоди, заздалегідь повідомивши іншу сторону (Угода, 2024).

Крім того, відповідно до Спільної декларації лідерів країн G7, підписаної у липні 2023 року, ця двостороння угода логічним чином не обмежує євроатлантичні прагнення України, а навпаки, забезпечує додаткову підтримку на шляху до вступу в НАТО. Документ закладає основу для довготривалого партнерства у сфері безпеки, створюючи умови для підвищення обороноздатності України та її сумісності з військовим станом (Спільна декларація, 2024).

1. Зміцнення військового потенціалу й оборонки та відповідальність РФ відповідно до угоди України та Франції

16 лютого 2024 року, після укладення Україною безпекової угоди з Німеччиною, Президент України Володимир Зеленський і Президент Франції Еммануель Макрон підписали подібний документ, який став основою для довгострокового стратегічного партнерства в галузі безпеки. Угода спрямована на зміцнення обороноздатності України з акцентом на відновлення її територіальної цілісності в міжнародно визнаних кордонах 1991 року. Франція засвідчила свою готовність надавати всебічну підтримку, визнаючи, що безпека України є невід'ємною складовою частиною євроатлантичної стабільності та глобальної безпеки. Таким чином, обидві сторони прагнуть зміцнити співпрацю, яка підтримує перспективи членства України в НАТО, вважаючи її інтеграцію до альянсу стратегічно важливим завданням.

Ця безпекова угода між Україною та Францією базується на трьох головних аспектах. Насамперед Франція зобов'язується надати всебічну допомогу, яка включає оборонну підтримку для зміцнення Збройних сил України, а також економічну допомогу для відбудови її економічної стабільності. Зокрема, це передбачає інвестиції у відновлення інфраструктури та підтримку ініціатив, що сприяють економічному відновленню, забезпечуючи Україні додаткові ресурси для протидії російській агресії.

Другий аспект зобов'язань Франції спрямований на запобігання подальшим актам агресії з боку Росії. Ця частина угоди передбачає не лише підтримку в оборонній сфері, а й узгоджені заходи для швидкого реагування у випадку нових загроз. Зокрема, Франція готова забезпечувати Україну сучасними оборонними технологіями та оперативними рішеннями, зокрема у випадках ескалації ситуації з боку Росії.

Третій ключовий аспект – це підтримка інтеграції України до європейських і євроатлантичних структур, включно з НАТО та ЄС. Франція надає великого значення формуванню оперативно сумісних з альянсом оборонних спроможностей України. Це включає регулярні спільні навчання, участь у програмах підготовки, а також підтримку у впровадженні стандартів НАТО в Збройних силах України, що дозволить Україні відповідати необхідним критеріям для приєднання до альянсу.

Франція також бере на себе зобов'язання щодо розвитку оборонного потенціалу України у всіх основних військових сферах: наземних військах, повітряних силах, військо-

во-морських можливостях, а також у космічній і кібербезпеці. Особливий акцент робиться на протиповітряній обороні, яка є надзвичайно важливою в умовах війни з Росією, що активно використовує повітряні та ракетні удари. Франція надаватиме Україні сучасні системи для захисту її повітряного простору, артилерійські установки та засоби бронетехніки, а також підтримуватиме зусилля України в розвитку її морського флоту для забезпечення безпеки в Чорноморському регіоні.

Особливе місце в угоді посідає питання кібербезпеки. Франція обіцяє допомогти Україні зміцнити її спроможності у протидії кібератакам і кібершпигунству, що є особливо важливим на тлі гібридної агресії з боку Росії. Підтримка включатиме розробку та впровадження кіберзахисних систем для забезпечення стійкості української критичної інфраструктури, включно з енергетичними, транспортними та комунікаційними об'єктами. Французькі експерти працюватимуть разом з українськими фахівцями для покращення систем виявлення і відбиття кібератак, забезпечення захисту від кібершпигунства і гарантування захисту даних.

Ще один важливий напрям співпраці між країнами стосується інформаційної безпеки та протидії дезінформації. Франція сприятиме Україні у розвитку стратегічних комунікацій, що дозволить ефективно боротися з російською пропагандою і маніпуляціями, які Росія активно використовує для впливу на громадську думку в різних країнах світу. Ця інформаційна підтримка є важливою для формування міжнародної підтримки України та боротьби за об'єктивне висвітлення ситуації на світовій арені.

Також Україна та Франція планують посилити розвідувальну співпрацю, що включатиме обмін інформацією в галузі розвідки і контррозвідки для забезпечення ефективного захисту обох держав від зовнішніх загроз. Це також стосується посилення спільних заходів у протидії організованій злочинності, що особливо актуально в умовах війни, коли зростають ризики нелегального обігу зброї, наркотиків та інших злочинних дій.

Таким чином, угода між Україною та Францією є багатовекторною основою для стратегічного партнерства у сфері безпеки. Вона підкреслює не лише довготривалу підтримку України в її боротьбі за суверенітет і територіальну цілісність, а і спрямована на забезпечення стабільності в євроатлантичному регіоні загалом.

У підписаній угоді між Україною та Францією передбачено оперативну відповідь у разі нового нападу Росії, адже такий розвиток подій буде загрозою для євроатлантичної безпеки, зокрема безпеки самої Франції. Якщо Росія здійснить новий акт агресії, обидві країни зобов'язуються провести консультації протягом 24 годин, щоб розробити відповідні заходи для стримування та протидії агресору.

Франція надасть Україні швидку і довгострокову військову та економічну допомогу, постачатиме сучасну техніку й підтримуватиме її право на самооборону відповідно до

статті 51 Статуту ООН. У рамках цієї допомоги буде забезпечена обороноздатність України до рівня, необхідного для відновлення її територіальної цілісності в межах 1991 року, а також для ефективного захисту від майбутніх атак. Франція зобов'язується допомогти Україні розвивати оборонні спроможності, підвищувати сумісність із силами НАТО та сприяти її подальшому інтеграційному шляху до Альянсу.

Серед основних напрямів співпраці визначені постачання озброєння і військової техніки, зокрема артилерії, засобів протиповітряної оборони, бронетехніки та забезпечення морської безпеки. Також передбачено навчання українських військових у сферах протиповітряної оборони, артилерії, бронетехніки та розмінування, яке відбуватиметься як у національних, так і європейських рамках.

Франція також підтримує розвиток української оборонно-промислової бази через інвестиції, локалізацію виробництва в Україні та спільні виробничі проекти для виготовлення зброї й боєприпасів. Це включає створення спільних підприємств, що займуться обслуговуванням та ремонтом військової техніки. Для зміцнення оборонної промисловості дві країни обмінюватимуться інформацією щодо оборонних досліджень і розробок для спільних проєктів.

Загалом, Франція сприятиме інтеграції оборонної промисловості України до систем безпеки НАТО та ЄС, забезпечуючи її міцний зв'язок з євроатлантичними та європейськими структурами (Угода, 2024).

Угода про підтримку України та співробітництво між Україною та урядом Японії, підписана 13 червня 2024 року, є важливим документом, який визначає рамки для всебічної допомоги Японії Україні в російському вторгненні в Україну. Підписання угоди стало відображенням сильного прагнення Японії підтримати Україну у боротьбі за свою незалежність, одночасно зберігаючи відповідність внутрішньому законодавству Японії, яке обмежує надання військової допомоги через конституційні норми.

Оскільки Японія не може надавати безпосередньо військову допомогу через заборону на підтримку активних бойових дій, вона зосереджується на підтримці України через технологічну допомогу, особливо у сфері кібербезпеки. Це включає надання сучасних технологій для захисту критичних інформаційних систем від кібератак, що є одним із найбільших викликів для України в умовах війни. Така допомога має на меті зміцнення обороноздатності України шляхом захисту від зовнішніх інформаційних загроз, зокрема з боку Росії, яка активно використовує кіберзасоби для підризу національної безпеки України.

Японія зобов'язується надати Україні фінансову допомогу для відновлення критично важливої інфраструктури, яка була зруйнована під час війни. Це включає підтримку в таких сферах, як відновлення енергетичних мереж, транспорту, водопостачання та каналізації, а також реконструкцію житлових будівель і соціальних об'єктів. Завдяки такій фінансовій допомозі Україна може від-

новити функціонування важливих інфраструктурних об'єктів, що є критично важливим для стабільності та безпеки в країні в умовах війни. Окрім того, Японія може надати кредити та гранти, спрямовані на сприяння економічному відновленню, а також на стимулювання соціального розвитку.

Одним із головних напрямів угоди є гуманітарна допомога для населення України. З урахуванням масштабів гуманітарної кризи, викликані війною, Японія надає необхідні ресурси для забезпечення продовольством, медикаментами та іншими товарами першої необхідності. У рамках угоди Японія зобов'язується постачати допомогу в постраждалих райони, зокрема в зоні активних бойових дій, де гуманітарна ситуація є особливо складною. Це включає як поставки продуктів харчування, так і медичних засобів для підтримки цивільного населення.

Важливим елементом угоди є співпраця між Україною та Японією в галузі освіти, зокрема обмін досвідом у сфері управління кризовими ситуаціями, боротьби з наслідками природних катастроф, а також з підготовки кадрів у сфері безпеки та оборони. Японія має великий досвід у роботі з відновлення країни після катастроф і дає Україні можливість навчання та обміну досвідом у цих сферах. Це включає проведення тренінгів та семінарів для українських спеціалістів.

Безпекова угода також передбачає тісну правову взаємодію між урядами двох країн. Вона узгоджує механізми для легалізації та контролю за здійсненням підтримки з урахуванням міжнародних стандартів і прав, зокрема норм гуманітарного права, що регулюють надання допомоги в умовах війни. Японія, керуючись своїми внутрішніми законами, зокрема Законом про міжнародну співпрацю у сфері безпеки, забезпечує дотримання правових норм і міжнародних зобов'язань під час виконання угоди (Угода, 2024).

Сполучені Штати Америки стали сімнадцятою державою, що підписала нову угоду після Японії на саміті G7, яка має зміцнити співпрацю в питаннях безпеки, економіки, реформ і прозорості між країнами. Документ передбачає механізм реагування на потенційну агресію з боку Росії та наголошує, що безпека України є частиною безпеки євроатлантичного простору. США підтверджують готовність розширювати оборонне співробітництво, надавати Україні військову допомогу, посилювати торговельні й інвестиційні зв'язки, а також закликати до відповідальності Росію за її агресію та воєнні злочини, зокрема звільнення незаконно утримуваних осіб, серед яких є діти.

Щодо оборони США зобов'язуються надавати значну військову підтримку Україні, допомагати в розвитку оборонного потенціалу та модернізації військово-промислового комплексу відповідно до стандартів НАТО. Це включає довготривалу технічну, навчальну та консультативну підтримку, модернізацію протиповітряної оборони, забезпечення боєприпасами та розвиток можливостей для проведення наземних операцій. Договором також передбачено поглиблення співпраці

у сфері розвідки, кіберзахисту та забезпечення обороноздатності України в акваторії Чорного та Азовського морів. США надаватимуть сучасні винищувачі для модернізації Повітряних сил України та продовжать програми підготовки українських військових.

Україна своєю чергою зобов'язується реформувати оборонну промисловість для забезпечення власних потреб. США підтримуватимуть ці зусилля через спільне виробництво та постачання необхідних технічних ресурсів. Якщо Росія здійснить новий напад, угода передбачає консультації між Києвом та Вашингтоном протягом 24 годин для обговорення оборонних заходів і обміну розвідувальною інформацією.

Угода також закріплює щорічні зустрічі для обговорення військових та оборонних питань і включає положення про стратегічний пріоритет членства України в НАТО. Положення Вільнюської декларації, що закликає до запрошення України до Альянсу, визнаються США, а сама угода розглядається як етап до вступу України в НАТО. Угода підписана на десять років із можливістю продовження за згодою сторін. У документі зазначено, що його положення не створюють юридично обов'язкових зобов'язань відповідно до національного чи міжнародного права (Угода, 2024).

2. Значення безпекових угод для України

Безпекові угоди для України мають велике значення в контексті зміцнення її обороноздатності та підтримки на шляху до членства в НАТО. Під час підписання Будапештського меморандуму в 1994 році (Меморандум, 2019) Україна отримала «*гарантії безпеки*», які насправді були лише запевненнями, що виявились неефективними. Натомість нині укладаються двосторонні угоди, що зобов'язують країни-партнери надавати Україні безпекову допомогу на середньострокову перспективу, до її вступу в НАТО. Ці угоди не є гарантіями безпеки, а лише зобов'язаннями щодо військової допомоги, тренування українських військових та підтримки критичної інфраструктури.

Оскільки НАТО не було готове до масштабів воєнних дій, Україна змушена розвивати власну військову економіку за підтримки міжнародних партнерів. Це включає виробництво артилерійських боєприпасів, дронів та медичного обладнання, де Україна має потенціал. Крім того, важливо визначити пріоритети для співпраці з кожною країною з огляду на різні рівні витрат на оборону у країнах НАТО. Очікується, що до кінця 2025 року Україна підпише угоди з низкою держав, зокрема з G7, що сприятиме зміцненню її оборонного потенціалу.

Безпекові угоди, підписані Україною з різними країнами, є важливим етапом у розвитку її зовнішньої політики та забезпеченні національної безпеки. Ці домовленості, безсумнівно, є найбільш комплексними з часу проголошення Незалежності України. Таке посилення безпекових відносин стало можливим лише після початку повномасштабної війни, що змінила реальність глобальної політики і надала Україні шанс на укладення стра-

тегічних партнерств з провідними країнами світу. Це свідчить про високий рівень довіри до України та її здатність координувати співпрацю з міжнародними партнерами в умовах агресії з боку Росії. Такі угоди відкривають нові перспективи у військовій і економічній сферах, допомагаючи Україні посилити свою обороноздатність і модернізувати критичну інфраструктуру.

Водночас ці угоди не містять гарантій безпеки, які б забезпечували безперервність міжнародної підтримки у разі нових загроз. Вони визначають зобов'язання партнерів надання військової та іншої допомоги, створюючи тим самим основу для довгострокової підтримки, але не встановлюють чітких обов'язків щодо автоматичного продовження цієї допомоги. Тому, хоча угоди забезпечують певну проєкцію майбутньої підтримки, вони не є безумовними гарантіями.

Ці безпекові угоди формують своєрідну мережу міжнародної взаємодії, де кожна країна зобов'язується допомагати Україні в межах визначених домовленостей. Однак важливо зазначити, що для ефективної реалізації таких угод необхідна постійна координація між союзниками та балансування національних інтересів кожної країни. Кожна держава має свої економічні можливості та пріоритети в оборонній сфері, що може впливати на обсяг і характер наданої допомоги. Тому для України важливо чітко визначити свої пріоритети у співпраці з кожним партнером, у тому числі в контексті витрат на оборону та визначення конкретних потреб.

Ще одним важливим аспектом є те, що ці угоди не підлягають ратифікації парламентами країн, які їх підписали. Це означає, що вони є політичними домовленостями, які не мають юридичної сили, а їх виконання залежить від подальших політичних рішень. Це може бути важливим фактором, оскільки політичні обставини можуть змінюватися, і нові уряди можуть мати інші пріоритети в зовнішній політиці. Тому угоди потребують подальших політичних рішень на рівні урядів і парламентів, і це створює певну невизначеність.

На відміну від ізраїльської моделі, в якій США активно підтримують «*якісну військову перевагу*» Ізраїлю, українські угоди не містять подібної концепції. В Україні відсутня чітко прописана стратегія щодо забезпечення достатньої військової переваги для відбиття загроз, навіть у разі підтримки з боку партнерів. І хоча партнери надають значну військову допомогу, немає механізмів, що гарантують постійну військову перевагу, що необхідно для забезпечення оборонної спроможності на довгострокову перспективу.

З огляду на це Україна повинна активно працювати над досягненням гарантій безпеки, навіть якщо партнери не можуть надати їх на цьому етапі. Це питання залишається важливим для національної безпеки України, і країна повинна вести конструктивну дискусію з міжнародними партнерами, щоб чітко обґрунтувати, чому такі гарантії є необхідними не тільки для України, але і для захисту інтересів Заходу загалом. Модель безпеки для України є частиною загальної архітектури

безпеки в Європі та світі, і її розвиток має бути націлений на довгострокову стабільність і мир.

Історичний контекст. Швеція та Фінляндія традиційно дотримувались політики нейтралітету і не були членами НАТО. Однак після російської агресії проти України в 2022 році ситуація в Європі змінилася, і ці країни переглянули свою безпекову політику. Страх перед зростанням російської агресії змусив їх звернутися до колективної безпеки та, зрештою, почати процес приєднання до НАТО. Проте ще до формального вступу до альянсу виникла необхідність забезпечити національну безпеку Швеції та Фінляндії, особливо в контексті загроз з боку Росії.

3. Гарантії Великобританії для Швеції та Фінляндії

У лютому 2022 року, після початку війни Росії в Україні, Велика Британія, яка була активним союзником України, запропонувала Швеції та Фінляндії гарантії безпеки. Ці гарантії стали важливою частиною зміни безпекової архітектури Європи, оскільки мали на меті забезпечити захист цих країн від зовнішніх загроз до їхнього офіційного вступу до НАТО.

Основні моменти цих гарантій полягали в такому:

Зобов'язання щодо колективної оборони: Велика Британія пообіцяла надати допомогу Швеції та Фінляндії в разі, якщо вони стануть об'єктом агресії з боку третьої держави. Це включало можливість надання військової підтримки, а також спільних військових операцій.

Великобританія заявила, що в разі військового нападу на одну з цих країн з боку іншої держави вона розглядатиме такий напад як загрозу власній безпеці і відповідно реагуватиме на нього, можливо, через механізми колективної оборони. Підтримка Великобританії була важливою для Швеції та Фінляндії на шляху до приєднання до НАТО. Це посилює безпеку обох країн, поки вони ще не стали офіційними членами Альянсу, і дозволило їм отримати певну гарантію на випадок агресії.

Паралельно з політичними гарантіями Великобританія почала активно укладати угоди про співпрацю в галузі оборони зі Швецією та Фінляндією, що включало спільні військові навчання, розміщення військових підрозділів, а також обмін розвідданими. Надання Великобританією гарантій безпеки Швеції та Фінляндії не було випадковим. Великобританія, яка виходить з ЄС, прагне зміцнити свої позиції на міжнародній арені та продовжувати активно брати участь у європейських питаннях безпеки. Також важливим фактором є збереження єдності і стабільності в Європі на фоні агресивних дій Росії. Підтримка Швеції та Фінляндії є частиною загальної стратегії Великобританії щодо зміцнення європейської безпеки та підтримки демократичних країн в умовах зовнішніх загроз.

Цей крок також демонструє готовність Великобританії виступати гарантами безпеки не тільки для своїх союзників у НАТО, а й для країн, що прагнуть до посилення своєї обороноздатності. Таким чином, Великобританія закріплює свою роль як важливого гравця

у забезпеченні стабільності та безпеки в Європі (Гарантії безпеки, 2024).

4. Досвід Південної Кореї, Тайваню та Ізраїлю

Зобов'язання щодо безпеки для України не є унікальним випадком у світовій історії. На сьогодні, наприклад, у схожих відносинах із партнерами перебувають Південна Корея, Тайвань та Ізраїль.

Після війни 1950–1953 років *Південна Корея* була однією з найбідніших країн світу зі зруйнованою інфраструктурою, безпека залишалася під серйозною загрозою, оскільки вона відставала від КНДР як в економічному, так і військовому вимірах. Економічне зростання, досягнуте до кінця 1960-х, стало можливим у тому числі завдяки «парасольці» США, з якими було підписано договір про взаємну оборону.

Відповідно до нього Південна Корея надавала право використовувати наземні, повітряні та морські сили США на своїй території. А формулювання про те, що збройний напад вважатиметься загрозою безпеці США, дало Вашингтону простір для реагування у разі вторгнення КНДР. Сеул віддав частину свого суверенітету в обмін на безпеку. У разі перемир'я Південна Корея зберігає оперативний контроль над армією, але у разі війни збройні сили переходять під командування США.

Як показав час, договір разом із розміщенням американського контингенту вберегли азіатську країну від повторного вторгнення КНДР. Натепер на території Південної Кореї перебуває близько 28,5 тисячі американських військових (Charles R. Frank, Jr., Kwang Suk Kim and Larry E. Westphal, 1975).

Тайвань відчуває пряму загрозу з боку Китайської народної республіки з 1949 року. У 1950 році Сьомий флот ВМС США на тлі війни в Кореї був відправлений до Тайванської протоки, а в 1954 році сторони підписали договір про взаємну оборону. Документ не зобов'язує США захищати Тайвань, але передбачає надання військової допомоги. Угода була розірвана у 1979 році.

Натепер у цих відносинах Вашингтон керується спеціальним актом, трьома комюніке та «Шістьма запевненнями» Рональда Рейгана. Хоча США не мають юридичних зобов'язань перед Тайванем, але є двопартійний консенсус щодо безпеки острова. Зазначимо, останніми роками асиметрія у військових можливостях між Китаєм і Тайванем продовжує зростати. І у разі агресії збереження суверенітету залежатиме від втручання США (Акт, 1979).

Ізраїль багато років перебуває у стані постійного збройного конфлікту. Першим договором у сфері безпеки та оборони зі США стала угода про взаємодопомогу у сфері оборони 1952 року. Після війни Судного дня країні 1975 року підписали меморандум, у якому Вашингтон зобов'язався повною мірою відповідати на оборонні, енергетичні та економічні потреби Ізраїлю. А з 1987 року Ізраїль має статус основного союзника США поза НАТО.

Натепер допомога надається у відповідності до 10-річних угод. В останній з них Вашингтон зобов'язався надати 38 млрд доларів вій-

ськової допомоги з 2019 по 2028 рік. Після нападу ХАМАС у жовтні 2023 року США відправили інструкторів, посилили військово-присутність у Середземному морі, а зараз готують багатомільярдний пакет допомоги (Zhar, 2023).

Висновки. Правова оцінка безпекових угод про співробітництво у сфері безпеки між урядами країн світу дозволяє зробити висновок, що ефективна стратегія захисту України повинна базуватися на врахуванні її унікальних умов, геополітичної специфіки та характеру загроз.

Україна опинилася у таких умовах, коли їй необхідно створити багатовекторний підхід до забезпечення національної безпеки. Передусім це стосується укладення двосторонніх і багатосторонніх безпекових угод, які закріплюють конкретні зобов'язання союзників у разі майбутньої російської військової агресії. Подібні угоди повинні гарантувати як військовою, так і економічну підтримку, що є критично важливим в умовах війни. Досвід Ізраїлю свідчить про важливість мобілізації власного потенціалу, що включає обов'язкову військовою службу та здатність до існування в умовах постійної загрози. Проте для України такі заходи вимагають додаткового часу, ресурсів і масштабного внутрішнього реформування. Тайвань своєю чергою демонструє важливість політичного консенсусу серед партнерів щодо його захисту. У випадку агресії з боку КНР Тайвань покладається на готовність США втрутитися та гарантувати свободу судноплавства. Проте Україні важко досягти аналогічного рівня підтримки з боку США через геополітичні нюанси, зокрема наявність у її противника – Росії – ядерної зброї.

Водночас приклад Південної Кореї підкреслює переваги фактичної присутності збройних сил союзників на території країни. США забезпечили захист Кореї шляхом постійного розміщення військ та підписання оборонної угоди, яка нагадує статтю 5 Північноатлантичного договору. Україна могла б скористатися подібним підходом, але такий формат співпраці вимагає глибшої інтеграції з країнами НАТО та передачі певних аспектів суверенітету, що потребує суспільного консенсусу.

Для України з огляду на її унікальну ситуацію необхідно розробити модель безпеки, яка включає низку елементів, адаптованих до сучасних реалій. Одним із найважливіших кроків є укладення двосторонніх угод зі Сполученими Штатами Америки, а також з іншими ключовими союзниками. Такі угоди мають містити положення про військовою, фінансову та технологічну підтримку. Наприклад, реалізація Київського безпекового договору може стати базисом для створення стабільних механізмів допомоги.

Також слід закріпити у таких угодах готовність партнерів забезпечувати постачання високотехнологічної зброї у кількостях, необхідних для захисту суверенітету та територіальної цілісності України. Не менш важливим є поглиблення співпраці у сфері військово-промислового комплексу, зокрема через участь у спільних міжнародних проєктах з розробки сучасної технологічної зброї.

Особливу увагу потрібно приділити забезпеченню постійної присутності військових кораблів НАТО у Чорному морі, що може стати гарантією протидії спробам Росії повністю блокувати українські морські порти. Україна також має прагнути до закріплення своєї підтримки у законодавстві Сполучених Штатів за прикладом Акта про відносини з Тайванем, що може підвищити рівень політичної відповідальності союзників за виконання своїх зобов'язань.

Перелік можливих угод для зміцнення безпеки України включає 27 ключових домовленостей. Серед них – двосторонні угоди зі США, Великою Британією, Німеччиною, Францією, Японією та іншими партнерами. Ці угоди охоплюють сфери військово-технічної співпраці, кібербезпеки, розробки сучасної зброї, економічної допомоги та регіональної взаємодії, лише комплексний підхід дозволить Україні забезпечити стабільність і живучість в умовах широкомасштабного російського вторгнення в країну.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міжнародні гарантії незалежності України. Енциклопедія Сучасної України : Багатотомне науково-енциклопедичне видання Інституту енциклопедичних досліджень НАН України. 2018. URL: <https://esu.com.ua/article-65158> (дата звернення: 20.11.2024).
2. Расмуссен А.Ф., Єрмак А. Київський безпековий договір “The Kyiv security compact”. Міжнародні гарантії безпеки для України : рекомендації. Київ, 2022. С. 1–10. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/15/93/cf0b512b41823b01f15fa24a1325edf4_1663050954.pdf (дата звернення: 20.11.2024).
3. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії : Угода від 12.01.2024 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277> (дата звернення: 24.11.2024).
4. Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Федеративною Республікою Німеччина : Угода від 16.02.2024 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-88985> (дата звернення: 24.11.2024).
5. Спільна декларація про підтримку України : Спільна декларація від 12.07.2023 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-pro-pidtrimku-ukrayini-84277> (дата звернення: 24.11.2024).
6. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Францією : Угода від 16.02.2024 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89005> (дата звернення: 26.11.2024).
7. Угода про підтримку України та співробітництво між Україною та урядом Японії : Угода від 13.06.2024 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-pidtrimku-ukrayini-ta-spivrobitnictvo-mizh-ukrayin-91481> (дата звернення: 26.11.2024).
8. Двостороння безпекова угода між Україною та Сполученими Штатами Америки : Угода від 13.06.2024 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/dvostoronnya-bezpekova-ugoda-mizh-ukrayinoyu-ta-spolucheniimi-91501> (дата звернення: 26.11.2024).
9. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї : Меморандум, Міжнародний документ від 05.12.1994 р. № 998_158. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#top (дата звернення: 26.11.2024).
10. Британія підписала гарантії безпеки зі Швецією та Фінляндією. *Європейська правда* – українське інтернет-ЗМІ. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/11/7139229/> (дата звернення: 28.11.2024).

11. Charles R. Frank Jr., Kwang Suk Kim, Larry E. Westphal. Economic Growth in South Korea since World War II, 1975, p. 11. URL: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c4063/c4063.pdf> (дата звернення: 28.11.2024).

12. Акт про відносини з Тайванем (публічне право 96-8 96-й конгрес) : Закон про відносини з Тайванем, набрання чинності з 01.01.1979 р. Затверджено 10.04.1979 р. URL: <https://www.ait.org.tw/taiwan-relations-act-public-law-96-8-22-u-s-c-3301-et-seq/> (дата звернення: 28.11.2024).

13. Жар В. Гарантії безпеки для України : Аналіз міжнародного досвіду. Центр міжнародної безпеки. 2023. URL: <https://analytics.intsecurity.org/security-guarantees-ukraine/> (дата звернення: 28.11.2024).

REFERENCES:

1. Mizhnarodni harantii nazelezhnosti Ukrainy [International guarantees of the non-dependence of Ukraine]. "Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy". Bahatotomne naukovo-entsyklopedychnе vydannia Instytutu entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. (2018). Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-65158>.

2. Rasmussen A.F., Yermak A. (2022). Kyivskiy bezpekovy dohovir "The Kyiv security compact" [Kiev non-pecco agreement]. Mizhnarodni harantii bezpeky dlia Ukrainy: rekomendatsii. Kyiv. P. 1–10. Retrieved from: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/15/93/cf0b512b41823b01f-15fa24a1325edf4_1663050954.pdf.

3. Uhoda pro spivrobotnytstvo u sferi bezpeky mizh Ukrainoiu ta Spoluchenyim Korolivstvom Velykoi Brytanii i Pivnichnoi Irlandii (2024) [Agreement for the development of security in the security sphere between Ukraine and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobotnytstvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277/>.

4. Uhoda pro spivrobotnytstvo u sferi bezpeky ta dovhostrokovu pidtrymku mizh Ukrainoiu ta Federatyvnoiu Respublikoiu Nimechchyna (2024) [Agreement on the security sector and long-term support between Ukraine and the Federal Republic of Germany]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobotnytstvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-88985>.

5. Spilna deklaratsiia pro pidtrymku Ukrainy: Spilna deklaratsiia (2023) [A final declaration about supporting Ukraine: A comprehensive declaration]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaratsiia-pro-pidtrymku-ukrainy>.

[president.gov.ua/news/spilna-deklaratsiia-pro-pidtrimku-ukrayini-84277](https://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaratsiia-pro-pidtrimku-ukrayini-84277).

6. Uhoda pro spivrobotnytstvo u sferi bezpeky mizh Ukrainoiu ta Frantsiieiu (2024) [Agreement on the security sector between Ukraine and France]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobotnytstvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89005/>.

7. Uhoda pro pidtrymku Ukrainy ta spivrobotnytstvo mizh Ukrainoiu ta uriadom Yaponii [Agreement on the support for Ukraine and cooperation between Ukraine and Japan]. (2024). Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-pidtrimku-ukrayini-ta-spivrobotnytstvo-mizh-ukrayin-91481>.

8. Dvostoronna bezpekova uhoda mizh Ukrainoiu ta Spoluchenyim Shtatamy Ameryky (2024) [Bilateral security agreement between Ukraine and the United States of America]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/dvostoronna-bezpekova-ugoda-mizh-ukrayinoyu-ta-spoluchenimi-91501>.

9. Memorandum pro harantii bezpeky u zviazku z pryednanniam Ukrainy do Dohovoru pro nerozповsiudzhennia yadernoi zbroi: Memorandum, Mizhnarodnyi document [Memorandum on security guarantees in connection with Ukraine's accession to the Nuclear Security Treaty]. (1994). № 998 158. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#top.

10. Brytaniia pidpysala harantii bezpeky zi Shvetsiieiu ta Finliandiieiu [Britain signed security guarantees with Sweden and Finland]. *Yevropeiska pravda* – ukrainske internet-ZMI. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/11/7139229>.

11. Charles R. Frank, Jr., Kwang Suk Kim, Larry E. Westphal. (1975). Economic Growth in South Korea since World War II. Retrieved from: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c4063/c4063.pdf>.

12. Akt pro vidnosyny z Taivanem (publichne право 96-8 96-y konhres): Zakon pro vidnosyny z Taivanem (1979) [Taiwan Liberation Act Public Law 96-8 96th Congress]. Retrieved from: <https://www.ait.org.tw/taiwan-relations-act-public-law-96-8-22-u-s-c-3301-et-seq/>.

13. Zhar, V. (2023). Harantii bezpeky dlia Ukrainy: Analiz mizhnarodnoho dosvidu [Security guarantees for Ukraine]. Tsentr mizhnarodnoi bezpeky. Retrieved from: <https://analytics.intsecurity.org/security-guarantees-ukraine/>.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2025

The article was received 15 January 2024

РЕЦЕНЗІЇ

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-1-8>

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
«TRANSFORMATION OF THE LEGAL SYSTEM AND HUMAN RIGHTS PROTECTION
UNDER THE INFLUENCE OF MARTIAL LAW»
ЗА ЗАГАЛЬНОЮ РЕДАКЦІЄЮ В. М. СТРАТОНОВА¹**

Гавловська Аліна Олександрівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри національного, міжнародного права
та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
ahavlovska@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-7973-7560

У зв'язку із тимчасовою окупацією Автономної республіки Крим та частини Донецької і Луганської областей у 2014 р., а також повномасштабним вторгненням росії на територію України у 2022 р. особливої важливості набуває питання адаптації правових норм, пов'язаних із запровадженням воєнного стану та його впливом на правову систему і механізми захисту прав людини. Адже під впливом зауважених чинників відзначаються зміни у законодавстві, які спрямовані на забезпечення національної безпеки та правопорядку, переміни у функціонуванні державних інститутів, обмеження прав людини під час воєнного стану, ускладнення механізму відповідальності держави за забезпечення прав людини, порядку притягнення до відповідальності за воєнні злочини, відзначається реформування правоохоронних та судових органів у надзвичайних умовах, створення спеціалізованих інституцій для реагування на виклики воєнного стану.

З урахуванням наведених вище аргументів тема представленої до рецензії монографії «Transformation of the legal system and human rights protection under the influence of martial law» є актуальною.

За нашим переконанням редакційна колегія сформувала оптимальну структуру монографії, яка зумовила ґрунтовне розкриття змісту, системне дослідження у цій сфері та дозволяє читачеві глибоко зрозуміти основні аспекти тематики. Структура монографії розроблена редакційною колегією і була врахована авторами під час обрання відповідної тематики розділів монографії. Зокрема, автори аналізують сутність та зміст воєнного стану, його правові наслідки, а також особливості функціонування правових інститутів у кризових умовах, значна увага приділена міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини.

Слід зауважити, що монографія містить низку авторських положень та аргументів, серед яких слід відзначити такі: санкційні механізми та відновлення України (І.В. Басиста, В.М. Стратонов, Б.В. Щур); сучасні можливості судової вибухово-технічної експертизи в ідентифікації ракетної зброї країни-агресора (В.М. Коротаєв, Р.С. Кірін, О.В. Овчаров); проблемні аспекти реалізації в Україні гарантій забезпечення права людини на таємницю кореспонденції в умовах воєнного стану (А.В. Левченко); інноваційні методи та цифрові технології документування воєнних злочинів проти культурної спадщини України (В.В. Негребецький); Конвенція Мон-

тре як ключовий елемент безпеки Чорноморського регіону (І.М. Панченко); герменевтичний, історичний та психологічний аспекти відновного правосуддя у протидії злочинності неповнолітніх (І.В. Светлічний), новели правового регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану (А.В. Скоробагатько) та ін.

Дослідження змісту монографії «Transformation of the legal system and human rights protection under the influence of martial law» дозволяє зробити висновок, що колективу авторів вдалося на високому професійному рівні: 1) здійснити комплексний аналіз трансформації правової системи у період воєнного стану; 2) детально дослідити механізми забезпечення прав людини, включаючи конституційні гарантії та міжнародні правові акти; 3) розкрити практичну значущість досліджуваних питань, оскільки робота містить рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання в умовах кризових ситуацій; 4) застосувати міждисциплінарний підхід, що дозволяє розглянути проблематику як з правової, так і з політико-правової перспективи тощо. Так, основними здобутками колективу авторів є: узагальнення практики санкційного тиску та можливостей використання заморожених активів РФ; розробка методології судово-експертного документування воєнних злочинів; аналіз цифрових технологій для розслідувань та підвищення ефективності криміналістики; оцінка змін у трудовому праві, цивільному судочинстві та місцевому самоврядуванні під впливом воєнного стану; дослідження правових механізмів боротьби з інтернет-піратством, захист комерційної таємниці та адаптації цивільних відносин в умовах війни.

Загалом, монографія є вагомим внеском у сучасну юридичну науку та може бути корисною для науковців, практикуючих юристів, правозахисників, державних органів, що здійснюють правове регулювання в умовах надзвичайних ситуацій. А також сприятиме розв'язанню низки дискусійних питань, адже положення та висновки авторів можуть бути використані для подальших науково-теоретичних і практичних досліджень у сфері трансформації правової системи та захисту прав людини під впливом воєнного стану та в освітньому процесі під час підготовки правників і державних управлінців.

¹ Transformation of the legal system and human rights protection under the influence of martial law : Scientific monograph. / Under the general editorship of Stratonov V.M. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. 468 p.

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Збірник наукових праць

Серія ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Випуск 1

Коректура – *Н.С. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка – *Н.С. Кузнєцова*

Формат 60x84/8. Гарнітура Pragmatica.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 6,28.
Замов. № 0225/159. Наклад 300 прим.
Підписано до друку 26.02.2025 р.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.